

ΚΙΝΗΣΗ ΠΟΛΙΤΩΝ ΓΙΑ ΜΙΑ ΑΝΟΙΚΤΗ ΚΟΙΝΩΝΙΑ

ΤΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑ  
ΣΤΗΝ ΚΟΙΝΩΝΙΑ ΤΗΣ ΓΝΩΣΗΣ

*Μια συμβολή στην υπέρβαση της κρίσης*

---

Αθήνα 2004

ΤΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑ  
ΣΤΗΝ ΚΟΙΝΩΝΙΑ ΤΗΣ ΓΝΩΣΗΣ

ΚΙΝΗΣΗ ΠΟΛΙΤΩΝ ΓΙΑ ΜΙΑ ΑΝΟΙΚΤΗ ΚΟΙΝΩΝΙΑ

## ΤΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑ ΣΤΗΝ ΚΟΙΝΩΝΙΑ ΤΗΣ ΓΝΩΣΗΣ

*Μια συμβολή στην υπέρβαση της κρίσης*

Αθήνα 2004

Έκδοση: Ιούνιος 2004

Copyright © 2004, Κίνηση Πολιτών για μια Ανοικτή Κοινωνία

ISBN: 960-88265-0-0

## Περιεχόμενα

Αντί Προλόγου

Τα Πανεπιστήμια στο Στόχαστρο ..... 9

### ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ

Αυτοδιοίκηση και Άμιλλα των Πανεπιστημίων

*Ηλίας Κατσούλης*: Η Ελληνική Ανώτατη Εκπαίδευση. Ανάγκη ριζικών αλλαγών..... 13

*Νίκος Κ. Αλβιζάτος*: Προβλήματα εξαιτίας του ομοιόμορφου συνταγματικού  
μοντέλου του άρθρου 16 Συντάγματος ..... 21

*Γεώργιος Μανιάτης*: Αυτοδιοίκηση - Αυτοτέλεια - Ακαδημαϊκή Ελευθερία. .... 25

*Λουκάς Τσούκαλης*: Ασφυκτικός έλεγχος και αξιολόγηση των Πανεπιστημίων ..... 31

*Στέφανος Ματθίας*: Αυτοδιοίκηση των ελληνικών πανεπιστημίων  
και αναγνώριση πτυχίων ευρωπαϊκών πανεπιστημίων. .... 33

### ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ

Αξιολόγηση των Ελληνικών Πανεπιστημίων. Τάσεις και Προοπτικές

*Ανδρέας Κιντής*: Η αξιολόγηση ως μηχανισμός ποιοτικής αναβάθμισης  
των πανεπιστημιακών σπουδών ..... 41

*Richard Yelland*: Η διεθνής εμπειρία αξιολόγησης των πανεπιστημίων.....45

*Ηλίας Κατσούλης*: Η ανάγκη αξιολόγησης των ελληνικών πανεπιστημίων ..... 49

### ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ

Η Κοινωνία Πολιτών Αγρυπνεί

Επιλογή άρθρων και αποσπασμάτων από τον ημερήσιο τύπο

*Ελευθεροτυπία*: 4 Οκτωβρίου 1986 .....55

|                                                  |    |
|--------------------------------------------------|----|
| <i>Ελευθεροτυπία</i> : 15 Οκτωβρίου 1986 .....   | 57 |
| <i>Το Βήμα</i> : 17 Σεπτεμβρίου 1989 .....       | 62 |
| <i>Το Βήμα</i> : 1 Οκτωβρίου 1989 .....          | 65 |
| <i>Το Βήμα</i> : 15 Οκτωβρίου 1989 .....         | 68 |
| <i>Ελευθεροτυπία</i> : 21 Σεπτεμβρίου 1989 ..... | 70 |
| <i>Το Βήμα</i> : 1 Ιανουαρίου 1995 .....         | 75 |
| <i>Το Βήμα</i> : 9 Απριλίου 1995 .....           | 77 |
| <i>Η Καθημερινή</i> : 26 Οκτωβρίου 2003 .....    | 80 |

## ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

|                                                                         |    |
|-------------------------------------------------------------------------|----|
| <i>Στέφανος Ματθίας</i> : Ανώτατη Παιδεία: Ένα χρονικό. ....            | 85 |
| Οι Σχετικές προς την Ανώτατη Εκπαίδευση Διατάξεις του Συντάγματος ..... | 89 |
| Η “Κίνηση Πολιτών για μια Ανοικτή Κοινωνία” .....                       | 91 |

## ΑΝΤΙ ΠΡΟΛΟΓΟΥ

### Τα Πανεπιστήμια στο Στόχαστρο

Η Ανώτατη Παιδεία ευρίσκεται στο επίκεντρο του ενδιαφέροντος της Κίνησής μας. Οι λόγοι είναι εμφανείς: Πάντα η Παιδεία και ιδιαίτερα η ανώτατη παιδεία, που αποτελεί την κορωνίδα της αφού εκεί παράγεται η αναγκαία γνώση, ευρίσκετο στο επίκεντρο του ενδιαφέροντος όλων των κοινωνιών, όλων των πολιτών. Από αρχαιολογικών χρόνων γνωρίζουμε ότι το “ευ ζην” στηρίζεται κυρίως στην καλλιέργεια του πνεύματος και ότι μόνο μια κοινωνία που καλλιεργεί και προωθεί τη γνώση είναι η κοινωνία που “ζει καλά”. Η παλιά αυτή διαπίστωση ισχύει ακόμη περισσότερο στην εποχή μας, προ πάντων σε αυτή που με γοργούς ρυθμούς μας πλησιάζει, και την οποία όλοι συμφωνήσαμε να την ταυτίζουμε με τη γνώση και να αποκαλούμε τις κοινωνίες μας “κοινωνίες της γνώσης”. Η γνώση, λοιπόν και η παιδεία που τη συνοδεύει ευρίσκονται στο στόχαστρο όλων των σύγχρονων κοινωνιών και γι’ αυτό η δική μας “Κίνηση Πολιτών για μια Ανοικτή Κοινωνία” έχει διαθέσει, και θα διαθέσει ακόμη περισσότερο στο μέλλον, μεγάλο μέρος των δραστηριοτήτων της στην ανάδειξη της σημερινής, όχι ευχάριστης, κατάστασης στα ελληνικά πανεπιστήμια και στις αιτίες που την έχουν προκαλέσει. Όμως, απαράβατη θέση της Κίνησής μας είναι να μην περιορίζεται στην κριτική, όσο σημαντική αυτή κι αν είναι, αλλά να προχωρεί στην κατάθεση προτάσεων λύσεων, εφικτών λύσεων, που θα μπορούσαν να διαμορφώσουν μια ευρύτερη συναίνεση για την υλοποίησή τους. Πιστεύουμε ακράδαντα ότι εκείνο που προέχει είναι να επιτυγχάνουμε συγκλίσεις. Αυτόν μας τον στόχο δημιουργίας μιας πλατιάς βάσης πάνω στην οποία θα μπορέσουν να σταθούν, να συζητήσουν και να συμφωνήσουν η κοινωνία πολιτών, η πανεπιστημιακή κοινότητα και η πολιτεία, υπηρετεί η παρούσα έκδοση που είναι αφιερωμένη στα πανεπιστήμια.

Με τον τρόπο αυτό δράσης πιστεύουμε ότι συμβάλλουμε στον συντονισμό του βηματισμού της ελληνικής κοινωνίας με την εποχή μας και με τις Κοινωνίες της Γνώσης.

*Κίνηση Πολιτών για μια Ανοικτή Κοινωνία*

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ

## ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗ ΚΑΙ ΑΜΙΛΛΑ ΤΩΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΩΝ

*Δημόσια Εκδήλωση  
Εμπορικό και Βιομηχανικό Επιμελητήριο Αθηνών*

*29 Ιανουαρίου 2004*

# Η Ελληνική Ανώτατη Εκπαίδευση Ανάγκη ριζικών αλλαγών

Ηλίας Κατσούλης  
*Καθηγητής Πολιτικής Κοινωνιολογίας,  
Γ. Γραμματέας της Κίνησης Πολιτών*

**Η** Παιδεία, και ιδιαίτερα η Ανώτατη Παιδεία, αποτέλεσε ένα από τα βασικά θέματα τα οποία απασχόλησαν επανειλημμένα την “Κίνηση Πολιτών για μια Ανοικτή Κοινωνία” στα 16 χρόνια της μέχρι τώρα δραστηριότητάς της. Η πρώτη δημόσια συζήτηση που οργανώσαμε για την κατάσταση στην Τριτοβάθμια Εκπαίδευση ήταν τον Μάιο του 1994. Στη συνέχεια και για ένα μεγάλο χρονικό διάστημα παρακολουθούσαμε με ενδιαφέρον τις εξελίξεις στα ελληνικά ΑΕΙ, συζητούσαμε με υπεύθυνους φορείς τα προβλήματα που αναφύονταν και παίρναμε θέση, επιδιώκοντας πάντα με συγκεκριμένες προτάσεις να συμβάλλουμε στην εύρεση εφικτών λύσεων. Όλα αυτά δημοσιεύονταν στο Δελτίο της Κίνησής μας. Η δεύτερη δημόσια εκδήλωση για τα ΑΕΙ, έγινε τον Μάιο του 2003 με ομιλητές τον πρώην Πρύτανη του Οικονομικού Πανεπιστημίου, Καθηγητή Ανδρέα Κιντή, τον Καθηγητή Ηλία Κατσούλη, ενώ ειδικός προσκεκλημένος για τη συζήτηση αυτή ήταν ο Richard Yelland, Δ/ντής Εκπαίδευσης του ΟΟΣΑ. Η εκδήλωση ήταν αφιερωμένη στην “Αξιολόγηση των Ελληνικών Πανεπιστημίων. Τάσεις και Προοπτικές”. Στο επίκεντρο των εισηγήσεων αλλά και της συζήτησης που ακολούθησε ήταν η ανάγκη αξιολόγησης Πανεπιστημίων και Πανεπιστημιακών με βάση τις ελληνικές εμπειρίες και τις γνώσεις που έχουμε από την εφαρμογή του μέτρου της εσωτερικής και εξωτερικής αξιολόγησης στα Πανεπιστήμια των χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης αλλά και αλλού. Η εκδήλωση αυτή συνέπεσε με την κατάθεση από την πλευρά του Υπουργείου Παιδείας ενός Προσχεδίου “Αξιολόγησης της Ποιότητας της Ανώτατης Εκπαίδευσης”. Το Προσχέδιο αυτό έτυχε της καθολικής αποδοκimasίας του συνόλου της πανεπιστημιακής κοινότητας, η οποία μέχρι τώρα απορρίπτει κάθε ιδέα εσωτερικής, πολύ περισσότερο εξωτερικής αξιολόγησης του έργου πανεπιστημίων και πανεπιστημιακών. Όμως η δική μας Κίνηση Πολιτών επιμένει στην ανάγκη της αξιολόγησης των ΑΕΙ και των Καθηγητών τους, όπως επιμένει και στη ριζική θεσμική αναδιάρθρωση και για τον λόγο αυτό έχει προχωρήσει στην καταρχήν διατύπωση ορισμένων θέσεων, οι οποίες, περιληπτικά, είναι οι ακόλουθες:

1. Συμφωνία για τη ριζική αναθεώρηση του θεσμικού πλαισίου,
2. Περιορισμός της συμμετοχής των κομματικών παρατάξεων στα “όργανα” των πανεπιστημίων,
3. Αυτοδιοίκηση και οικονομική ανεξαρτησία των ΑΕΙ,
4. Αξιολόγηση του ερευνητικού και διδακτικού έργου των καθηγητών,
5. Αξιολόγηση των πανεπιστημίων σύμφωνα με τα διεθνή πρότυπα,
6. Κατάργηση του ενός και μοναδικού συγγράμματος,
7. Εκ βάθρων αναθεώρηση του πανεπιστημιακού ασύλου  
(βλ. ΔΕΛΤΙΟ της Κίνησης Πολιτών, αρ. φύλλου 55)

Όλοι γνωρίζουμε πόσο καίριες είναι οι θέσεις αυτές, γνωρίζουμε όμως και πόσο δύσκολο είναι έστω και κατά προσέγγιση να υλοποιηθούν. Τα ΑΕΙ στα 22 χρόνια της ισχύος του νόμου-πλαίσου 1268/82 έχουν απομονωθεί από την κοινωνία και πολλές φορές αδυνατούν να παρακολουθήσουν τις αλλαγές που συντελούνται αλλά και τις νέες ανάγκες που αναδεικνύονται εκεί. Το καθεστώς εσωστρέφειας που έχει επικρατήσει και τα συμφέροντα που έχουν επιβληθεί, έχουν οδηγήσει σε καταστάσεις που εμποδίζουν τη λειτουργία των πανεπιστημίων ακόμη και σε εκείνους τους τομείς που αποτέλεσαν και αποτελούν την κύρια ευθύνη τους: δηλαδή σε εκείνους της διάδοσης και της παραγωγής γνώσης.

Οι δομές που ο 1268/82 έχει δημιουργήσει και διευκολύνει να παγιωθούν όπως: το ένα και μοναδικό σύγγραμμα,<sup>1</sup> οι κλειστές εσωτερικές διαδικασίες εξέλιξης των μελών ΔΕΠ (ένα είδος κοοπτάτσιας για τα μέλη του ήδη υπηρετούντος διδακτικού προσωπικού), η ισοπέδωση στη βάση της αρχής της ισότητας μεταξύ αυτών που γνωρίζουν την επιστήμη τους και εκείνων που την αγνοούν αλλά και η ανοχή σε κάθε είδους αντικαδημαϊκές στάσεις και συμπεριφορές (κλοπή ξένης πνευματικής ιδιοκτησίας,<sup>2</sup> συστηματική απουσία από τη διδακτική και την ερευνητική διαδικασία,<sup>3</sup> ξεπερασμένα γνωστικά αντικείμενα κ.λπ.), έχουν οδηγήσει την εσωτερική ζωή των ΑΕΙ σε αδιέξοδα και την έχουν τελματώσει. Από την άλλη μεριά μία πολιτεία που ενδιαφέρεται περισσότερο για την ικανοποίηση τοπικών αιτημάτων και συμφερόντων και λιγότερο για τις πραγματικές ανάγκες της ανώτατης εκπαίδευσης, σπέρνει χωρίς σύστημα και σχέδιο πανεπιστήμια και πανεπιστημιακά τμήματα ανά την επικράτεια στερώντας από τα πανεπιστήμια την εσωτερική ζωή που χρειάζονται για να αποδώσουν αλλά και τους αναγκαίους πόρους και τη δυνατότητα να αποφασίζουν για τις δικές τους υποθέσεις και να επιλύουν με δική τους ευθύνη τα ειδικά προβλήματά τους.<sup>4</sup>

Όλα αυτά και άλλα πολλά έχουν οδηγήσει την Τριτοβάθμια Εκπαίδευση σε

μία κατάσταση που μόνο αδιέξοδη μπορεί να χαρακτηριστεί. Τις αναγκαίες τομές που χρειάζεται να γίνουν, η κυβέρνηση και ιδιαίτερα η ηγεσία του Υπουργείου Παιδείας, αρνείται να τις αποτολμήσει. Έτσι, έχουμε φτάσει σε μία κατάσταση αδράνειας που κανένας δεν έχει τη δύναμη ή και τη βούληση να την υπερβεί. **Η ελληνική δημοσιότητα** ήδη από τα πρώτα χρόνια εφαρμογής του νόμου 1268/82 συνεχώς αναφέρεται στις απαράδεκτες καταστάσεις που αυτός ο νόμος δημιουργήσε. Πολύ περισσότερο η ελληνική κοινή γνώμη καυτηριάζει την κακή συμπεριφορά πανεπιστημιακών, οι οποίοι με κυβερνητική και κομματική κάλυψη, έχουν πάρει υπό τον έλεγχό τους πολλά πανεπιστήμια, σχολές και τμήματα, εξυπηρετώντας στενά ατομικά και παραταξιακά συμφέροντα.<sup>5</sup> Σε ορισμένες περιπτώσεις, και εδώ αναφέρομαι κυρίως στα τμήματα κοινωνικών επιστημών, μία μικρή αλλά καλά οργανωμένη ομάδα με συγκεκριμένους όσο και απαρχαιωμένους ιδεολογικούς στόχους, έχει μεταβάλει τα τμήματα αυτά σε χώρους ιδεολογικής τρομοκρατίας των διαφορετικά σκεπτομένων, οι οποίοι με τον ένα ή τον άλλο τρόπο περιθωριοποιούνται ή ακόμη και εκδιώκονται. Εκεί, όμως, που τα πράγματα έχουν ξεφύγει από κάθε έλεγχο είναι η αξιοποίηση των ευρωπαϊκών προγραμμάτων. Εάν οι τεράστιοι πόροι που έχουν διατεθεί από τα ευρωπαϊκά ταμεία είχαν επενδυθεί στην έρευνα και στην κάλυψη των αναγκών των ΑΕΙ, τότε θα είχαμε άλλα πανεπιστήμια και θα είχαμε ήδη διευρύνει κατά πολύ τις γνώσεις που διαθέτουμε σε πολλούς βασικούς τομείς της οικονομίας και της κοινωνίας μας. Όμως τα προγράμματα δισεκατομμυρίων διαχειρίζονται ορισμένες κλειστές ομάδες, τις έχω ονομάσει “διανεμητικές συσπειρώσεις”, οι οποίες μοιράζονται μεταξύ τους αυτό τον πακτωλό χρημάτων, γεγονός που δεν έχει διαφύγει της προσοχής της ελληνικής δημοσιότητας. Χρόνια τώρα ο ημερησίος τύπος αλλά και τα ηλεκτρονικά μέσα ενημέρωσης βρίθουν καταγγελιών και πληροφοριών για κακή διαχείριση των προγραμμάτων. Αποκορύφωμα όλης αυτής της αγανάκτησης που κατέχει την ελληνική κοινή γνώμη ήταν ένα πρωτοσέλιδο δημοσίευμα της εφημερίδας ΤΟ ΒΗΜΑ ΤΗΣ ΚΥΡΙΑΚΗΣ (20 Ιουνίου 1999), στο οποίο με πηχυαίους τίτλους γινόταν λόγος για την “ΑΝΩΤΑΤΗ ΜΑΦΙΑ”.<sup>6</sup> Το κύμα των αποκαλύψεων που κατακλύζει την ελληνική δημοσιότητα για τις απαράδεκτες καταστάσεις στα ελληνικά ΑΕΙ αλλά και σε θεσμούς που τα εξυπηρετούν (π.χ. ΔΙΚΑΤΣΑ), έχει σε τέτοιο βαθμό απαξιώσει πανεπιστήμια και πανεπιστημιακούς, ώστε για εκείνες τις οικογένειες που έχουν τα μέσα η μόνη διέξοδος που απομένει είναι τα πανεπιστήμια του εξωτερικού.<sup>7</sup> Έτσι, δεν χάνεται μόνο συνάλλαγμα,<sup>8</sup> αλλά το γεγονός αυτό, οι σπουδές δηλαδή για τους “έχοντες και κατέχοντες” στο εξωτερικό, παγώνει ακόμη περισσότερο τις υφιστάμενες κοινωνικές διαφορές, αφού, τελικά, είναι οι πτυχιούχοι ξένων πανεπιστημίων που προτι-

μούνται και θα προτιμώνται στο μέλλον ακόμη περισσότερο στην αγορά εργασίας. Το βλέπουμε καθημερινά: οι υπεύθυνες θέσεις στην οικονομία, στην πολιτική, στην επιστήμη, στον πολιτισμό, στην κοινωνία, παντού, είναι προσιτές μόνο σε εκείνους που έχουν σπουδάσει στο εξωτερικό και μάλιστα, όλο και περισσότερο, στα φημισμένα ιδιωτικά πανεπιστήμια. Οι άλλοι πτυχιούχοι αποτελούν τους φτωχούς συγγενείς, οι οποίοι εφόρου ζωής θα βρίσκονται στο περιθώριο.

Είναι πολλά τα θέματα της ανώτατης παιδείας που ζητούν “εδώ και τώρα” λύσεις, θαρραλέες λύσεις. Παρόλα αυτά, οι γνώσεις μας για το τι ακριβώς θα πρέπει να αλλάξει ελάχιστα έχουν, με επιστημονικούς όρους, ερευνηθεί από την ίδια την πανεπιστημιακή κοινότητα. Είναι ενδεικτικό ότι παρά το πλήθος των προβλημάτων που έχουν συσσωρευτεί στα πανεπιστήμια, εντούτοις ελάχιστες επιστημονικές έρευνες και δημοσιεύσεις γίνονται από τους ίδιους τους ενδιαφερομένους σε θέματα που αφορούν την ελληνική ανώτατη παιδεία, τον ρόλο της μέσα στην κοινωνία, τους στόχους τους οποίους πρέπει να επιδιώκει κ.λπ.<sup>9</sup> Το κλειστό κύκλωμα που έχει επιβληθεί, οι κανόνες που έχουν παγιωθεί, οι εξωθεσμικές παρεμβάσεις στην όλη λειτουργία των πανεπιστημίων (π.χ. είναι γνωστό ότι πολλοί καθηγητές εκλέγονται με αποκλειστικό κριτήριο την κομματική/ιδεολογική<sup>10</sup> τους ταύτιση), απαγορεύουν να ριχθεί φώς, και μέσω της επιστημονικής έρευνας, σ’ αυτό που πραγματικά συμβαίνει. Όποιος το έχει τολμήσει έχει βρεθεί αντιμέτωπος με την καθολική αποδοκιμασία των “συναδέλφων” του, στη βάση του δόγματος που επικρατεί: “τα εν οίκω μη εν δήμω”.

Βέβαια, αυτή είναι η μια όψη της κατάστασης που αντιμετωπίζουμε, είναι η αρνητική όψη. Επειδή όμως ο χειρότερος σύμβουλος στην αντιμετώπιση δύσκολων προβλημάτων είναι η ισοπέδωση, γι’ αυτό σπεύδω να τονίσω ότι σε αρκετά ελληνικά ΑΕΙ και πανεπιστημιακά τμήματα παράγεται έργο υψηλής ποιότητας. Στην Κρήτη π.χ. στην Τεχνολογική Σχολή και στην Ιατρική Σχολή, παράγεται γνώση που αναγνωρίζεται από τη διεθνή επιστημονική κοινότητα. Σε ορισμένα πανεπιστημιακά τμήματα οι καθηγητές και οι φοιτητές έχουν προχωρήσει στην αξιολόγηση των επιδόσεών τους και έχουν αποδειχθεί ικανοί να μαθαίνουν από τα λάθη τους. Ορισμένα ελληνικά πανεπιστήμια επιτυγχάνουν σε διεθνείς συγκρίσεις πολύ καλές επιδόσεις. Αναφέρομαι εδώ στο Οικονομικό Πανεπιστήμιο, στη Σχολή Πολιτικών Μηχανικών του Πολυτεχνείου, στη Φιλοσοφική Σχολή Θεσσαλονίκης και στη Νομική Σχολή της Αθήνας.<sup>11</sup> Όμως, η άσχημη κατάσταση, ως γενική εικόνα παραμένει. Πριν από τέσσερα χρόνια ο ΟΟΣΑ δημοσίευσε μια συγκριτική έρευνα των σχολικών επιδόσεων σε 31 χώρες (Programm for International Student Assessment - PISA). Η Ελλάδα ήταν μεταξύ των τελευταίων στην αξιολόγηση: 25<sup>η</sup> στη γλώσσα,

26<sup>η</sup> στις φυσικές επιστήμες και 28<sup>η</sup> στα Μαθηματικά. Η έρευνα αυτή προκάλεσε σάλο στις χώρες εκείνες που φάνηκε ότι υστερούν: Γερμανία, Ιταλία, αλλά και Γαλλία, ΗΠΑ κ.λπ. Στην Ελλάδα ξεπεράσαμε το πρόβλημα αφού ο αρμόδιος υπουργός παιδείας διαπίστωσε ότι η μέθοδος της έρευνας ήταν σύμφωνη με τα αγγλοσαξωνικά πρότυπα και γι’ αυτό δεν μας αφορά!<sup>12</sup>

Αυτές τις ημέρες στην ευρωπαϊκή δημοσιότητα γίνεται μια έντονη συζήτηση για τη θέση της πανεπιστημιακής εκπαίδευσης και εν γένει της παρεχόμενης παιδείας στον διεθνή ανταγωνισμό. Όλες οι χώρες της Ευρώπης βρίσκονται σε μειονεκτική θέση απέναντι στα αμερικανικά πανεπιστήμια, τα οποία με τις επιδόσεις τους έχουν περιθωριοποιήσει ακόμη και τα καλύτερα και με μεγαλύτερη παράδοση πανεπιστήμια, όπως είναι το Oxford ή το Cambridge. Ενδεικτικό είναι το αφιέρωμα του τελευταίου τεύχους του Economist,<sup>13</sup> όπως και προηγούμενα αφιερώματα του Spiegel<sup>14</sup> και της Zeit.<sup>15</sup> Στην Ελλάδα επικρατεί σιγή. Ως τότε;

Εμείς, η “Κίνηση Πολιτών”, έχουμε τολμήσει και εξακολουθούμε να τολμούμε συζητώντας και αναδεικνύοντας τα προβλήματα των ΑΕΙ. Συζητούμε την υπάρχουσα κατάσταση στα ελληνικά πανεπιστήμια, συγκρίνουμε το υφιστάμενο καθεστώς με άλλα πανεπιστήμια του εξωτερικού, ψάχνουμε να βρούμε τις αιτίες της δικής μας καθυστέρησης και ζητούμε να βρεθούν λύσεις, εφικτές λύσεις, ένας κοινός παρονομαστής, σημείο σύγκλισης, για να μπορέσουμε όλοι μαζί να ξεπεράσουμε την τωρινή απαράδεκτη κατάσταση.

#### Σημειώσεις:

1 Αναφερόμενος στον “θεσμό” του ενός συγγράμματος ο διευθυντής των Πανεπιστημιακών Εκδόσεων Κρήτης Στ. Τραχανάς δήλωσε: “Σχεδόν κάθε πανεπιστημιακός στην Ελλάδα έχει και ... το σύγγραμμά του. Και κάθε φοιτητής είναι αιχμάλωτος ενός μόνο βιβλίου. Περίπου 7.000 τίτλοι πανεπιστημιακών συγγραμμάτων διανέμονται κάθε ακαδημαϊκό έτος διαμορφώνοντας έτσι την υψηλότερη, ίσως, αναλογία στον κόσμο μεταξύ πανεπιστημιακών καθηγητών και συγγραμμάτων που πλησιάζει το ένα προς ένα. Την ίδια στιγμή ο μέσος όρος σε άλλα κράτη κυμαίνεται σε αναλογίες 1(σύγγραμμα) προς 20 (καθηγητές) έως 1 προς 100. Και αυτό επειδή στην Ελλάδα ισχύει ακόμα το καθεστώς του ενός συγγράμματος ανά μάθημα, ενώ στις περισσότερες χώρες υπάρχουν πολλά ώστε να επιλέξουν οι φοιτητές. Για την αγορά συγγραμμάτων το κράτος δαπανά κάθε έτος 17-20 εκατομμύρια ευρώ, δηλαδή κατά μέσο όρο 2500-3000 ευρώ για κάθε τίτλο. Στο παρελθόν έχουν διατεθεί έως και 8.5-10 δις. δραχμές για τα συγγράμματα ενός μόνο έτους” (Τα Νέα 13/02/04). Είναι εύκολο να διαπιστώσει κανείς ότι εάν αυτά τα χρήματα διετίθεντο στην ίδρυση βιβλιοθηκών, σήμερα θα είχαμε ένα αναπτυγμένο σύστημα βιβλιοθηκών κι επιπλέον θα είχαμε απαλλάξει τους φοιτητές/τριες από το γνωσιοφθόρο σύστημα του ενός συγγράμματος.

2 Βλ. “Φάκελλος Λογοκλοπή. Η ανατομία ενός θλιβερού φαινομένου...” ΤΑ ΝΕΑ 15 Μαΐου 1992, σελ. 39-42. “Είναι μια νοσηρή πρακτική πολύ διαδεδομένη στους πνευματικούς και επιστημονι-

κούς κύκλους”, γράφει, εισαγωγικά, η υπεύθυνη της έρευνας Μ. Χαρτουλάκη, “αλλά εκλαμβάνεται ως φυσιολογικό γεγονός .... (Μ)ε στόχο την ευαισθητοποίηση του κοινού ΤΑ ΝΕΑ ανοίγουν τον φάκελλο Λογοκλοπή ... Ο απολογισμός είναι θλιβερός: Τα κρούσματα λογοκλοπής είναι συχνά στο δοκίμιο, στις πανεπιστημιακές εργασίες, στην πεζογραφία, ακόμα και στην ποίηση αλλά μόνο η κορυφή του παγόβουνου γίνεται ορατή...” Προφανώς για να μη γίνουν περισσότερο ορατά τα κρούσματα αυτά ο Φάκελλος Λογοκλοπή έκλεισε αμέσως μετά το πρώτο άνοιγμα, “επειδή ασκήθηκαν αφόρητες πιέσεις από τα πάνω”, όπως μου δηλώθηκε.

- 3 “... Στο πανεπιστήμιο θέτουν εσαυτούς εκτός πραγματικότητας όσοι επιμένουν να κάνουν μάθημα”, γράφει ο καθηγητής Θ. Παταγγελής (ΤΟ ΒΗΜΑ 7 Σεπτεμβρίου 2002)
- 4 Ι.Ε. Πυργιωτάκης, “Περιφερειακά πανεπιστήμια. Ευσεβείς πόθοι και σύγχρονη πραγματικότητα, ή Ο μύθος του Σισύφου αναβιώνει”, του ίδιου. *Εκπαίδευση και Κοινωνία στην Ελλάδα. Οι διαλεκτικές σχέσεις και οι αδιάλλακτες συγκρούσεις*. Ελληνικά γράμματα, Αθήνα 2001 σ. 367-374.
- 5 Βλ. την Εγκύκλιο του Γ. Γρ. του Υπουργείου Παιδείας, κ. Δ. Κλάδη στην ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ, 4 Οκτωβρίου 1986 με τίτλο “Ο Τρίτης για το έγγραφο” και Η. Κατσούλης, “Το Πνεύμα μια Εγκυκλίου”, ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ, 15 Οκτωβρίου 1986, βλ. σελ. 60 και 64 παρούσας έκδοσης.
- 6 Στο κύριο άρθρο της εφημερίδας ο εκδότης-διευθυντής της κ. Στ. Ψυχάρης έγραφε ότι “... το Πανεπιστήμιο έχει γίνει οίκος εμπορίου ... πωλούνται πτυχία από καθηγητές που χρηματίζονται ...” Με τίτλο “Αγοραπωλησίες βαθμών!” ΤΑ ΝΕΑ, 24 Μαρτίου 1999, αναφέρονται “Σε εισαγωγική παρέμβαση και συλλήψεις για παραποίηση αποτελεσμάτων στα μαθηματικά”, ενώ την ίδια ημέρα (24/03/99) ΤΟ ΒΗΜΑ δημοσίευσε άρθρο με τίτλο: “Το θεώρημα του λαδώματος. Πανεπιστήμιο Αθηνών: Κύκλωμα πούλαγε καλούς βαθμούς”.
- 7 Η “εκροή” Ελλήνων φοιτητών σε πανεπιστήμια του εξωτερικού είναι η, συγκριτικά, μεγαλύτερη στον κόσμο! Βλ. Γ.Ψαχαρόπουλος, *Ελληνική Παιδεία. Μια σύγχρονη τραγωδία*, Ι. Σιδέρης, Αθήνα 2003, σ. 78-83
- 8 Υπολογίζοντας το κόστος των, περίπου, 63000 Ελλήνων φοιτητών εξωτερικού για το 2000-1 ο Ψαχαρόπουλος, ό.π. 162-169, διαπιστώνει “μια ακόμη παγκόσμια ιδιαιτερότητα”, αφού “είμαστε η μοναδική χώρα που δαπανούμε σε ξένα πανεπιστήμια 58% παραπάνω απ’ότι δαπανά το κράτος μας στα ελληνικά.”
- 9 Σε μία από τις ελάχιστες μελέτες που έχουν γραφεί από Έλληνες πανεπιστημιακούς για τους Έλληνες πανεπιστημιακούς (Ζ.Κ. Παλός, Ουρ. Α. Κυριαζή, “Οι Έλληνες Πανεπιστημιακοί” σε ΕΠΙΣΤΗΜΗ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΑ τ. 2-3/1999 σ. 197-233) υποστηρίζεται ότι “... τα μέλη της πανεπιστημιακής κοινότητας ... αναπτύσσουν αντιστάσεις, οι οποίες δεν ευνοούν τη διαφάνεια και την επίσημη κριτική ... είτε από ερευνητές, είτε από κρατικούς υπαλλήλους, είτε από εκπροσώπους του τύπου. Τέτοιοι μηχανισμοί άμυνας έχουν άμεση σχέση με την υπεράσπιση της συλλογικής ταυτότητας της ομάδας, στο βαθμό που τα μέλη της αντιλαμβάνονται τη δημοσιοποίηση των σχετικών με αυτούς πραγμάτων ως παραβίαση του ψυχικού τους χώρου και κατά συνέπεια ως κάποια μορφή έκθεσής τους σε ενδεχόμενες εξωτερικές απειλές.” (ό.π. 199)
- 10 Είναι γνωστό ότι από την ψήφιση του νόμου 1268/82 οι εκλογές μελών ΔΕΠ τις περισσότερες φορές γίνονται με πολιτικο-κομματικά κριτήρια. Στα μέσα, μάλιστα, της δεκαετίας του 1980 και για ένα μεγάλο χρονικό διάστημα η μερίδα του λέοντος ανήκε στα “αριστερά” κόμματα: ΠΑΣΟΚ-ΚΚΕσ-ΚΚΕ. Το πώς κάτι τέτοιο μπόρεσε να γίνει το γνωρίζουν όλοι όσοι υπηρέτησαν τα τελευταία είκοσι χρόνια σε ελληνικό πανεπιστήμιο. Το ομολογεί, εξάλλου, και ο πλέον

αρμοδίος, ο υπεύθυνος για τη σύνταξη του 1268/82 (Νόμος Πλαίσιο) υφυπουργός καθηγητής Γιώργος Λιάνης (ΤΟ ΒΗΜΑ 1 Οκτωβρίου 1989)”... (Υ)ποκύψαμε γρήγορα στον πειρασμό να καταστρατηγήσουμε τον Νόμο-Πλαίσιο με παρεμβάσεις μας για παράτυπη προαγωγή δικών μας στελεχών που δεν είχαν τα απαιτούμενα προσόντα”, γράφει. Ο δημοσιογράφος και κατοπινός υπουργός Παιδείας (2000-2004) Π. Ευθυμίου ομολογεί ότι “... (Τ)ο ΠΑΣΟΚ εμφανίζεται σε χιλιάδες φοιτητές στο πανεπιστήμιο αλλά και στην ευρύτερη κοινή γνώμη να επικυρώνει τον ευτελισμό όλων των θεσμών και των αξιών, εν ονόματι της κοινωνίας των κολλητών, της λογικής, δηλαδή, του πελατειακού συστήματος”.

- 11 Το Γερμανικό περιοδικό Der Spiegel (19/1998) πραγματοποίησε μια εκτεταμένη έρευνα με ερωτηματολόγια σε όλες τις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Ερωτήθηκαν 1000 καθηγητές πανεπιστημίου και 7400 φοιτητές. Από την Ελλάδα στην Έρευνα αυτή συμπεριλήφθησαν: η Νομική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών, η Σχολή Πολιτικών Μηχανικών του Πολυτεχνείου Αθηνών, το Οικονομικό Πανεπιστήμιο Αθηνών και η Φιλοσοφική Σχολή του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης. Σύμφωνα με την τελική αξιολόγηση, η Νομική Σχολή κατέλαβε την 30 θέση, η Σχολή Πολιτικών Μηχανικών του Πολυτεχνείου την 36 θέση, το Οικονομικό Πανεπιστήμιο την 25 θέση και η Φιλοσοφική Σχολή του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης την 22 θέση. Βέβαια, στη γενική κατάταξη (ranking) τα Ελληνικά πανεπιστήμια κατέλαβαν την 15, την τελευταία θέση. Μία από τις πολλές διαπιστώσεις αυτής της μεγάλης έρευνας έχει για εμάς ιδιαίτερο ενδιαφέρον. “Όποιος θέλει να έχει καλό πανεπιστήμιο πρέπει να δεχτεί τον έλεγχο των επιδόσεών τους και μάλιστα και για τους φοιτητές και για τους καθηγητές!”
- 12 “Από την πλευρά του”, γράφει η εφημερίδα ΤΟ ΕΘΝΟΣ (5 Δεκεμβρίου 2001), “το Υπουργείο Παιδείας, απαντώντας στα ανησυχητικά αυτά στοιχεία σχετικά με τις επιδόσεις των Ελλήνων μαθητών, σημειώνει ότι η μελέτη του ΟΟΣΑ στηρίζεται κυρίως σε στοιχεία διαμορφωμένα στα πρότυπα των αγγλοσαξωνικών εκπαιδευτικών συστημάτων, γεγονός που επιτρέπει και διαφορετικές προσεγγίσεις, ερμηνείες και αναγνώσεις σε ορισμένες περιοχές των αποτελεσμάτων αυτών”. Βέβαια, το Υπουργείο Παιδείας αγνοεί το γεγονός ότι στην έρευνα αυτή μεταξύ των πρώτων ήταν χώρες όπως η Φινλανδία, η Κορέα, η Ιαπωνία ενώ οι “αγγλοσαξωνικές” χώρες μάλλον ζημιωμένες βγήκαν από τη σύγκριση αυτή.
- 13 Βλ. The Economist 24-30 Ιανουαρίου 2004. Pay or Decay. The university crisis.
- 14 SPIEGEL Special 3/2002. Lernen zum Erfolg. Was sich an Schulen und Universitäten ändern muss. Επίσης, Der Spiegel 3/2004, Geist gegen Gebühr (Τα γερμανικά πανεπιστήμια ευρίσκονται μπροστά στην κατάρρευση: αγχωμένοι καθηγητές, μέτρια έρευνα, απογοητευμένοι φοιτητές, ετοιμόρροπα κτίρια -και όλο λιγότερα χρήματα από το κράτος. Και όμως, η χώρα χρειάζεται επιστήμονες περισσότερο από ποτέ. Μια έξοδος από τη μιζέρια: σπουδές με δίδακτρα.)
- 15 Die Zeit 5/2004, Geist gegen Geld. Τα δίδακτρα έχουν νόημα - εάν δεν τα σπαταλά η πολιτική.

## Προβλήματα εξαιτίας του ομοιόμορφου συνταγματικού μοντέλου του άρθρου 16 Συντάγματος

Νίκος Κ. Αλιβιζάτος

*Καθηγητής του Συνταγματικού Δικαίου στο Πανεπιστήμιο Αθηνών*

**Α**ν έπρεπε κανείς να ξεχωρίσει τη συνταγματική διάταξη που κατοχυρώνει, περισσότερο από κάθε άλλη, την ενεργό, συνεχή και ασφυκτική παρουσία του κράτους σε ένα σπουδαίο τομέα της καθημερινής μας ζωής, νομίζω ότι θα έπρεπε να στραφεί προς το άρθρο 16. Προς το άρθρο δηλαδή εκείνο που η πρώτη μεταδικτατορική Βουλή, το 1975 αφιέρωσε στην εκπαίδευση και το οποίο παραμένει έκτοτε σε ισχύ, όπως ακριβώς αρχικά θεσπίστηκε, αφού συγκαταλέγεται σε εκείνα που δεν κατέστη δυνατό να αναθεωρηθούν το 2001. Και αυτό, παρά το γεγονός ότι την τροποποίησή του επιδίωξαν επίμονα όχι μόνον το κόμμα της αξιωματικής αντιπολίτευσης, αλλά και σημαίνοντα στελέχη του τότε και τώρα κυβερνώντος κόμματος, με γνωστότερο τον (υποψήφιο σήμερα) πρόεδρό του, κ. Γ. Παπανδρέου.

Γιατί όμως ξεχωρίζει ειδικά το άρθρο 16 και όχι για παράδειγμα το άρθρο 15, που προβλέπει τον “άμεσο έλεγχο” του κράτους στην ραδιοτηλεόραση, ή το άρθρο 21 που ορίζει ότι το κράτος “μεριμνά” για την υγεία και “φροντίζει” για τους αστέγους, ή -ακόμη- το πολυσχολιασμένο άρθρο 106, που διαλαμβάνει ότι το κράτος “προγραμματίζει και συντονίζει την οικονομική δραστηριότητα”, έχοντας μάλιστα τη δυνατότητα να εθνικοποιεί (χωρίς να χρειάζεται να καταβάλει προηγουμένως αποζημίωση) επιχειρήσεις που έχουν, μεταξύ άλλων, “ως κύριο σκοπό την παροχή υπηρεσιών στο κοινωνικό σύνολο”;

Η απάντηση είναι γιατί το άρθρο 16, με δύο διατάξεις σπάνιας ευκρίνειας, δεν προβλέπει απλώς, όπως εκείνα, μian υποχρέωση για το κράτος να παρεμβαίνει στο συγκεκριμένο πεδίο, δηλαδή στην ανώτατη εκπαίδευση, με σημαντικά περιθώρια επιλογών ως προς την ένταση αυτής της παρέμβασης. Καθιερώνει απεναντίας ένα δημόσιο μονοπώλιο με δύο επάλληλες ρυθμίσεις, λες και αν ήταν μόνο μία θα μπορούσε να καταστρατηγηθεί: πρώτον, με μια ρύθμιση που εισάγει θετική υποχρέωση ορίζοντας ότι “η ανώτατη εκπαίδευση παρέχεται αποκλειστικά από ιδρύματα που αποτελούν νομικά πρόσωπα δημόσιου δικαίου”. Και, δεύτερον, απαγορεύοντας ρητά με ξεχωριστή διάταξη τη “σύσταση ανώτατων σχολών από ιδιώτες”.

Δεν είναι του παρόντος να υπενθυμίσει κανείς τη γενεαλογία της διάταξης αυτής, που ψηφίσθηκε με σπάνια ομοφωνία, από την συντηρητική πατριδοκαπηλική δεξιά έως το κομμουνιστικό κόμμα. Ούτε τις καταβολές της, που έχουν να κάνουν με την απόπειρα της απριλιανής δικτατορίας να επιτρέψει την ίδρυση ιδιωτικού αμερικανικού πανεπιστημίου στην Ελλάδα, απόπειρα στην οποία είχε τότε αντιταχθεί σφοδρά το αντιδικτατορικό φοιτητικό κίνημα. Το βέβαιο είναι ότι η ρύθμιση αυτή -που οι απώτερες ρίζες της ανάγονται στην εποχή του εμφύλιου πολέμου- συνιστά παγκόσμια συνταγματική πρωτοτυπία.

Όπως ακριβώς και η -επίσης χωρίς διεθνές προηγούμενο- διάκριση της ανώτατης από την ανώτερη εκπαίδευση - διάκριση την οποία κάνει μια άλλη ρύθμιση του άρθρου 16 Σ. Η απαγόρευση των ιδιωτικών πανεπιστημίων δεν αποτελεί κατευθυντήρια διάταξη, ούτε απλή ευχή. Εισάγει κανόνα δικαίου με σπουδαίες πρακτικές προεκτάσεις. Κατά τούτο δεσμεύει τον κοινό νομοθέτη, περιορίζοντας σημαντικά τις πολιτικές και τις οργανωτικές επιλογές της εκάστοτε κυβέρνησης.

Θα αναφερθώ εν πρώτοις πολύ επιγραμματικά στις θετικές συνέπειες της απαγόρευσης των ιδιωτικών ΑΕΙ, οι οποίες συχνά παραγνωρίζονται: η ελληνική ανώτατη εκπαίδευση είναι η κοινωνικά πιο ανοικτή και δίκαιη στον δυτικό κόσμο. Παρά το γεγονός ότι κάθε άλλο παρά παρέχεται δωρεάν - όπως επιτάσσει το Σύνταγμα - είναι πιο προσβάσιμη στα ασθενέστερα στρώματα απ' οποιονδήποτε άλλη στη Δυτική Ευρώπη και τη Βόρεια Αμερική. Κάτι καθ' εαυτό εξαιρετικά σημαντικό, στον βαθμό που ευνοεί την επίσης πρωτόγνωρη για τα δυτικοευρωπαϊκά δεδομένα μεγάλη κινητικότητα που χαρακτηρίζει τη διάρθρωση, αλλά και την εξέλιξη μέσα στον χρόνο του νεοελληνικού κοινωνικού σχηματισμού.

Θα σταθώ, αντίθετα, στις αρνητικές συνέπειες της κρίσιμης διάταξης και συγκεκριμένα στις δύο δυσμενέστερες επιπτώσεις της: πρώτον, στην επιβολή ενός ομοιόμορφου οργανωτικού μοντέλου και, δεύτερον, στις δυσχέρειες που συναντά η προσαρμογή της ανώτατής μας εκπαίδευσης σε ένα ραγδαία εξελισσόμενο διεθνές περιβάλλον.

Ως προς την επιβολή ενός ομοιόμορφου μοντέλου, αυτή έχει να κάνει με την άκαμπτη εφαρμογή ενός πλέγματος κανόνων και πρακτικών και στα 20 πανεπιστήμια της χώρας μας, αδιάφορο αν αυτά είναι των 25.000 ή των 500 φοιτητών, αν είναι εγκατεστημένα σε μεγαλουπόλεις ή σε νησιά, αν τα γνωστικά αντικείμενα που καλλιεργούν είναι παραδοσιακά ή στραμμένα στις νέες τεχνολογίες. Έτσι, αν εξαιρέσει κανείς ορισμένα τμήματα, τα οποία προωθούν την καλλιτεχνική δημιουργία - και για τη διδασκαλία στα οποία δεν χρειάζεται π.χ. η κατοχή διδακτορικού διπλώματος - η ακαδημαϊκή σταδιοδρομία ακολουθεί ένα στερεότυπο που δεν διευκολύ-

νει την επιβράβευση του ταλαντούχου, δυσχεραίνει τη διάκριση του καλού, ενθαρρύνει τη δημοσιοϋπαλληλική νοοτροπία και καταπνίγει τη δημιουργικότητα. Αρκεί να λεχθεί ότι η διαφοροποίηση των αποδοχών των καθηγητών ανάλογα με τις ερευνητικές, τις συγγραφικές ή τις διδακτικές επιδόσεις τους αποκλείεται. Γι' αυτό φταίει κατά τη γνώμη μου η υποχρεωτική επιβολή του οργανωτικού μοντέλου του ν.π.δ.δ., το οποίο καθιστά εξαιρετικά δυσχερή τη διαφορετική μεταχείριση του καλού από τον μέτριο, ή του μέτριου από τον κακό. Η άμιλλα, κατόπιν αυτού -όπως αντιλαμβάνεσθε- δεν ευνοείται, αφού οι ενδιαφερόμενοι αναζητούν τη διάκριση -αν πράγματι θέλουν να την αναζητήσουν- εκτός ακαδημαϊκής σταδιοδρομίας, στο όποιο ελεύθερο επάγγελμα ή την όποια παράλληλη καριέρα, πολιτική ή άλλη. Δεν ευνοείται όμως ούτε η άμιλλα ανάμεσα σε συγγενή τμήματα, και σχολές που καλλιεργούν το ίδιο γνωστικό αντικείμενο, αφού -πέρα από μίαν ηθική επιβράβευση (ασαφή σημειωτέον και αυτή, όποτε υπάρχει)- ο πρόσθετος κόπος και η επί πλέον προσπάθεια δεν αναγνωρίζονται ούτε επιβραβεύονται.

Ταυτόχρονα, η επιβολή του ομοιόμορφου μοντέλου έχει ως συνέπεια την άκριτη αποδοχή ως αυτονόητων μιας άλλης σειράς στερεότυπων, που κάθε άλλο παρά αυταπόδεικτα είναι στο σημερινό κόσμο. Για παράδειγμα, ενόσω η ανάδειξη της διοίκησης των πανεπιστημίων από τα μέλη της πανεπιστημιακής κοινότητας -με τεράστια φοιτητική συμμετοχή- θεωρείται, κατά παγκόσμια πρωτοτυπία, αυτονόητη συνέπεια της συνταγματικά κατοχυρωμένης αυτοδιοίκησης των ΑΕΙ, ουδείς διερωτάται αν συμβιβάζεται με την ίδια αυτοδιοίκηση ο καθορισμός του αριθμού των εισακτέων στα κατ' ιδίαν τμήματα από τον υπουργό της Παιδείας και όχι από το ίδιο το ενδιαφερόμενο πανεπιστήμιο. Για να μην θίξω το τεράστιο ζήτημα της καταθλιπτικής οικονομικής εξάρτησης των πανεπιστημίων από τον κρατικό κορβανά.

Ασφαλώς, έχει υποστηριχθεί ότι η επιβολή του ν.π.δ.δ. ως υποχρεωτικού οργανωτικού σχήματος για τα πανεπιστήμια, αφήνει ορισμένα περιθώρια αποκλίσεων από το κοινό μοντέλο. Για παράδειγμα, για να απορρίψει την πρόταση της Ν.Δ. για αναθεώρηση του άρθρου 16 Σ., ο σημερινός υπουργός Πολιτισμού, ο κ. Βενιζέλος, είχε emphaticά υποστηρίξει ότι αν βρεθεί ένας επιχειρηματίας έτοιμος να δωρίσει μερικά δισεκατομμύρια για την ίδρυση ενός πρότυπου πανεπιστημίου, ο νομοθέτης θα μπορούσε πολύ εύκολα να βρεί μια λύση που να το ικανοποιεί. Δεν το πιστεύω. Διότι, εν ονόματι της αρχής της ισότητας, την οποία -ως γνωστόν- τα δικαστήριά μας ερμηνεύουν από παλιά με επεκτατικό τρόπο, νομίζω ότι ο νομοθέτης θα δίσταζε να θεσπίσει ουσιαδείς αποκλίσεις από το καθιερωμένο μοντέλο. Εν πάση περιπτώσει, γνωρίζοντας κανείς το ελληνικό Δημόσιο και τις αγκυλώσεις του, διερωτάται αν θα μπορούσε να υπάρξει ποτέ δωρητής, έτοιμος να διαθέσει σημα-

ντικά κονδύλια σε ένα ν.π.δ.δ., έστω και αν αυτό είναι “μεταλλαγμένο”, δηλαδή προσαρμοσμένο στις όποιες ιδιαιτερότητες της δωρεάς του.

Όσο για τις δυσχέρειες της προσαρμογής στο διεθνές περιβάλλον εξαιτίας του άρθρου 16, καθίσταται αυτή προφανέστερη αν αναλογισθεί κανείς ότι σύμφωνα με το πρωτογενές κοινοτικό δίκαιο, από τη Συνθήκη του Μάαστριχτ και εφεξής, η γενική εκπαίδευση -και όχι πια μόνον η επαγγελματική, όπως παλαιότερα- περιλαμβάνεται στις δράσεις που η Ευρωπαϊκή Ένωση αναπτύσσει, σε συμπλήρωση της δράσης των κρατών-μελών σε αυτό το πεδίο. Αρκεί να αναλογισθεί κανείς το μείζον θέμα που έχει προκύψει με το εντελώς συναφές ζήτημα της αναγνώρισης των επαγγελματικών δικαιωμάτων σε αποφοίτους 3ετούς τουλάχιστον μεταλυκειακής εκπαίδευσης από ίδρυμα άλλου κράτους-μέλους, ή με το ζήτημα της αναγνώρισης της ισοτιμίας των πτυχίων που χορηγούν παραρτήματα ΑΕΙ εγκατεστημένα σε άλλα κράτη μέλη, για να αντιληφθεί πόσο σημαντικά εμπόδια θέτει το άρθρο 16 στην προσαρμογή προς τα νεότερα ευρωπαϊκά και διεθνή δεδομένα. Κοντολογίς, δεν έχει ίσως συνειδητοποιηθεί επαρκώς πόσο μεγάλη απόσταση χωρίζει την απόφαση που το Πρωτοδικείο του Λουξεμβούργου εξέδωσε στην υπόθεση *Αναστασία Παναγιωτοπούλου κ.Ευρ.Κοινοβουλίου* το 1992, από την απόφαση που εξέδωσε για το ίδιο περίπου θέμα το ΔΕΚ τον περασμένο Νοέμβριο, στην υπόθεση *Valentina Neri v. Italia*.

Με βάση τα ανωτέρω, φρονώ ότι αργά ή γρήγορα η χώρα μας θα αναγκασθεί να τροποποιήσει το άρθρο 16 για να μπορέσει, σεβόμενη το θετικό κεκτημένο της εκπαιδευτικής της παράδοσης, να προσαρμόσει το οργανωτικό πρότυπο των πανεπιστημίων της -και όχι μόνον- προς τις ανάγκες μιας ανώτατης εκπαίδευσης πιο ανταγωνιστικής, ποιοτικά υψηλότερης και προπαντός ανοιχτής στα σημεία των καιρών, τόσο σε εθνικό, όσο και σε κοινοτικό και διεθνές επίπεδο. Εκτός και αν το πολιτικό σύστημά της αποδειχθεί ανίκανο να συλλάβει τα μηνύματα της καινούριας εποχής, οπότε την προσαρμογή θα την επιβάλει, με τον ένα ή με τον άλλο τρόπο, η Ευρώπη.

Λέτε να είναι η Ελλάδα η πρώτη χώρα για την οποία το Δικαστήριο του Λουξεμβούργου θα κρίνει απερίφραστα και χωρίς δισταγμούς και επιφυλάξεις ότι το κοινοτικό δίκαιο υπερέχει όχι μόνον του κοινού νόμου, αλλά και αυτού τούτου του Συντάγματος;

## Αυτοδιοίκηση – Αυτοτέλεια – Ακαδημαϊκή Ελευθερία

Γεώργιος Μανιάτης

Ομότιμος Καθηγητής Ιατρικής

Θα ήθελα καταρχήν να υπενθυμίσω και να διευκρινίσω κάποιες έννοιες. Θεωρώ ότι η έννοια του πανεπιστημίου δεν είναι ταυτόσημη με την έννοια του Ανωτάτου Εκπαιδευτικού Ιδρύματος γενικώς. Το πανεπιστήμιο έχει δύο κύριες αποστολές που είναι η παροχή επαγγελματικής εκπαίδευσης, που την κάνουν και τα υπόλοιπα ανώτατα εκπαιδευτικά ιδρύματα (ΑΕΙ), αλλά συγχρόνως το πανεπιστήμιο πρέπει να προσφέρει και πολιτισμική κατάρτιση ή γενικότερη παιδεία. Το πώς αυτό επιτυγχάνεται είναι ένα θέμα που δεν μπορούμε να το καλύψουμε απόψε, αλλά ένα σημαντικό στοιχείο είναι η παρουσία διακλαδικής ακαδημαϊκής και φοιτητικής κοινότητας σε αλληλοεπίδραση. Συνεπώς κατά τη γνώμη μου απομονωμένες Σχολές μακριά από κάθε άλλη επικοινωνία με ακαδημαϊκούς άλλου χώρου δεν μπορεί να θεωρηθούν πανεπιστήμιο, δεν μπορεί να θεωρηθούν ότι παρέχουν αυτή την πολιτισμική παιδεία που θα πρέπει να δώσει το πανεπιστήμιο.

Οι βασικές υπηρεσίες που παρέχει ένα πανεπιστήμιο είναι βεβαίως η διδασκαλία και η μετάδοση γνώσεων, αλλά, ταυτοχρόνως, και η δημιουργία γνώσεων. Ακριβώς για την εξασφάλιση της παραγωγής γνώσεων το πανεπιστήμιο από πολύ νωρίς, από τα πρώτα χρόνια που εμφανίστηκε, πριν 8-9 αιώνες, είχε κάποιο δικαίωμα αυτοδιοίκησης. Διότι η επιστήμη προχωρεί με αμφισβήτηση των κρατουσών γνώσεων και αντιλήψεων. Κατά συνέπεια έπρεπε να έχει κάποια ελευθερία η πανεπιστημιακή κοινότητα και γι'αυτό πολύ νωρίς της εξασφαλίστηκε κάποια αυτοτέλεια.

Οι έννοιες αυτοδιοίκηση, αυτοτέλεια, ακαδημαϊκή ελευθερία είναι επάλληλες έννοιες, δεν ταυτίζονται. Όταν λέμε αυτοδιοίκηση εννοούμε το δικαίωμα που έχει το Πανεπιστήμιο να καθορίζει τη στρατηγική του σύμφωνα με τις αξίες και την παράδοσή του και να διαμορφώνει την πολιτική για την εφαρμογή αυτής της στρατηγικής, σε συνεννόηση με το Υπουργείο αν είναι κρατικό ή, αν πρόκειται για ανεξάρτητο Ίδρυμα, με το όργανο Διοίκησης.

Αυτή είναι η έννοια της αυτοδιοίκησης κατά τη δική μου αντίληψη και σκοπό

έχει την εξασφάλιση της αυτοτέλειας του πανεπιστημίου που, με την σειρά της, έχει σκοπό την εξασφάλιση ακαδημαϊκής ελευθερίας και την αποφυγή επιρροής από επεμβάσεις κρατικές ή άλλες.

Η αυτοδιοίκηση λοιπόν δεν είναι αυτοσκοπός, αλλά είναι μέσο για την απόδοση του πανεπιστημίου. Και συνεπώς θα πρέπει κάθε φορά να κρίνεται εάν δικαιολογείται από τα αποτελέσματά της.

Όπως ανέφερα ήδη, η αυτοδιοίκηση δεν προστατεύει μόνο το πανεπιστήμιο από εξωτερικές επεμβάσεις, αλλά προστατεύει και την κοινωνία από τυχόν εσφαλμένες ρυθμίσεις. Αυτό το βλέπουμε σήμερα στα ελληνικά πανεπιστήμια στα οποία, παρά τις διαφορές από το ένα στο άλλο και τις διαφορές από τμήμα σε τμήμα, όλα δεσμεύονται από ένα ενιαίο πλαίσιο, το οποίο εφαρμόζεται σε όλα και τα περιορίζει.

Όταν μιλάμε για αυτοδιοίκηση, όχι καν πλήρη όπως λέει το Σύνταγμά μας (το οποίο νομίζω είναι απλώς έκφραση), δεν έχει κανείς την πρόθεση να ασκήσει πλήρη αυτοδιοίκηση και δεν θα έπρεπε ίσως. Τα ελάχιστα δικαιώματα που θα πρέπει να έχει ένα Ίδρυμα για να θεωρείται ότι έχει κάποια αυτοδιοίκηση είναι βεβαίως η αυτοοργάνωσή του, η κατάρτιση του εσωτερικού του Κανονισμού, ο καθορισμός των κριτηρίων και η εξέταση και επιλογή των φοιτητών, η επιλογή και η προαγωγή των διδασκόντων και του προσωπικού εν γένει, η κατάρτιση του προγράμματος σπουδών, η κατάρτιση των ερευνητικών προγραμμάτων, και η διαχείριση της περιουσίας.

Η αυτοδιοίκηση δεν μπορεί να δικαιωθεί, εάν δεν συνοδεύεται και από την υποχρέωση διαφάνειας. Το πανεπιστήμιο είναι ένα Κοινωνικό Ίδρυμα και οφείλει να αποδίδει λογαριασμό στην κοινωνία για το έργο του, και αυτό ως μετρήσιμο αποτέλεσμα μπορεί να εξασφαλιστεί μόνο με την αξιολόγηση.

Το ίδιο ισχύει και για την άμιλλα στην οποία θα αφιερώσω δύο τρία σχόλια στο τέλος.

Τώρα, η αυτοδιοίκηση καθ' αυτή δεν εξασφαλίζει την αυτοτέλεια του πανεπιστημίου. Διότι είναι δυνατόν να έχει αυτοδιοίκηση, αλλά να του έχουν επιβληθεί τόσοι περιορισμοί ώστε περιορίζεται απλώς σε κάποιες γραφειοκρατικές διαδικασίες.

Η πλήρης αυτοδιοίκηση, που λέει το Σύνταγμά μας, μπορεί κατά την γνώμη μου να υπάρξει μόνο εφόσον εκπληρούνται δύο όροι. Ο ένας είναι να έχει το πανεπιστήμιο οικονομική αυτόνομη κατάσταση και ο δεύτερος είναι οι τίτλοι που χορηγεί να μην παρέχουν κατοχυρωμένα επαγγελματικά δικαιώματα.

Από τη στιγμή που αυτοί οι όροι δεν εκπληρούνται, και δεν εκπληρούνται σε

κανένα πανεπιστήμιο του κόσμου, δεν μπορούμε να μιλάμε για πλήρη αυτοδιοίκηση.

Στην άλλη άκρη είναι μια αυτοδιοίκηση όπως την περιέγραψα προηγουμένως, που περιορίζεται απλώς σε γραφειοκρατικές διαδικασίες, μια πλήρως ελεγχόμενη αυτοδιοίκηση, ελεγχόμενη είτε από το κράτος, είτε από το όργανο Διοίκησης, εάν ανήκει σε ανεξάρτητο οργανισμό.

Τώρα, πώς εφαρμόζεται αυτή η αυτοδιοίκηση; Και εδώ πάλι έχουμε ένα φάσμα μοντέλων που ξεκινάει από τη μια άκρη με το παραδοσιακό μοντέλο των γερμανικών πανεπιστημίων στο οποίο μόνο οι τακτικοί Καθηγητές μετέχουν στη Διοίκηση. Αυτό ήταν το μοντέλο που υπήρχε και στην Ελλάδα μέχρι το 1982 και, εάν θυμάμαι καλά, υπήρξε μια προσπάθεια αυτό να κατοχυρωθεί και στη Συνταγματική αναθεώρηση του '75, όπου το άρθρο 16, που ανέφερε ο κύριος Αλιβιζάτος, θα όριζε ότι η ανωτάτη παιδεία παρέχεται από Νομικά Πρόσωπα Δημοσίου Δικαίου πλήρως αυτοδιοικούμενα από τους τακτικούς Καθηγητές. Αλλά αυτό δεν πέρασε. Δεν ξέρω αν ήταν για καλό ή για κακό, αλλά εν πάση περιπτώσει σήμερα εμείς βρισκόμαστε προς την άλλη άκρη. Υπάρχουν όλες οι ενδιαμέσες καταστάσεις, όπου τα διάφορα μέλη της πανεπιστημιακής κοινότητας μετέχουν στη διοίκηση με διαφορετική βαρύτητα το καθένα. Εμείς, οι καθηγητές, βρισκόμαστε έξω από το ακραίο περιθώριο, γιατί, πρέπει να σας υπενθυμίσω, ότι σήμερα στην εκλογή των οργάνων Διοικήσεως το σύνολο των διδασκόντων αποτελεί μειοψηφία του Εκλεκτορικού Σώματος. Το σύνολο είναι 205, οι διδάσκοντες ανέρχονται σε 100.

Το τι προβλήματα έχει δημιουργήσει αυτό νομίζω το ξέρουμε λίγο πολύ σχεδόν όλοι.

Θα ήθελα στο σημείο αυτό να αναφερθώ, για την εκτίμηση του τι γίνεται στα ελληνικά πανεπιστήμια, σε κάποιες αρχές πανεπιστημιακής διοίκησης που διατύπωσε πριν από λίγα χρόνια σε ένα βιβλίο του ο πρώην κοσμήτωρ της Σχολής Τεχνών και Επιστημών του Χάρβαρντ, ο Ροσόφσκι.

Το πρώτο λοιπόν σχόλιο, δεν ξέρω αν είναι αρχή ή σχόλιο, λέει ότι δημοκρατικότερο πανεπιστήμιο δεν σημαίνει κατ' ανάγκη και καλύτερο. Ότι τα δικαιώματα και οι υποχρεώσεις των μελών του πανεπιστημίου συναρτώνται προς τη διάρκεια υπηρεσίας τους σε αυτό. Το πόσο περαστικοί είναι ή πόσο έχουν συνδέσει τη ζωή τους με το πανεπιστήμιο. Ότι στο πανεπιστήμιο ο λόγος όσων γνωρίζουν πρέπει να έχει μεγαλύτερη βαρύτητα από αυτούς που δεν γνωρίζουν και η γνώση αναφέρεται σε ειδική περιοχή, όχι γενικώς.

Αυτό που είναι πολύ σημαντικό και αποτελεί πρόβλημα για τα ελληνικά πανεπιστήμια είναι ότι η ποιότητα των αποφάσεων βελτιώνεται όταν συνειδητά απο-

φεύγεται η σύγκρουση προσωπικού συμφέροντος και ενδιαφέροντος για το πανεπιστήμιο. Θα ήθελα να σταθώ λίγο σε αυτό και νομίζω ότι είναι μια από τις κύριες πηγές κακοδαιμονίας στο ελληνικό πανεπιστήμιο σήμερα, όπου σχεδόν πάντοτε στις αποφάσεις των πανεπιστημιακών οργάνων ενυπάρχει τέτοια σύγκρουση. Ως παράδειγμα θα φέρω, γιατί δεν μπορώ να δώσω λεπτομέρειες, το γεγονός ότι όταν αποχωρεί ένας Καθηγητής από το πανεπιστήμιο, η θέση του στις περισσότερες περιπτώσεις, με απόφαση του συνόλου των μελών της μονάδας, μετατρέπεται σε θέση λέκτορα. Επειδή τα μέλη που ψηφίζουν αντιμετωπίζουν τη σύγκρουση. Σκέπτονται ότι το να έρθει κάποιος υψηλού επιπέδου επιστήμονας στη μονάδα τους είναι καλό για το πανεπιστήμιο, αλλά θα τους μπλοκάρει ενδεχομένως τη δική τους εξέλιξη ή θα αποτελέσει σημείο αναφοράς και σύγκρισης στο οποίο θα βρεθούν μειωμένοι.

Έτσι λοιπόν είναι γεγονός ότι στη μεγάλη πλειοψηφία οι θέσεις μετατρέπονται από καθηγητή σε λέκτορα. Έτσι μετατρέπεται το πανεπιστήμιο, έχει ήδη μετατραπεί, σε δημόσια υπηρεσία στην οποία μπαίνει κανείς με τον εισαγωγικό βαθμό και φεύγει με τον καταληκτικό προαγόμενος με τις ζετίες. Υπάρχουν πολλά τέτοια παραδείγματα, παραδείγματα όπου ολόκληρες ακαδημαϊκές μονάδες, επιτυχείς μονάδες, έχουν διαλυθεί διότι οι παρόντες, οι ήδη παραμένοντες έχουν συμφέρον να μοιραστούν τα μιάτια του αποχωρήσαντος. Έτσι λοιπόν θεωρώ ότι η κατάσταση που υπάρχει σήμερα, η ίση συμμετοχή στη λήψη αποφάσεων καταργεί την αξιοκρατία και ευτελίζει τη διαδικασία σε μια μορφή συντεχνιακής αλληλοεξυπηρέτησης των εντός του πανεπιστημίου προνομιούχων, μεταβάλλοντας το πανεπιστήμιο σε οχυρό της μετριότητας. Η αυτοδιοίκηση, αντί να είναι ένα εργαλείο για την ανεξαρτησία του πανεπιστημίου και την ελευθερία στη διερεύνηση καινούριων περιοχών γνώσης, γίνεται έτσι έρμα που παραλύει το πανεπιστήμιο και ενδυναμώνει την μετριότητα. Η γενίκευση της αρχής της ίσης συμμετοχής στη λήψη αποφάσεων ανοίγει τον δρόμο στον εξωτερικό έλεγχο και, αναφέρθηκε ήδη ο κύριος Κατσούλης, δρομολογεί την ανάγκη αναμόρφωσης του όλου πλαισίου, που νομίζω ότι είναι αποτέλεσμα αυτής της κακώς εννοούμενης αυτοδιοίκησης.

Και για να μην θεωρηθεί ότι τα λέω εγώ μόνο διαπνεόμενος από οπισθοδρομικό πνεύμα και αντιδραστικότητα θα ήθελα εδώ να αναφέρω αυτά που είπε ο Πρύτανης της Οξφόρδης σε μια ομιλία του στην Αθήνα πριν από μερικά χρόνια στην Γενική Συνέλευση Ευρωπαίων Πρυτάνεων. Είπε ότι η ιστορία της Οξφόρδης δείχνει ότι μια μακρά περίοδος πλήρους αυτοδιοίκησης μπορεί να μην οδηγήσει σε πρόοδο και υπεροχή, αλλά αντιθέτως σε θανάσιμη ακινησία, οπότε εξωτερική επέμβαση για ανανέωση και αναδιοργάνωση γίνεται απαραίτητη. Μπορούμε λοι-

πόν να παρηγοριόμαστε ότι ακολουθούμε το παράδειγμα της Οξφόρδης.

Τώρα δύο λόγια για την άμιλλα. Και εννοώ την άμιλλα μεταξύ Πανεπιστημίων, δεν αναφέρομαι στην εσωτερική άμιλλα των μελών ή των φοιτητών.

Καταρχήν η ποιότητα και η φήμη ενός Πανεπιστημίου στηρίζεται σε πολλά πράγματα, αλλά τα δύο κύρια είναι η ποιότητα των φοιτητών και κυρίως το κύρος και η αναγνώριση των διδασκόντων.

Για να μιλήσουμε για άμιλλα θα πρέπει απαραίτητως να έχουμε κάποιο μηχανισμό αξιολόγησης και ιεράρχησης. Αλλιώς καταλήγουμε να λέμε ότι ναι, η Κρήτη είναι καλύτερη από την Πάτρα ή η Αθήνα είναι καλύτερη από την Θεσσαλονίκη, χωρίς να έχουμε κανένα στοιχείο. Η αξιολόγηση, πρέπει να γίνει με πολύ επιστημονικό τρόπο. Έχουμε δει στον τύπο κατά καιρούς “στατιστικές” που αποδεικνύουν την ποιότητα συγκεκριμένων Τμημάτων ή Πανεπιστημίων, όμως έχουμε την εντύπωση ότι αυτές είναι εσφαλμένες, αλλά ούτε και εμείς που λέμε ότι είναι εσφαλμένες έχουμε καμία βάση για να αποδείξουμε επιστημονικά ότι δεν είναι έτσι. Συνεπώς πάλι επανέρχεται το θέμα της αξιολόγησης για μια ακόμη φορά και, όπως είπε ο κύριος Κατσούλης, οσάκις γίνεται κουβέντα στα ελληνικά πανεπιστήμια για αξιολόγηση, υπάρχει αντίδραση εδώ και 20 χρόνια όπως με το κλείσιμο της Εθνικής Οδού.

Τώρα για την άμιλλα στα ελληνικά πανεπιστήμια.

Υπάρχουν περιθώρια άμιλλας στα ελληνικά Πανεπιστήμια, τα οποία δεν έχουν την ευχέρεια στην επιλογή των φοιτητών, ούτε καν στον καθορισμό των κριτηρίων και, βεβαίως, στον αριθμό; Και μπορούμε να μιλάμε για ποιότητα της εκπαίδευσης όταν ένα Τμήμα λέει ότι μπορεί να ασκήσει 90 και ο Υπουργός αποφασίζει ότι θα πάρει 200; Ας μην αναφερόμαστε και στο γεγονός ότι τα ελληνικά πανεπιστήμια δεν έχουν καμία ουσιαστική ευχέρεια στο να προσελκύσουν ή να ανταμείψουν το διδακτικό προσωπικό όταν έχει υψηλή απόδοση. Αναφέρθηκε ο κύριος Αλιβιζάτος, στο ότι οι μισθοί καθορίζονται ενιαία από το κράτος και δεν υπάρχει κανένας μηχανισμός ανταμοιβής σε οικονομικό επίπεδο. Αυτά είναι προβλήματα που οφείλονται στο νομοθετικό πλαίσιο και τα οποία θα μπορούσε να πει κανείς ότι μπορούν να διορθωθούν.

Εγώ έχω ορισμένες αμφιβολίες εάν η ελληνική κοινωνία ενδιαφέρεται για ποιοτικά πανεπιστήμια και για τη βελτίωση της ποιότητας στα πανεπιστήμιά μας.

Πιστεύω ότι ο ισχυρότερος μοχλός πίεσης για τη βελτίωση της ποιότητας των πανεπιστημίων πρέπει να είναι οι φοιτητές. Αυτοί είναι οι «πελάτες» που μπορούν να αξιώσουν τη βελτίωση των πανεπιστημίων. Έχω 25 χρόνια εμπειρίας ως Καθηγητής με συμμετοχή στη διοίκηση του ελληνικού πανεπιστημίου, σε Σχολή η οποία

υποτίθεται ότι παίρνει το καλύτερο υλικό της ελληνικής νεολαίας, αναφέρομαι στην Ιατρική. Ουδέποτε στα 25 αυτά χρόνια υπεβλήθη από τους φοιτητές αίτημα για βελτίωση σπουδών. Τα αιτήματα είναι πάντα για διευκόλυνση και ελάφρυνση των σπουδών. Ατυχώς η ελληνική κοινωνία ως επί το πλείστον θεωρεί το Πανεπιστήμιο ως έναν μηχανισμό παροχής πτυχίων και όχι παροχής υψηλής παιδείας. Οι περισσότεροι ενδιαφέρονται για τη λήψη του πτυχίου με όσο το δυνατόν λιγότερο κόπο, και αν είναι έτσι, αν η εκτίμηση αυτή είναι η σωστή, τότε είναι πολύ δύσκολο να μιλήσει κανείς για ανάπτυξη, άμιλλα μεταξύ των πανεπιστημίων έστω και αν θεσμικά βελτιώσει κανείς τον τρόπο λειτουργίας τους.

Ένα άλλο στοιχείο που δείχνει το τι κριτήρια έχει η ελληνική κοινωνία στην “αξιολόγηση” των πανεπιστημίων είναι το γεγονός που διαπίστωσα πριν από λίγα χρόνια, όταν το κοίταξα προσεκτικότερα. Η προτίμηση των φοιτητών, λοιπόν, σε ποιο Τμήμα Ιατρικής θέλουν να πάνε, είναι συνάρτηση της απόστασης από την Αθήνα. Σχολή η οποία την εποχή εκείνη δεν είχε διδάσκοντες, είχε φοιτητές από χρόνια, αλλά κατ’ ουσία δεν είχε διδάσκοντες, δεν είχε υποδομή, ήταν υψηλότερα στην προτίμηση των φοιτητών από Τμήμα το οποίο και απόδοση υψηλή έχει και αναγνωρίζεται, το ανέφερε ο κύριος Κατσούλης, οπότε μπορώ να το πω και εγώ, από το Ιατρικό Τμήμα της Κρήτης.

Συνεπώς δεν είμαι πολύ αισιόδοξος ότι η ανάπτυξη άμιλλας μπορεί να γίνει με τις σημερινές συνθήκες.

## Ασφυκτικός έλεγχος και αξιολόγηση των Πανεπιστημίων

Λουκάς Τσούκαλης  
Καθηγητής Πανεπιστημίου Αθηνών, Πρόεδρος ΕΛΙΑΜΕΠ

Θα προτείνω μερικές απλές παρατηρήσεις ή διαπιστώσεις, μάλλον κοινότοπες, οι οποίες όμως νομίζω ότι βοηθούν και συμβάλλουν στη σύνθεση μιας εικόνας των ελληνικών πανεπιστημίων στην ευρωπαϊκή και διεθνή πραγματικότητα.

Θα ξεκινήσω με μια πρώτη παρατήρηση, στην οποία ήδη αναφέρθηκαν και οι προηγούμενοι ομιλητές, ότι τα ελληνικά Πανεπιστήμια λειτουργούν μέσα σ’ ένα εξαιρετικά περιοριστικό θεσμικό πλαίσιο, το οποίο όμως δεν είναι προϊόν ή απόρροια του ελληνικού Συντάγματος. Αλλά είναι μάλλον αποτέλεσμα μιας καθημερινής, πολιτικής πρακτικής, που καθιέρωσε το Υπουργείο Παιδείας, να ελέγχει ουσιαστικά, με τρόπο όχι απλώς στενό, αλλά ασφυκτικό, την καθημερινή λειτουργία των ελληνικών πανεπιστημίων σε όλες τις λεπτομέρειες. Από την εισαγωγή φοιτητών, την εξέλιξη των φοιτητών και την έξοδο ή “συνταξιοδότηση” των φοιτητών που εισάγονται στα ελληνικά πανεπιστήμια, από τη λειτουργία του Προγράμματος Σπουδών, την όποια αλλαγή, ακόμη και της ονομασίας του μαθήματος που δίνεται σε κάποιο συγκεκριμένο τμήμα ή τομέα του πανεπιστημίου, τον έλεγχο τον οικονομικό, τον έλεγχο του τρόπου με τον οποίο αυτοδιοικούνται τα Πανεπιστήμια κ.λπ.

Αυτό είναι όντως μια εντυπωσιακή πρωτοτυπία, που δεν είναι προϊόν του ελληνικού Συντάγματος, αλλά της καθημερινής πολιτικής πρακτικής, άρα που αλλάζει πολύ πιο εύκολα απ’ ό,τι το Σύνταγμα. Μια πρωτοτυπία, η οποία σίγουρα δεν θα βρει μιμητές στα άλλα πανεπιστήμια και στις άλλες χώρες της Ευρώπης.

Πιστεύω ότι από τα ελληνικά πανεπιστήμια, απ’ το πανεπιστημιακό σύστημα που ισχύει σήμερα στην Ελλάδα, λείπουν, όπως θα το έλεγαν συνθηματικά, οι τρεις λέξεις με τα τρία Άλφα, τα τρία κεφαλαία Άλφα.

Δηλαδή, η Αυτονομία ή Αυτοδυναμία, όπως θέλετε την ονομάζετε, λείπει η Αξιολόγηση ή ακόμη και ο στοιχειώδης έλεγχος και λείπει και ο Ανταγωνισμός. Κι αν σας σοκάρει η λέξη “ανταγωνισμός”, η άμιλλα.

Λείπουν αυτά τα τρία Άλφα, από τη λειτουργία των ελληνικών πανεπιστημίων. Αντίθετα, και να τα πούμε τα πράγματα με τη λέξη που αρμόζει, τα ελληνικά πανε-

πιστήμια έχουν προσδεθεί, ολοένα και περισσότερο, στο πελατειακό σύστημα που χαρακτηρίζει την ελληνική πολιτική πρακτική, μέσω του ελέγχου που ασκεί το Υπουργείο Παιδείας.

Το σύστημα το οποίο έχουμε σήμερα, παράγει μαζική Παιδεία. Παράγει επίσης και ένα μεγάλο ποσοστό ανέργων. Η Ελλάδα έχει ένα υψηλότατο ποσοστό αποφοίτων Πανεπιστημίων, που είναι άνεργοι. Προφανώς λοιπόν τα Πανεπιστήμια παράγουν ανθρώπους που δεν ανταποκρίνονται στις ανάγκες ή επιταγές της αγοράς και της Οικονομίας.

Επίσης, το σύστημα, με τον τρόπο που λειτουργεί, αφήνει πολύ μικρά περιθώρια, λόγω ακριβώς της ισοπεδωτικής λογικής που υπάρχει, αφήνει πολύ μικρά περιθώρια για τη λειτουργία των λεγομένων Κέντρων Αριστείας, που είναι η ελληνική μετάφραση των Centers of Excellence. Η ισοπεδωτική λογική οδηγεί και σε μία άλλη πραγματικότητα, όχι μόνο στα ελληνικά Πανεπιστήμια, αλλά γενικότερα στον ελληνικό δημόσιο τομέα, ότι δηλαδή τα πανεπιστήμια έχουν άτομα, αλλά δεν έχουν σύνολα. Δηλαδή τα ελληνικά πανεπιστήμια σήμερα, τουλάχιστον μετά τη μεταπολίτευση, έχουν ένα σημαντικό αριθμό αξιόλογων επιστημόνων, δεν έχουμε όμως πανεπιστήμια που να λειτουργούν με υψηλή απόδοση.

Είναι τελείως διαφορετικά αυτά τα δύο πράγματα. Έχουμε μονάδες, δεν έχουμε σύνολο. Κι αυτό είναι ένα χαρακτηριστικό γνώρισμα του ελληνικού δημόσιου βίου, ή τουλάχιστον του ελληνικού δημόσιου τομέα. Επομένως τα ελληνικά πανεπιστήμια δυσκολεύονται τρομερά να λειτουργήσουν στα πλαίσια ενός συνεχώς αυξανόμενου διεθνούς ανταγωνισμού ή άμιλλας.

Σας θυμίζω τρία πολύ σημαντικά στοιχεία. Το πρώτο είναι η αυξανόμενη κινητικότητα, τόσο φοιτητών, όσο και επιστημόνων. Κινητικότητα που είναι όχι μόνο στο εσωτερικό μιας χώρας, αλλά διεθνώς. Αυτό που λέμε οι οικονομολόγοι διασυνοριακή κινητικότητα. Οι άνθρωποι περνάνε πολύ εύκολα τα σύνορα. Αυτό οδήγησε, μεταξύ των άλλων, σε μία άμιλλα ή έναν ανταγωνισμό, μεταξύ ευρωπαϊκών και αμερικανικών Πανεπιστημίων, μια άμιλλα εντυπωσιακή. Το δεύτερο είναι η εθελουφλία, και το τρίτο είναι μία εντυπωσιακή υποκρισία.

## Αυτοδιοίκηση των ελληνικών πανεπιστημίων και αναγνώριση πτυχίων ευρωπαϊκών πανεπιστημίων

Στέφανος Μαθίας

Επίτιμος Πρόεδρος Αρείου Πάγου

Θα αναφερθώ σε δύο ζητήματα:

**Πρώτον** στην ακαδημαϊκή ελευθερία των πανεπιστημιακών καθηγητών και στην αυτοδιοίκηση των πανεπιστημίων και λοιπών ΑΕΙ.

Και **δεύτερον** στο επίκαιρο ζήτημα της αναγνώρισης των πτυχίων από πανεπιστήμια κρατών-μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

### Α. Ακαδημαϊκή ελευθερία και αυτοδιοίκηση των πανεπιστημίων και λοιπών ΑΕΙ

Με διάταξη του άρθρου 16 § 1 εδ.β του Συντάγματος αναγνωρίζεται η “**ακαδημαϊκή ελευθερία**”, υπό την έννοια ότι η διδασκαλία και η επιστημονική έρευνα είναι ελεύθερες, με μόνη την επιφύλαξη της “υπακοής στο Σύνταγμα”. Επομένως κάθε παρέμβαση από το κράτος στα θέματα αυτά είναι ανεπίτρεπτη.

Όμως, τόσο η διδασκαλία όσο και η έρευνα διεξάγονται εντός των **οργανωτικών πλαισίων** που καθορίζονται από το **κράτος**.

Η διάκριση αυτή, μεταξύ ελεύθερης διδασκαλίας και έρευνας, αφενός και οργάνωσης του διδακτικού και ερευνητικού έργου, αφετέρου, προκύπτει από τη διάταξη της παρ.5 του ίδιου άρθρου, στην οποία προβλέπεται μεν ότι τα πανεπιστήμια απολαμβάνουν:

“**πλήρους αυτοδιοίκησης**” (όχι **αυτονομίας**) , ότι όμως

“**λειτουργούν σύμφωνα με τους νόμους που αφορούν τους οργανισμούς τους**”.

Τέτοιοι νόμοι ψηφίζονται και τροποποιούνται με κυβερνητική πρωτοβουλία και ρυθμίζουν τα πάντα: την ίδρυση και τη διάρθρωση των πανεπιστημίων σε τμήματα και τομείς, την κλιμάκωση και διαβάθμιση του διδακτικού και ερευνητικού προσωπικού, τα προσόντα και τον τρόπο εκλογής και προαγωγής του, τη σύνθεση των οργάνων που διοικούν τα πανεπιστήμια, τη διάρκεια των φοιτητικών σπουδών, τον αριθμό των εισακτέων σε κάθε τμήμα φοιτητών, τον τρόπο διεξαγωγής των εξετά-

σεων, τις εξεταστικές περιόδους, τα σχετικά με το πανεπιστημιακό άσυλο κ. λπ.

Παρά την εξαγγελία της “πλήρους αυτοδιοίκησης”, το κράτος έχει, λοιπόν, την αρμοδιότητα να ρυθμίζει όλη σχεδόν την πανεπιστημιακή ζωή. Μόνο **μέσα** στη ρύθμιση αυτή λειτουργεί, **όσο λειτουργεί**, η “πλήρης αυτοδιοίκηση” των ΑΕΙ. Η αυτοδιοίκηση των ΑΕΙ περιορίζεται έτσι στο καθαυτό διδακτικό και ερευνητικό έργο, στην πραγματικότητα δε έχει κι εκεί σημαντικά συρρικνωθεί, με αλληπάλληλα νομοθετήματα.

Πράγματι, με τους νόμους 1268/1982, 2083/1992, 2517/1997 κ.ά., η πολιτεία όρισε σε κάποιες περιπτώσεις προσόντα διορισμού και προαγωγής, καθώς και διαδικασίες, που **δεν διασφαλίζουν ισοτιμία** των υποψηφίων, ούτε **αξιόπιστες μεθόδους ένταξης και ανέλιξης του διδακτικού και ερευνητικού προσωπικού**, αλλ’ ευνοούν τους υποψηφίους που κατείχαν πανεπιστημιακή θέση, αποθαρρύνοντας τις υποψηφιότητες όσων δεν ήταν ήδη μέσα στα οικεία ΑΕΙ. Επιπλέον οι νόμοι αυτοί, ρυθμίζοντας **εξαντλητικά** πλήθος λεπτομερειών ζητημάτων, που φυσιολογικά έπρεπε να έχουν αφεθεί στην πανεπιστημιακή κοινότητα, οδήγησαν σε **δύσκαμπτη γραφειοκρατία που πολλαπλασιάζει τις ευκαιρίες παρεμβάσεων**, και σε υπερβολική **κανονιστική τυποποίηση, κατά συνέπεια, σε δέσμευση των εκλεκτορικών σωμάτων**. Είναι χαρακτηριστικό ότι οι περισσότερες νομοθετικές ρυθμίσεις και μεταρρυθμίσεις επικεντρώνονται στη σύνθεση των πανεπιστημιακών οργάνων εσωτερικής αυτορρύθμισης, στα ποσοστά συμμετοχής των διαφόρων κατηγοριών εκλεκτόρων και στις διαδικασίες κρίσεων για την ανέλιξη του διδακτικού και ερευνητικού προσωπικού από βαθμίδα σε βαθμίδα, δηλ σε θέματα που κατεξοχήν δίνουν λαβή σε επεμβατική πολιτική στο σκληρό πυρήνα της ακαδημαϊκής ελευθερίας και της εσωτερικής αυτοδιοίκησης των ΑΕΙ. Ένα πλήθος ασυντόνιστων νομοθετημάτων **ευνοεί συντεχνιακές εξυπηρετήσεις**. Έτσι η αξιοκρατία υπονομεύεται και οι καλύτεροι καμιά φορά απογοητεύονται. Με τα ίδια νομοθετήματα δόθηκε στον Υπουργό η εξουσία να ελέγχει, σε ορισμένες περιπτώσεις, όχι μόνο τη νομιμότητα αλλά και την πληρότητα του εσωτερικού κανονισμού των πανεπιστημίων, των προγραμμάτων, των μεταπτυχιακών σπουδών κ.λπ., και να προκρίνει την κατά προτίμηση χρηματοδότηση ορισμένων. Οι ρυθμίσεις αυτές επέτρεψαν την περαιτέρω φαλκίδευση της αυτοδιοίκησης των πανεπιστημίων. Τα ΑΕΙ μεταβλήθηκαν, κατά μέγα μέρος, σε αποκεντρωμένες υπηρεσίες του Υπουργείου, το οποίο τείνει να ασκεί σ’ αυτά μια συστηματική **κηδεμονία**.

Επιπλέον το κράτος, έχοντας, βάσει και της ειδικής διάταξης του άρθρου 16 παρ.5 εδ. τελ. του Συντάγματος, την εξουσία να ορίζει, με ειδικούς εκάστοτε νόμους, τα σχετικά με τους φοιτητικούς συλλόγους και με τη συμμετοχή των φοιτη-

τών σ’ αυτούς, καλλιέργησε τον **κομματικό φοιτητικό συνδικαλισμό**, και μέσω της ψήφου που έχει παραχωρήσει στους εκπροσώπους των φοιτητών, μπορεί και επηρεάζει τις εκλογές των αιρετών πανεπιστημιακών οργάνων. Τα όργανα αυτά αισθάνονται συχνά “υποχρεωμένα” έναντι των συνδικαλιστικών φοιτητικών συλλόγων που υποστήριξαν την εκλογή τους **και** έναντι του Υπουργείου! - Επίσης, στο ίδιο άρθρο 16 παρ.5 προβλέπεται ότι το κράτος ασκεί στα πανεπιστήμια **εποπτεία**. Έτσι έχει ο Υπουργός Παιδείας το δικαίωμα να ελέγχει, από άποψη νομιμότητας, όλες τις πράξεις των πανεπιστημιακών οργάνων. Με το **πρόσχημα** της εποπτείας είναι σε θέση να ματαιώνει πρωτοβουλίες των οργάνων αυτοδιοίκησης των πανεπιστημίων, να προκαλεί αναβολή της απόφασής τους, να ασκεί πιέσεις σ’ αυτά επί θεμάτων που εμπίπτουν στη δική τους αποκλειστικά αρμοδιότητα κ.λπ.

**Η κυβερνητική αυτή επεμβατικότητα, που παρατηρείται και σε άλλους θεσμούς**, οφείλεται στο ότι η πολιτική ισχύς καλλιεργεί την ψευδαίσθηση της παντογνωσίας και τον πατερναλισμό, που ευνοείται από τη μονολιθική δομή της πολιτειακής εξουσίας, αφού δεν υπάρχουν αντίβαρα ικανά να την οριοθετήσουν. Επιπλέον με τις παρεμβάσεις αυτές διευρύνεται το πεδίο κομματικής – ψηφοθηρικής δράσης.

## **B. Αναγνώριση πτυχίων ξένων πανεπιστημίων**

Ας προχωρήσουμε τώρα στο ζήτημα της αναγνώρισης των πτυχίων από πανεπιστήμια χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Η παρ.5 του ίδιου άρθρου 16 ορίζει ότι “Η ανώτατη εκπαίδευση παρέχεται **αποκλειστικά** από ιδρύματα που αποτελούν **νομικά πρόσωπα δημοσίου δικαίου**”. Η συνταγματική αυτή πρόνοια ολοκληρώνεται με την παρ.8 εδ β. του ίδιου άρθρου 16, στο οποίο προβλέπεται ότι η “σύσταση ανώτατων σχολών από **ιδιώτες** απαγορεύεται”, πράγμα άλλωστε αυτονόητο, αφού ιδιώτες δεν θα μπορούσαν να ιδρύσουν νομικά πρόσωπα δημοσίου δικαίου.

Η επιθυμία του συνταγματικού νομοθέτη να επιφυλάξει την ανώτατη παιδεία αποκλειστικά σε ιδρύματα δημοσίου δικαίου, ρυθμιζόμενα και εποπτευόμενα από το κράτος, δεν φαίνεται, καταρχήν, αδικαιολόγητη. Διότι η πανεπιστημιακή παιδεία προετοιμάζει τους αυριανούς επιστήμονες που θα διαφυλάξουν και θα προαγάγουν τον πολιτισμό, θα διευθύνουν την εθνική οικονομία, θα κυβερνήσουν τον τόπο και θα στελεχώσουν τα κρίσιμα επαγγέλματα, το κράτος και τους λοιπούς δημόσιους φορείς.

Από τη στιγμή όμως που η χώρα μας, κρίνοντας ότι ανήκει πολιτιστικά, ιδεολο-

γικά και οικονομικά, στο χώρο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, εντάχθηκε στην Κοινότητα, τα πιο πάνω επιχειρήματα **χάνουν την αξία τους**. Αντίθετα μάλιστα, επειδή αρκετές, και οι σπουδαιότερες, από τις ευρωπαϊκές χώρες που απαρτίζουν την Κοινότητα, είναι **πιο προηγμένες** από εμάς σε πολλούς τομείς, και επειδή η πραγμάτωση του ευρωπαϊκού οράματος επιβάλλει τη **σύγκλιση**, από την οποία όλοι θα βγούμε κερδισμένοι, η ανώτατη παιδεία **αποκτά διαστάσεις ευρωπαϊκές**. **Χωρίς τη σύγκλιση των πανεπιστημίων** η οικοδόμηση ενός κοινού **ευρωπαϊκού χώρου, είναι ουτοπική**. Το πανεπιστήμιο έχει γίνει “ευρωπαϊκό”. Μέσα λοιπόν στα πλαίσια της Ευρωπαϊκής Ένωσης δεν μπορεί ένα κράτος-μέλος να αγνοεί την ανάγκη συνεργασίας στο χώρο της ανώτατης εκπαίδευσης. Δεν επιτρέπεται να περιχαράκωνεται, επιφυλάσσοντας την παροχή ανώτατης εκπαίδευσης, μέσα στα εδαφικά του όρια, αποκλειστικά σε ιδρύματα που έχουν το χαρακτήρα νομικών προσώπων δημοσίου δικαίου.

Με τέτοιες σκέψεις και με βάση την κοινοτική **“ελευθερία εγκατάστασης”**, ενόψει του άρθρου 126 της Συνθήκης, στο οποίο γίνεται λόγος για **“ακαδημαϊκή αναγνώριση διπλωμάτων..., συνεργασία μεταξύ εκπαιδευτικών ιδρυμάτων..., ενθάρρυνση της ανάπτυξης της εκπαίδευσης εξ αποστάσεως κ.λπ.”**, εκδόθηκε κατά το έτος 1989 η Οδηγία 89/48/ΕΟΚ/21.12.1988, δεσμευτική για όλα τα κράτη - μέλη, με την οποία καθιερώθηκε ένα **“γενικό σύστημα αναγνώρισης διπλωμάτων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης”**. Και το Δικαστήριο των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, του οποίου οι αποφάσεις είναι επίσης **δεσμευτικές** για όλα τα κράτη-μέλη, επανειλημμένα έκρινε ότι η αμοιβαία αναγνώριση διπλωμάτων προερχόμενων από πανεπιστήμια άλλων κρατών - μελών, είναι υποχρεωτική, καταδίκασε δε κράτη - μέλη που είχαν αρνηθεί την αναγνώριση αυτή. Επομένως, από τη σκοπιά του κοινοτικού δικαίου, το γεγονός ότι η φοίτηση έγινε εν μέρει ή εν όλω σε κέντρο σπουδών που λειτουργεί στη χώρα μας ως παράρτημα ξένου πανεπιστημίου, δεν δικαιολογεί τη μη αναγνώριση του πτυχίου που **χορηγήθηκε από το ξένο πανεπιστήμιο, ανεξάρτητα δε αν το ξένο πανεπιστήμιο έχει δημόσιο ή ιδιωτικό χαρακτήρα**.

Η διάταξη του Συντάγματός μας, που ορίζει, όπως είδαμε, ότι **“Η ανώτατη εκπαίδευση παρέχεται αποκλειστικά από ιδρύματα που αποτελούν νομικά πρόσωπα δημοσίου δικαίου... υπό την εποπτεία του κράτους ... και λειτουργούν σύμφωνα με τους νόμους που αφορούν τους οργανισμούς τους”** (προϋποθέσεις που δεν συντρέχουν ως προς τα ευρωπαϊκά κέντρα σπουδών που λειτουργούν στη χώρα μας), αποτελεί μέρος της εθνικής μας έννομης τάξης, **η οποία υποχωρεί ενώπιον της αντίθετης κοινοτικής ρύθμισης**. Η τελευταία αυτή ανήκει στην **υπερκείμενη κοινοτική έννομη τάξη**. Και σε όσα θέματα έχουν υπαχθεί στην αρμοδιότητα της

Κοινότητας, η **κοινοτική έννομη τάξη κατισχύει** της εθνικής, γενικά, και του εθνικού Συντάγματος. Από τη σκοπιά της Κοινότητας, της Ευρωπαϊκής Ένωσης, τα εθνικά Συντάγματα δεν είναι παρά τμήμα των επιμέρους εθνικών έννομων τάξεων, όπως παγίως δέχεται το ΔΕΚ, του οποίου οι αποφάσεις μας δεσμεύουν.

**Επομένως η πρακτική του ΔΙΚΑΤΣΑ** που περιορίζεται στη διάταξη του Συντάγματος και αρνείται να αναγνωρίσει κάθε φοίτηση που έλαβε χώρα στην Ελλάδα σε Σχολή που δεν είχε τα προσόντα που προαναφέρονται (ΝΠΔΔ και κρατική εποπτεία), δεν είναι σωστή διότι παραβλέπει το επικρατέστερο κοινοτικό δίκαιο.

Αντί λοιπόν να συρθούμε στην αναγνώριση των πτυχίων αυτών, ύστερα από καταδίκες της χώρας μας, ας συμμορφωθούμε οικειοθελώς προς τις ευρωπαϊκές δεσμεύσεις μας, οι οποίες, άλλωστε, μακροπρόθεσμα, μας συμφέρουν και σ' αυτό το θέμα, αφού υπηρετούν την ευρωπαϊκή ιδέα.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ

ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ  
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΩΝ  
ΤΑΣΕΙΣ ΚΑΙ ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ

*Δημόσια Εκδήλωση  
Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών*

*15 Μαΐου 2003*

## Η αξιολόγηση ως μηχανισμός ποιοτικής αναβάθμισης των πανεπιστημιακών σπουδών

Ανδρέας Κιντής

*Καθηγητής Οικονομικού Πανεπιστημίου*

Το σύγχρονο Πανεπιστήμιο διαχειρίζεται τεράστιους πόρους, θέτει σκοπούς και στόχους προσδιοριστικούς των επιδιώξεων της χώρας και των προοπτικών σταδιοδρομίας της νεολαίας, επηρεάζει την ανάπτυξη και την ποιότητα της κοινωνίας στην οποία ζούμε και ανοίγει δρόμους επικοινωνίας μεταξύ του πυθμένα και της κορυφής της κοινωνικής πυραμίδας. Με τους πόρους που χρησιμοποιεί το Πανεπιστήμιο παράγει αποτελέσματα τα οποία εκφράζονται με τον αριθμό και την ποιοτική στάθμη των διπλωματούχων που εκπαιδεύει σε προπτυχιακό και μεταπτυχιακό επίπεδο, με την ποσότητα και την ποιότητα της έρευνας που παράγει, καθώς και με τη γενικότερη συμβολή του στην κοινωνία και στις υποθέσεις της χώρας. Αν ληφθεί ακόμα υπόψη η χωρίς προηγούμενο αύξηση του αριθμού των φοιτητών, η ταχύτητα με την οποία αλλάζουν σήμερα τα δεδομένα σε όλους τους τομείς και η πιεστική ανάγκη για γρήγορες προσαρμογές ώστε να επιτυγχάνονται οι σκοποί και να διατηρείται η ανταγωνιστικότητα του συστήματος σε ανοιχτό περιβάλλον, αντιλαμβάνεται κανείς πόσο δύσκολη υπόθεση είναι η διαχείριση (το management) μιας τόσο μεγάλης και τόσο πολύπλοκης δραστηριότητας.

Για τους παραπάνω λόγους, την τελευταία 30ετία προέκυψε ως κοινωνική απαίτηση η εισαγωγή θεσμών και εργαλείων ικανών να διασφαλίζουν την αποτελεσματική διαχείριση του Πανεπιστημιακού συστήματος, να ελέγχουν τη διαχρονική του πορεία και να βελτιώνουν την ποιότητα των παραγόμενων αποτελεσμάτων. Ένας από τους νέους θεσμούς είναι και η αξιολόγηση.

Όταν ομιλούμε για διασφάλιση και αξιολόγηση της ποιότητας της ανώτατης εκπαίδευσης εννοούμε **μια καλά οργανωμένη διαδικασία**, η οποία διεξάγεται από εξειδικευμένους φορείς, χρησιμοποιεί γενικά αποδεκτή μεθοδολογία, καλύπτει σχεδόν το σύνολο των μονάδων και των δραστηριοτήτων ενός Πανεπιστημίου και καταλήγει σε αποτελέσματα που είναι αξιοποιήσιμα στην άσκηση πολιτικής από τα ίδια τα Πανεπιστήμια και την Πολιτεία.

Η αξιολόγηση του έργου των Πανεπιστημίων δεν προκύπτει μόνο ως απαίτηση

για αποτελεσματικότερη χρησιμοποίηση των πόρων. Αυτή υπαγορεύεται και από την πίεση που ασκεί το σύγχρονο διεθνοποιημένο περιβάλλον για αναδιάρθρωση και ποιοτική αναβάθμιση των σπουδών και της έρευνας. Ακόμη, η αξιολόγηση κρίνεται αναγκαία για την πληροφόρηση των υποψηφίων φοιτητών σε σχέση με το επίπεδο σπουδών στα διάφορα Τμήματα, για τη δημιουργία συνθηκών άμιλλας ανάμεσα στα ΑΕΙ, για την ενημέρωση των επιχειρήσεων αναφορικά με το είδος και το επίπεδο των σπουδών στα ΑΕΙ-ΤΕΙ, καθώς και για την πληροφόρηση της Πολιτείας και της Κοινωνίας αναφορικά με την κατάσταση που επικρατεί στα Πανεπιστήμια της χώρας.

Ένας άλλος, πολύ σημαντικός, παράγοντας που πιέζει για αξιολόγηση των Πανεπιστημιακών σπουδών σχετίζεται με τη δημιουργία ενιαίου Ευρωπαϊκού Πανεπιστημιακού χώρου μέχρι το 2010. Αυτός υπαγορεύεται από την ανάγκη για κινητικότητα των φοιτητών και των πτυχιούχων σε ευρωπαϊκό επίπεδο, καθώς και από την πίεση που ασκεί το διεθνές περιβάλλον για βελτίωση της ανταγωνιστικότητας των ευρωπαϊκών οικονομιών προκειμένου να διατηρηθεί και βελτιωθεί το επίπεδο ευημερίας των λαών της νέας Ευρώπης.

Από την ποσοτική του σκοπιά το Πανεπιστημιακό σύστημά μας συγκρίνεται ικανοποιητικά με τα αντίστοιχα συστήματα των ανεπτυγμένων χωρών της Ε.Ε. Ωστόσο, η ποσοτική επέκταση υπήρξε σε πολλούς τομείς άναρχη και συχνά μη συνεπής με τα ισχύοντα στον Πανεπιστημιακό τομέα διεθνώς. Γι' αυτό υπάρχει ανάγκη για νοικοκύρεμα του συστήματος. Ειδικότερα, ως χώρα υστερούμε στους τομείς της συνολικής αποτελεσματικότητας του συστήματος και του επιπέδου της ποιοτικής στάθμης των σπουδών σε ορισμένα Ιδρύματα και σε ορισμένα Τμήματα.

Και στους δύο παραπάνω τομείς η εισαγωγή του θεσμού της αξιολόγησης εκτιμάται ότι θα είναι καταλυτική γιατί θα αναδείξει και θα εξειδικεύσει τα προβλήματα, θα υποδείξει μέτρα παρέμβασης των Ιδρυμάτων και της Πολιτείας σε συγκεκριμένους τομείς, θα δημιουργήσει συνθήκες συναγωνισμού μεταξύ των Ιδρυμάτων και μεταξύ των Τμημάτων των ιδίων για τα πανεπιστημιακά πράγματα, γεγονός ιδιαίτερα σημαντικό για την καταπολέμηση των αντιστάσεων που αναπόφευκτα συναντούν οι προσπάθειες για αλλαγές στην πράξη. Για να επιτευχθούν αυτά οι φορείς και οι μηχανισμοί αξιολόγησης πρέπει να είναι αξιόπιστοι, τα αποτελέσματά τους να είναι αντικειμενικά και οι διαδικασίες διαφανείς.

Πρόσφατα το Υπουργείο Παιδείας απέστειλε στα Πανεπιστήμια και στα ΤΕΙ προσχέδιο Νόμου για τη θεσμοθέτηση "Εθνικού Συστήματος Διασφάλισης και Αξιολόγησης της Ποιότητας της Ανώτατης Εκπαίδευσης" (ΕΣΔΑΠ). Σε θεσμικό επίπεδο οι διατάξεις του προσχεδίου φαίνεται να διασφαλίζουν σε ικανοποιητικό

βαθμό τις προϋποθέσεις για την επιτυχία του θεσμού. Ωστόσο, στην πράξη το αποτέλεσμα θα κριθεί από το βαθμό εμπιστοσύνης που θα εμπνεύσει ο νέος θεσμός στους ενδιαφερόμενους και στην κοινωνία, αλλά και από την αποδοχή του εκ μέρους της πανεπιστημιακής και τεχνολογικής κοινότητας.

Η πλέον σημαντική διάταξη του προσχεδίου αναφέρεται στη λειτουργία του νέου θεσμού ως **ανεξάρτητης αρχής** με πλήρη διοικητική και δημοσιονομική αυτοτέλεια. Αυτό είναι πολύ σημαντικό γιατί έτσι θα ξεφύγει ο νέος θεσμός από τα γρανάζια της αναποτελεσματικής ελληνικής γραφειοκρατίας. Θετικά κρίνονται και οι διατάξεις του Σχεδίου που αφορούν στις αρμοδιότητες του ΕΣΔΑΠ και στους κανόνες λειτουργίας του. Η πλέον αρνητική διάταξη του Σχεδίου είναι εκείνη που εισάγει την ισοπεδωτική αντίληψη αναφορικά με τη συμμετοχή των Πανεπιστημίων και των ΤΕΙ στην συγκρότηση του φορέα αξιολόγησης. Αυτό είναι και λάθος και άδικο.

Η εισαγωγή της αξιολόγησης αναμένεται να συναντήσει αντιστάσεις και αντιδράσεις από τις δυνάμεις της αδράνειας και της αδιαφορίας, από τις αγκυλώσεις σε παρωχημένες αντιλήψεις και ιδεοληψίες, από τις συντεχνίες και τα οργανωμένα συμφέροντα, από τις φοβίες στις αλλαγές και στο καινούργιο που αναμένεται να προκύψει. Στην προσπάθειά τους να σταματήσουν τις εξελίξεις οι δυνάμεις αυτές θα οργανώσουν κινητοποιήσεις, θα προβάλλουν ιδεολογικά επιχειρήματα, θα αμφισβητήσουν την αντικειμενικότητα των αποτελεσμάτων της αξιολόγησης. Όμως, τα Πανεπιστήμια, η Πολιτεία και η Κοινωνία πρέπει να επιμείνουν στην εφαρμογή του θεσμού παρά τα προβλήματα που θα προκύψουν. Και τούτο γιατί δεν έχουν άλλη επιλογή συμβατή με τα μακροχρόνια συμφέροντα της χώρας, αλλά και διότι ο ποταμός που λέγεται ανώτατη εκπαίδευση είναι έτοιμος να ξεχειλίζει. Τα νερά του θα πνίξουν όλους όσους συναντήσουν στην πορεία τους. Δεν κάνουν εξαιρέσεις. Στην προκειμένη περίπτωση θα πνίξουν τις προοπτικές της χώρας και τα όνειρα του ελληνικού λαού για ένα καλύτερο αύριο.

# Η διεθνής εμπειρία αξιολόγησης των πανεπιστημίων: ένα διάγραμμα

Richard Yelland

*Διευθυντής Εκπαίδευσης, ΟΟΣΑ*

## 1. Το πλαίσιο: Η ανάπτυξη. Περιπλοκότητα και ποικιλία της Ανώτατης Παιδείας

- Αριθμός των φοιτητών:  
Η Ανώτατη Παιδεία στις χώρες του Ο.Ο.Σ.Α. κινείται από ένα σύστημα ελιτίστικο σε ένα σύστημα μαζικό.
- Τύποι προγραμμάτων:  
Σχετικά σύντομα προπτυχιακά προγράμματα που στοχεύουν στην αγορά εργασίας, προγράμματα μακράς διάρκειας, σπουδές για Masters, ερευνητικά προγράμματα, σπουδές για Διδακτορικό.
- Ποικιλία κλάδων:  
Νέα μαθήματα και νέοι συνδυασμοί μαθημάτων εμφανίζονται σχεδόν κάθε χρόνο.
- Παρελθόν και ηλικία των φοιτητών:  
Οι φοιτητές είναι λιγότερο πιθανό να προέρχονται από προνομιούχες κοινωνικά ομάδες. (Η πρόσβαση δεν είναι γενική και εδώ βρίσκεται ένα από τα κύρια προβλήματα στη σύγχρονη εκπαιδευτική πολιτική).
- Μέθοδοι εκπαίδευσης:  
Πλήρες ωράριο και μερικό ωράριο. Άμεση εκπαίδευση ή εξ αποστάσεως, παραδοσιακή, με αλληλογραφία ή μέσω ηλεκτρονικών διαύλων.
- Διεθνοποίηση:  
Ιδρύματα που λειτουργούν ως παραρτήματα σχολών που εδρεύουν σε άλλη χώρα.  
Ιδρύματα που απευθύνονται σε φοιτητές που προέρχονται από άλλες χώρες.

## 2. Τι εννοούμε με τον όρο “αξιολόγηση”

Αξιολογώ σημαίνει αποτιμώ ή υπολογίζω. Αξιολόγηση είναι η διαδικασία της εξέτασης ενός θέματος και η κατάταξή του με βάση τα κύρια χαρακτηριστικά του.

Καθορίζουμε πόσο πολύ ή πόσο λίγο εκτιμούμε κάτι, φτάνοντας στην κρίση μας με κριτήρια που μπορούμε να ορίσουμε. (Αυτά αναφέρει η Kate Kiefer του Πανεπιστημίου του Κολοράντο <http://writing.colostate.edu/references/processes/evaluate/prop2a,efm>).

Τι αξιολογείται; Από ποιόν; Γιατί; Πώς; Σε τι είδους ερωτήματα καλείται να απαντήσει η αξιολόγηση;

Οι φοιτητές, οι γονείς τους, οι ενδεχόμενοι εργοδότες τους πιθανόν να θέλουν να γνωρίζουν: Είναι καλό αυτό το Πανεπιστήμιο; Είναι αυτό το πρόγραμμα καλό;

Οι φορολογούμενοι και οι εκπρόσωποί τους στη Βουλή ίσως να θέλουν να γνωρίζουν: Αυτό το Πανεπιστήμιο ή αυτό το πρόγραμμα κάνουν καλή χρήση των κρατικών κονδυλίων που τους έχουν χορηγηθεί;

Οι καθηγητές και τα διοικητικά στελέχη ίσως θέλουν να γνωρίζουν: Αυτό το Πανεπιστήμιο ή αυτό το πρόγραμμα είναι τόσο καλό όσο θα μπορούσε να είναι;

### 3. Πώς γίνεται η αξιολόγηση;

#### Αξιολόγηση της έρευνας

Αξιολόγηση του περιεχομένου, δημοσίευση των αποτελεσμάτων.

Α. Η αξιολόγηση βρίσκεται στα χέρια της επιστημονικής κοινότητας. Ο στόχος είναι η προώθηση της γνώσης.

Β. Αξιολόγηση από εκείνους που πληρώνουν για την έρευνα, για να διαπιστωθεί κατά πόσο τα χρήματά τους δαπανήθηκαν ή πρόκειται να δαπανηθούν σωστά.

Γ. Η αξιολόγηση βρίσκεται στα χέρια γραφειοκρατών: υπολογισμός των συνεπειών.

Δ. Αξιολόγηση από τους χρήστες της έρευνας (με τρόπο εντατικό στην ιατρική, λιγότερο στην εκπαίδευση).

#### Αξιολόγηση της διδασκαλίας

Εξωτερική εξέταση της ποιότητας της διδασκαλίας (μερικές φορές συγκρίνεται με την επιθεώρηση). Δεν είναι δημοφιλές.

Αξιολόγηση από το Ίδρυμα ή το Πρόγραμμα.

Ποιοι άλλοι τρόποι υπάρχουν; Ικανοποίηση των φοιτητών; Αναλύοντας αποτελέσματα - πόση σημασία έχει η επιλογή των φοιτητών, πώς μπορεί να μετρηθεί το όφελος.

#### Αξιολόγηση άλλων δραστηριοτήτων

Επίδραση Πανεπιστημίων της περιοχής και περιφερειακές οικονομίες.

Συνεισφορά στην κοινωνική και πολιτιστική ζωή.

Διεθνοποίηση

#### Αξιολόγηση διαδικασιών και διαχείρισης

Βαθμολόγηση της διαχειριστικής πρακτικής και απόδοσης.

### 4. Ανάπτυξη των Υπηρεσιών Ποιότητας

[Παραπομπή στο "MAGAZINE QUALITY IN HIGHER EDUCATION" (Διαχείριση Ποιότητας στην Ανώτατη Εκπαίδευση) του John Brennan και της Tarla Shah – Έκδοση του OPEN UNIVERSITY PRESS - Buckingham 2000].

### 5. Κάποιες εμπειρίες από το Ηνωμένο Βασίλειο και τις Ηνωμένες Πολιτείες

Ηνωμένο Βασίλειο: Αξιολόγηση Ερευνών

Ηνωμένο Βασίλειο: Αξιολόγηση ποιότητας διδασκαλίας.

Δεν ήταν δημοφιλής στα Πανεπιστήμια λόγω του διοικητικού φόρτου αλλά ίσως και λόγω της φύσης των αποτελεσμάτων της. Τώρα έχει καταργηθεί.

Ηνωμένες Πολιτείες: Πιστοποίηση (Παράδειγμα: Επιτροπή Ανώτατης Εκπαίδευσης των Κεντρικών Πολιτειών).

14 σημεία για εξέταση – 7 στο διοικητικό πλαίσιο:

Αποστολή, Στόχοι και Σκοποί, Σχεδιασμός, Χορήγηση Κονδυλίων και Ανανέωση του Ιδρύματος, Άλλες οικονομικές πηγές, Διοίκηση και εκτίμηση Ιδρύματος.

7 σχετικά με Εκπαιδευτική Αποτελεσματικότητα:

Εισδοχή φοιτητών, Υπηρεσίες στήριξης φοιτητών, Εκπαιδευτικές προσφορές, Γενική Εκπαίδευση, Συγγενικές εκπαιδευτικές δραστηριότητες, εκτίμηση των γνώσεων των φοιτητών.

### 6. Η Διεθνής Διάσταση

Ευρώπη – Bologna, E.N.Q.A.

GATE

Αναγνώριση προσόντων – Συμφωνίες Lisbon, Washington

Το αναπτυσσόμενο εμπόριο εκπαιδευτικών υπηρεσιών. Είναι φαινόμενο που παρατηρείται μόνο στην Αγγλική γλώσσα;

## 7. Αξιολόγηση από “εξωτερικούς” παράγοντες

Ενδιαφέρον των ΜΜΕ και του Τύπου  
Εθνικές Υπηρεσίες Αξιολόγησης  
Διεθνείς Οργανισμοί  
Μελέτες του Ο.Ο.Σ.Α.  
Παγκόσμια Τράπεζα.

## 8. Αξιολόγηση της Αξιολόγησης

Διαφάνεια  
Ανεξαρτησία και δίκαια κριτήρια  
Σχετικότητα  
Πρακτική εκτίμηση  
Υπόκειται η ίδια η αξιολόγηση.

### Συμπεράσματα

Εάν αξίζει να γίνεται αξιολόγηση, θα έχει επιπτώσεις: στην κατανομή των κονδυλίων, στις καριέρες των ερευνητών, στη φήμη του Ιδρύματος. Επομένως – σε μεγαλύτερο ή μικρότερο βαθμό – είναι σημαντική και θα υπάρξουν κίνητρα για βελτίωση της ποιότητας.

Όπου υπάρχουν κίνητρα παρατηρείται αλλαγή συμπεριφοράς και υπάρχει το πρόσθετο κίνητρο “να μπούνε στο παιχνίδι”. Χρειάζεται όμως κατά διαστήματα αναθεώρηση της μεθοδολογίας για να εξουδετερώνεται κάθε προσπάθεια του συστήματος να ελιχθεί.

Έχοντας όλα αυτά υπόψη διαπιστώνεται ότι η αξιολόγηση έχει να παίξει σημαντικό ρόλο. Το Πρόγραμμα του Ο.Ο.Σ.Α. για την Διεθνή Αξιολόγηση Φοιτητών (PISA) δείχνει πόσο ευεργετική επίδραση μπορεί να ασκήσει η αξιόπιστη αξιολόγηση.

## Η ανάγκη αξιολόγησης των ελληνικών πανεπιστημίων

Ηλίας Κατσούλης  
Καθηγητής Πολιτικής Κοινωνιολογίας,  
Γεν. Γραμματέας Κίνησης Πολιτών

Βρισκόμαστε σε μια εποχή στην οποία όλες οι χώρες και όλες οι υπερεθνικές συσπειρώσεις υποχρεώνονται να αντιμετωπίσουν μια κοινή για όλους εξέλιξη. Την εξέλιξη αυτή συμπυκνώνουμε στην έννοια της παγκοσμιοποίησης, οι οικονομικές, πολιτικές και πολιτισμικές όψεις της οποίας αντιμετωπίζονται από ένα μεγάλο μέρος της διεθνούς κοινής γνώμης είτε ως πανάκεια είτε ως απειλή. Ανεξάρτητα, όμως, από τον τρόπο με τον οποίο αντιμετωπίζουμε την παγκοσμιοποίηση, σημασία έχει να αναγνωρίσουμε ότι τις διαφορετικές της εκφάνσεις επηρεάζουν καθοριστικά γεγονότα που συντελούνται ως ένα βαθμό ανεξάρτητα από τις δυνάμεις που ελέγχουν την παγκοσμιοποίηση· και αυτό αφορά προπάντων τον τομέα της παραγωγής γνώσης. Όσες χώρες άργησαν να αντιληφθούν τη σημασία αυτής της εξέλιξης και να προσαρμοστούν, έχασαν την επαφή με τις προόδους που πραγματοποιούνταν και συνακόλουθα βρέθηκαν να μειονεκτούν στον ανταγωνισμό που οι παγκοσμιοποιούμενες αγορές επέβαλαν. Την εμπειρία αυτή βίωσαν οι χώρες της Ευρωπαϊκής Κοινότητας, οι οποίες σε όλη τη διάρκεια της δεκαετίας του 1970 και του 1980 είχαν περιπέσει σε μια αδράνεια, την οποία ο αμερικανός οικονομολόγος Mancur Olson συμπύκνωσε στην έννοια της “θεσμικής αρτηριοσκλήρωσης”. Αιτία αυτής της θεσμικής αρτηριοσκλήρωσης που εμπόδιζε τις ευρωπαϊκές χώρες να προσαρμοστούν εγκαίρως στις απαιτήσεις της νέας εποχής, ο ίδιος οικονομολόγος θεώρησε ότι ήταν, μεταξύ άλλων, οι “διανεμητικές συσπειρώσεις”, τις οποίες είχαν συνάψει ομάδες συμφερόντων που διεκδικούσαν τον αποκλειστικό έλεγχο τομέων της οικονομίας προς όφελός τους και γι’ αυτό εμπόδιζαν την είσοδο στην αγορά νέων επιχειρήσεων και νέων ανθρώπων με καινοτόμες ιδέες.

Στην Ελλάδα, με το νόμο πλαίσιο 1268/1982 για τα Α.Ε.Ι. έγινε μια προσπάθεια εκσυγχρονισμού των ελληνικών πανεπιστημίων. Αυτή όμως η προσπάθεια ακυρώθηκε ήδη εν τω γενάσθαι, διότι τα Ανώτατα Εκπαιδευτικά Ιδρύματα πέρασαν στον έλεγχο οργανωμένων μειοψηφιών, των διανεμητικών συσπειρώσεων σύμφωνα με την ορολογία του Olson, που συγκρότησαν οι τότε υπηρετούντες πανεπιστημιακοί

βοηθοί. Παρά τις έντονες διαμαρτυρίες μελών της πανεπιστημιακής κοινότητας που προειδοποιούσαν για τα καταστροφικά αποτελέσματα που θα είχε η λαϊκιστική αντιμετώπιση προβλημάτων της ανώτατης παιδείας, ο νόμος 1268/82 όχι μόνο δεν άλλαξε αλλά... “βελτιώθηκε επί τα χείρω”, δηλαδή άλλαξε στην κατεύθυνση μεγαλύτερης ικανοποίησης των συμφερόντων της κλειστής συντεχνίας, της οποίας τα μέλη χωρίς ακαδημαϊκά προσόντα, παρά μόνο με κομματικά-ιδεολογικά κριτήρια, εν τω μεταξύ είχαν εξελιχθεί στις ανώτατες βαθμίδες της ακαδημαϊκής ιεραρχίας.

Δεν αποτελεί ελληνική ιδιαιτερότητα η επιφυλακτική στάση πανεπιστημίων και πανεπιστημιακών απέναντι σε κάθε είδους εκ των άνω εποπτεία και εκ των έξω αξιολόγηση του έργου τους. Ανήκει στην παράδοση του ευρωπαϊκού πανεπιστημίου να δέχεται μόνο τον έλεγχο από την πανεπιστημιακή κοινότητα. Όμως στις συνθήκες που η παγκοσμιοποίηση και η κοινωνία της γνώσης έχουν διαμορφώσει, όλοι οι τομείς δραστηριότητας σε εθνικό και υπερεθνικό επίπεδο εξαρτώνται από τα αποτελέσματα της επιστημονικής έρευνας που πανεπιστήμια και ιδρύματα διεξάγουν. Το ενδιαφέρον της κοινωνίας στο σύνολό της επιβάλλει τη διαφάνεια των εσωτερικών διαδικασιών στα πανεπιστήμια, διότι από τα αποτελέσματα αυτών των διαδικασιών εξαρτάται ως ένα βαθμό η ποιότητα της πολιτικής, της οικονομίας και του πολιτισμού της. Έστω κι αν τα πανεπιστήμια αντιστέκονται στις απαιτήσεις της διαφάνειας, είναι η σύγχρονη κοινωνία της γνώσης, είναι η δημοσιότητα, είναι η κοινωνία πολιτών που θα τους την επιβάλει.

Εκείνο που κατ’ αρχάς προέχει και είναι ανάγκη αμέσως να αντιμετωπιστεί, είναι το θεσμικό πλαίσιο, ο νόμος 1268/82. Εδώ η κυβέρνηση, η πολιτική τάξη, η πανεπιστημιακή κοινότητα, θα πρέπει να δείξουν θάρρος στην κατεύθυνση απελευθέρωσης των πανεπιστημίων από την ομηρεία στην οποία τα έχουν εγκλωβίσει τα κάθε είδους στεγανά και συντεχνιακά συμφέροντα. Η αυτοδιοίκηση θα πρέπει αμέσως να εφαρμοστεί πραγματικά στα πανεπιστήμια, ενώ μια χρηματοδότηση που θα καλύπτει τις αυξανόμενες ανάγκες τους είναι επίσης απαραίτητη. Ένας νέος νόμος θα πρέπει να θέσει τέρμα στις λαϊκιστικές εγκλήσεις του παρελθόντος και να θεσπίσει την αρχή ότι ίδια μεταχείριση αναγνωρίζεται σε αυτούς που συμβάλλουν το ίδιο στη διάδοση και στην παραγωγή γνώσης.

Για το σκοπό αυτό θα πρέπει να βρεθούν τρόποι αξιολόγησης των πανεπιστημίων, των επιμέρους τμημάτων και σχολών, αλλά και των ίδιων των πανεπιστημιακών. Προσφορότερος τρόπος αξιολόγησης είναι ένας συνδυασμός εσωτερικής και εξωτερικής αξιολόγησης. Για την εσωτερική αξιολόγηση υπεύθυνη είναι η πανεπιστημιακή κοινότητα, η οποία αξιολογεί ανάλογα με τις απαιτήσεις του γνωστικού αντικειμένου ή του κλάδου. Σε κάθε περίπτωση όμως θα πρέπει να καταργηθεί το

υπάρχον σύστημα της κοοπτάσιας, δηλαδή της αξιολόγησης του έργου πανεπιστημίων και πανεπιστημιακών από τα ίδια τα ενδιαφερόμενα μέλη και μόνον. Η εμπειρία είκοσι και πλέον χρόνων μας έχει διδάξει ότι το σύστημα αυτό δημιουργεί ένα καθεστώς αμοιβαίας προστασίας, στη βάση της αρχής: αυτό που κάνω δεν σε αφορά και αυτό που πράττεις δεν με ενδιαφέρει. Έτσι δημιουργείται μια κατάσταση που ευνοεί την αναπαραγωγή της αδράνειας. Η κατάσταση αυτή που αναπαράγει αδράνεια θα πρέπει με κάθε μέσο να καταπολεμηθεί. Υπάρχουν πολλοί τρόποι για την εξεύρεση των οποίων υπεύθυνη θα πρέπει να είναι η αυτόνομη πανεπιστημιακή κοινότητα κάθε ιδρύματος. Η αυτονομία των πανεπιστημίων δημιουργεί για τα ίδια ευθύνες απέναντι στην κοινωνία, στην πολιτεία, αλλά και την ίδια την πανεπιστημιακή κοινότητα. Η εξωτερική αξιολόγηση γίνεται σύμφωνα με τα διεθνώς γνωστά και καθιερωμένα από ειδικούς έλληνες και ξένους επιστήμονες, στη βάση κριτηρίων, όπως: συμβολή στην έρευνα και στις καινοτομίες, συνεργασία με άλλα πανεπιστήμια του εσωτερικού και του εξωτερικού, σχέσεις με την αγορά εργασίας, συνθήκες σπουδών, ευρύτητα γνωστικών αντικειμένων, μεταφορά νέας γνώσης κ.λπ. Τα αποτελέσματα των εσωτερικών και εξωτερικών αξιολογήσεων και της κατάταξης που θα προκύψει, θα πρέπει να συνοδεύονται από αμοιβές και κυρώσεις. Από την πλευρά της η πολιτεία θα κατανέμει στα πανεπιστήμια τους πόρους ανάλογα με τις επιδόσεις τους, ενώ η κοινωνία θα τα αντιμετωπίζει ανάλογα με την προσφορά τους στην ευημερία της.

Στο σημείο αυτό θα πρέπει επιτέλους και στην Ελλάδα να συζητηθούν ορισμένα προβλήματα που παραμένουν ταμπού. Η δωρεάν τριτοβάθμια εκπαίδευση είναι μια κατάκτηση. Της κατάκτησης αυτής, όμως, κάνουν περισσότερο χρήση νέες και νέοι προερχόμενοι από τις μεσαίες και τις εύπορες τάξεις. Τελικά τη μόρφωση αυτών των νέων πληρώνουν οι εργαζόμενοι που δεν ευτύχησαν να σπουδάσουν. Έτσι όπως έχει το σύστημα της αδιακρίτως για όλους δωρεάν παιδείας στην τριτοβάθμια εκπαίδευση, μεταφέρεται εισόδημα από τα κάτω προς τα πάνω. Όποιος σπουδάσει εξασφαλίζει για τον εαυτό του συγκριτικά πλεονεκτήματα που δεν διαθέτουν οι άλλοι εργαζόμενοι στην αγορά εργασίας. Το αίτημα, λοιπόν, όσοι έχουν τη δυνατότητα, να χρηματοδοτούν οι ίδιοι μέρος ή ολόκληρες τις σπουδές τους, δεν είναι ούτε αναχρονιστικό ούτε άδικο. Στις ευρωπαϊκές χώρες κερδίζει συνεχώς έδαφος η ιδέα της συμμετοχής των φοιτητών, ανάλογα με τις δυνατότητές τους, στην κάλυψη μέρους των εξόδων των σπουδών τους, ενώ επίσης έδαφος κερδίζει και η ιδέα παροχής δανείων, τα οποία οι λήπτες θα πρέπει να επιστρέψουν, με μικρό τόκο, μετά το πέρας των σπουδών τους και την είσοδό τους στην αγορά εργασίας. Ριζοσπαστικότερη και δικαιότερη θεωρώ την ιδέα να επιβάλλεται στους πτυ-

χιούχους πανεπιστημίου, μετά την ένταξή τους στην αγορά εργασίας, εφ' όρου ζωής ένας φόρος που θα αναλογεί στα εισοδήματά τους. Με τον τρόπο αυτό θα καλύπτεται μέρος του αυξανόμενου κόστους της εκπαίδευσης, το οποίο έτσι κι αλλιώς ακόμη και μια εύπορη χώρα δεν μπορεί πλέον να φέρει.

Εάν έτσι μπορεί να λυθεί αυτό το δύσκολο πρόβλημα, τότε ανοίγονται καινούργιες δυνατότητες για την τριτοβάθμια, αλλά και για τη δια βίου εκπαίδευση, που είναι ο επόμενος στόχος στην κοινωνία της γνώσης. Σε μια συγκριτική έρευνα για το κόστος και τη χρηματοδότηση των σπουδών στις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης, που δημοσιεύτηκε στο European Journal of Education (τ. 34/1999), διαπιστώνεται ότι το ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα αντιμετωπίζει τους φοιτητές σαν παιδιά εντός του οικογενειακού συστήματος, και για τις ευρωπαϊκές χώρες στο σύνολό τους εκτιμά ότι σε καμιά από αυτές ο φοιτητής δεν αντιμετωπίζεται ως ένας νέος επενδυτής. Αυτή ακριβώς η ιδέα του φοιτητή ως επενδυτή για την ίδια του τη ζωή θα πρέπει να μας απασχολήσει.

Εάν σε αυτό το θέμα υπάρξει σύγκλιση απόψεων, και αν η πολιτεία αναγνωρίσει στα πανεπιστήμια τον βαθμό αυτονομίας που δικαιούνται, τότε είναι βέβαιο ότι μέσα σε ένα κλίμα άμιλλας αλλά και ανταγωνισμού, τα πανεπιστήμια θα μπορούν πιο εύκολα να ανταποκριθούν στις αυξανόμενες απαιτήσεις της κοινωνίας της γνώσης. Όσα πανεπιστήμια και πανεπιστημιακοί δεν θέλουν και δεν μπορούν να προσαρμοστούν στις μεταβαλλόμενες ανάγκες που συνεχώς δημιουργούνται, θα πρέπει να παραχωρήσουν τη θέση τους σε εκείνους που έχουν τη διάθεση και μπορούν. Η αδράνεια δεν μπορεί πλέον να γίνεται ανεκτή.

## ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ

### Η ΚΟΙΝΩΝΙΑ ΠΟΛΙΤΩΝ ΑΓΡΥΠΝΕΙ

*Επιλογή άρθρων και αποσπασμάτων  
από τον ημερήσιο τύπο*

Εγκύκλιος του Γ. Γραμματέα του Υπουργείου Παιδείας  
κ. Δ. Κλάδη

Ελευθεροτυπία, 4 Οκτωβρίου 1986\*

1. Προκειμένου να ενεργοποιηθεί η αξιοποίηση δυναμικού εμπιστοσύνης στις δραστηριότητες του υπουργείου Παιδείας πρέπει άμεσα να συνταχθούν δύο ονομαστικές καταστάσεις που θα χαρακτηρίζονται ως Α και Β. Η κατάσταση Α περιλαμβάνει το σύνολο των κομματικών μας μελών από το Πανεπιστήμιο. Η κατάσταση Β θα περιλαμβάνει επιλεκτικά εκείνους μόνο τους φίλους και τις επιρροές μας από το Πανεπιστήμιο, οι οποίοι -κατά την προσωπική εκτίμηση του συντάκτη της κατάστασης- μπορούν να αξιοποιηθούν σε δραστηριότητες όπως αυτές που περιγράφονται στο σημείο 3 παρακάτω.

2. Οι ονομαστικές καταστάσεις θα πρέπει να περιλαμβάνουν τα εξής στοιχεία:

0.1 - όνομα

0.2 - Α.Ε.Ι.

0.3 - τμήμα

0.4 - θέση ή βαθμίδα

0.5 - πτυχίο

0.6 - επιστημονική ειδίκευση

0.7 - ξένες γλώσσες

0.8 - άλλες σημερινές δραστηριότητες

0.9 - οικογενειακή κατάσταση (άγαμος ή έγγαμος, αριθμός παιδιών)

0.10 - χώρες στις οποίες έχει σπουδάσει (προπτυχιακά ή μεταπτυχιακά) ή έχει εργαστεί ερευνητικά

0.11 - δραστηριότητες στις οποίες επιθυμεί να αξιοποιηθεί\*\*

0.12 - δραστηριότητες στις οποίες ο συντάκτης της κατάστασης εκτιμά ότι μπορεί να αξιοποιηθεί\*\*

3. Οι σχετικές δραστηριότητες του υπουργείου Παιδείας καταγράφονται κωδικοποιημένες στη συνέχεια:

1. Δραστηριότητες στο διεθνή χώρο.

1.1. Εκπροσώπηση υπουργείου Παιδείας σε ομάδες Εργασίας, Επιτροπές και

λοιπές δραστηριότητες Ε.Ο.Κ., Ο.Ο.Σ.Α., UNESCO, Συμβουλίου της Ευρώ-  
πης κ.λπ.

1.2. Ομάδες Εργασίας για τη μελέτη σχετικών θεμάτων.

2. Δραστηριότητες οργανωτικού - διοικητικού χαρακτήρα

2.1. Διοικούσες Επιτροπές νέων Α.Ε.Ι.

2.2. Διοικητικά Συμβούλια φορέων που υπάγονται στο Υπουργείο Παιδείας  
(ΙΚΥ, ΔΙΚΑΤΣΑ, ΟΕΔΒ, ΟΣΚ, κ.λπ.)

2.3. Επιτροπές διενέργειας εξετάσεων (εκτός της Κεντρικής Επιτροπής Γενι-  
κών Εξετάσεων)

2.4. Επιτροπές διενέργειας διαγωνισμών για προμήθεια εξοπλισμών, ανάθεση  
μελέτης ή εκτέλεσης έργων κ.λπ.

2.5. Ομάδες Εργασίας για τη μελέτη σχετικών θεμάτων

3. Δραστηριότητες ακαδημαϊκού χαρακτήρα.

3.1. Εκλεκτορικά σώματα για Α.Ε. ή ΤΕΙ

3.2. Αξιολόγηση εκπαιδευτικού δυναμικού Α/θμιους ή Β/θμιους

3.3. Αξιολόγηση εκπαιδευτικών βιβλίων Α/θμιους ή Β/θμιους

3.4. Αξιολόγηση εκπαιδευτικών προγραμμάτων όλων των βαθμίδων

3.5. Συγγραφή εκπαιδευτικών βιβλίων Α/θμιους ή Β/θμιους

3.6. Επιτροπές αξιολόγησης τίτλων σπουδών του ΔΙΚΑΤΣΑ

3.7. Συμμετοχή εν γένει σε διαδικασίες εξετάσεων με την ιδιότητα του εισηγη-  
τή θεμάτων

3.8. Συμμετοχή εν γένει σε διαδικασίες εξετάσεων με την ιδιότητα του εξεταστή  
και βαθμολογητή.

3.9. Κεντρική Επιτροπή Γενικών Εξετάσεων

3.10. Εξετάσεις ΙΚΥ

3.11. Ομάδες Εργασίας για τη μελέτη σχετικών θεμάτων.

\* Την «εγκύκλιο» αυτή του τότε Γ.Γρ. του Υπουργείου Παιδείας κ. Δ. Κλάδη, που φέρει τον τίτλο «Αξιο-  
ποίηση δυναμικού εμπιστοσύνης στις δραστηριότητες του Υπουργείου Παιδείας», κατέθεσαν στη  
Βουλή οι βουλευτές της ΝΔ Ι. Παλαιοκρασσάς και Γ. Σουφλιάς. Ο, τότε, Υπουργός Παιδείας Αντ. Τρί-  
της εξέφρασε, σύμφωνα με την ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ, τη λύπη του διότι «ο κ. Παλαιοκρασσάς συνεχί-  
ζει την προσπάθεια δημιουργίας εντυπώσεων σχετικά με το γενικό γραμματέα του υπουργείου Παι-  
δείας». Τελικά, η γνησιότητα της εγκυκλίου αυτής δεν αμφισβητήθηκε στη συνέχεια από κανέναν.  
Εξάλλου οι εξελίξεις στα ΑΕΙ όλα αυτά τα χρόνια την επαλήθευσαν.

\*\* Οι δραστηριότητες αρκεί να καταγραφούν με τον κωδικό αριθμό τους (βλ. σημείο 3).

Άρθρο του καθηγητή κ. Ηλία Κατσούλη  
με τίτλο "Το πνεύμα μιας εγκυκλίου"

Ελευθεροτυπία, 15 Οκτωβρίου 1986

Η εγκύκλιος του Γ.Γραμ. του Υπουργείου Παιδείας κ. Κλάδη, που είδε το φως  
της δημοσιότητας τις περασμένες ημέρες (βλ. ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ 4.10.86),  
προκάλεσε αίσθηση, αλλά απ' ότι μέχρι τώρα φαίνεται δεν προβληματίσε στον  
βαθμό που έπρεπε την πανεπιστημιακή κοινότητα. Η αιτία; μα, όλοι όσοι ζουν  
και εργάζονται στα ΑΕΙ, γνωρίζουν ότι το πνεύμα που αναδύει αυτή η εγκύκλιος  
αποτελεί κατευθυντήριο γραμμή για ό,τι γίνεται ή δεν γίνεται στα ελληνικά πανε-  
πιστήμια χρόνια τώρα. Βέβαια, η εγκύκλιος αυτή δείχνει ότι τώρα μεθοδεύεται  
και οργανώνεται καλύτερα μια πολιτική, που αποβλέπει στον καθολικό έλεγχο  
κάθε δραστηριότητας, που έχει αφετηρία ή και στόχο τα ΑΕΙ.

Είναι γνωστή η σημασία της ανώτατης εκπαίδευσης στην Ελλάδα, όπως γνω-  
στή είναι και η ιδιαιτερότητα της θέσης των πανεπιστημιακών δασκάλων στην  
ελληνική κοινωνία. Μπορεί οι υπηρεσίες που προσφέρουν τα ελληνικά ΑΕΙ στην  
κοινωνία να μην είναι τόσο σημαντικές, όσο π.χ. οι υπηρεσίες που προσφέρουν  
στις χώρες τους και στη διεθνή κοινότητα τα πανεπιστήμια λόγου χάρη των ευρω-  
παϊκών χωρών, έχουν όμως τα ελληνικά πανεπιστήμια, για ένα μεγάλο μέρος του  
ελληνικού λαού, μια ιδιαίτερη αίγλη. Τα πανεπιστήμια στην Ελλάδα ασκούν, θα  
έλεγα, μια έντονη γοητεία σ' έναν λαό, που έχει τοποθετήσει μόρφωση και γνώση  
-που οφείλουν να καλλιεργούνται στα ΑΕΙ- στο υψηλότερο σημείο της κλίμακας  
των αξιών του.

Έλεγχος της παιδείας σε όλες τις βαθμίδες σημαίνει, σε τελευταία ανάλυση,  
έλεγχος της σκέψης, του φρονήματος, σημαίνει, με άλλα λόγια, την κατασκευή  
ενός ιδεολογικού ανθρώπου που για να παραφράσω μια σκέψη του Μάνχαϊμ, θα  
έρπεται της εποχής του, θα είναι δηλαδή ο άνθρωπος που έχει ανάγκη η ανταρ-  
χική εξουσία. Μια εξουσία που έχει κάνει τις επιλογές της, πιστεύει στην ορθό-  
τητά τους και δεν φοβάται τίποτα περισσότερο από τον έλεγχο και την αμφισβή-  
τηση αυτών της των επιλογών.

Η εγκύκλιος Κλάδη, το πνεύμα που αυτή αποπνέει, στην κατεύθυνση αυτή  
οδηγεί. Δεν είναι, βέβαια, η πρωτοβουλία ενός κομματικού στελέχους σε μια,  
έστω, σημαντική θέση, αλλά είναι η συμπύκνωση μιας αρχής, που επιδιώκει την

κατασκευή του μαζανθρώπου, ανίκανου να ελέγξει την εξουσία και τους φορείς της.

Η ελληνική πανεπιστημιακή κοινότητα, είναι βέβαιο, θα σιωπήσει και τώρα. Έστω και αν σήμερα αποτελείται, στην πλειοψηφία της, από άλλους, νέους επιστήμονες, θα σιωπήσει όπως είχε σιωπήσει -με άλλη σύνθεση- στο παρελθόν.

Πολλοί θα σιωπήσουν γιατί έτσι έχουν συνηθίσει. Ακόμη περισσότεροι θα σιωπήσουν γιατί είναι εκείνοι που η υλοποίηση του πνεύματος Κλάδη τους ανέβασε σε αξιώματα, τους έδωσε γόητρο, τους εξασφάλισε πλούσιες, πολλαπλές του πενιχρού μισθού ενός πανεπιστημιακού, απολαβές και τα λοιπά.

Θα σιωπήσουν ακόμη και αυτοί τους οποίους το πνεύμα Κλάδη τους ανέσυρε, είτε από την αφάνεια, είτε τους απέπλυνε από την ντροπή της συνεργασίας ή της συνοδοιπορείας τους με τη χούντα. Είναι αυτοί οι πρώην χουντικοί, που "τώρα είναι σοσιαλιστές, κομμουνιστές" κ.τ.λ.

Θα σιωπήσουν, ακόμη, αυτοί που εκμεταλλεύτηκαν με τον καλύτερο, για τους ίδιους, τρόπο, το πνεύμα Κλάδη στις αρχές της επιβολής του, εξασφαλίζοντας για τους εαυτούς τους καθηγητικές θέσεις, υψηλά αξιώματα σε κρατικούς οργανισμούς, που δημιούργησαν ένα όνομα και τώρα προσεκτικά αποστασιοποιούνται από το πνεύμα που τους ανέδειξε - στις προσωπικές τους μάλιστα συζητήσεις το καταγγέλλουν - για να στραφούν σε άλλες κατευθύνσεις, της Αριστεράς ή της Δεξιάς δεν έχει σημασία, προετοιμάζοντας έτσι την επιστροφή τους στα πράγματα και τη δημοσιότητα.

Θα σιωπήσουν, όμως, και άλλοι και αυτοί θα είναι η πλειοψηφία. Θα σιωπήσουν όχι επειδή, με τον ένα ή άλλο τρόπο, τους ευνοεί η κατάσταση στα πανεπιστήμια, αλλά επειδή φοβούνται τις συνέπειες που θα είχε γι'αυτούς η δημόσια εκδήλωση της αντίθεσής τους ή, ακόμη, και η δραστηριοποίησή τους μέσα στα πανεπιστήμια, για να μην επικρατήσει το πνεύμα Κλάδη.

Αποτελεί μια πραγματικότητα ελάχιστα γνωστή στην ελληνική κοινή γνώμη: Στα ελληνικά πανεπιστήμια έχει δημιουργηθεί ένα πλέγμα ένοχων συμφερόντων, που απειλούν καθέναν που θα τολμήσει να τους αντιπαραταχθεί, με, τουλάχιστον, περιθωριοποίηση. Τα ένοχα αυτά συμφέροντα συνδέουν διαφορετικούς ανθρώπους, δημιουργούν ετερόκλητες συμμαχίες, με μοναδικό σκοπό: Την άλωση των πανεπιστημίων προς ίδιον μεν συμφέρον, αλλά στα πλαίσια του πνεύματος Κλάδη, και στην εξασφάλιση κάθε είδους προνομίων στα μέλη των συμμαχιών αυτών. Είναι οι ίδιοι άνθρωποι, που έχουν μεταβάλει το λειτουργήμα του πανεπιστημιακού δασκάλου σε πάρεργο (Καθηγητής σήμερα αποτελεί τη δεύτερη ή τρίτη απασχόληση για πολλούς από τους ευφυείς αυτούς ανθρώπους),

που έχουν κατακλύσει κάθε είδους όργανα, επιτροπές, διοικήσεις, πρωτανείες, ινστιτούτα, ιδρύματα, έρευνες που τους επιφέρουν, πέρα από τα οικονομικά οφέλη - που στο κάτω κάτω δεν είναι και το αρνητικότερο επακολούθημα της πολυπραγμοσύνης τους - προ πάντων δύναμη και ισχύ. Γι'αυτό προκαλούν φόβο και δέος στους συναδέλφους τους και επιπλέον διότι τα μέλη των συμμαχιών αυτών είναι: Έξυπνοι άνθρωποι, ευέλικτοι, έχουν καμιά φορά και τίτλους, αλλά και διότι είναι αδίστακτοι.

Στη σημερινή κατάσταση στα πανεπιστήμια δεν μας οδήγησε μόνο η πολιτική της τελευταίας πενταετίας. Τα πανεπιστήμια και οι πανεπιστημιακοί ζούσαν πάντα στο περιθώριο της ελληνικής κοινωνίας. Μετά την πτώση της χούντας, όμως, αυξήθηκε η σημασία τους για την ελληνική κοινωνία, διότι εκδήλη υπήρξε η ανάγκη του εκσυγχρονισμού της χώρας, η πραγματοποίηση του οποίου κατά ένα μεγάλο μέρος έπρεπε να ανατεθεί στα πανεπιστήμια. Ο νόμος 815 και η δυναμική εμφάνιση στο προσκήνιο της συντεχνίας των βοηθών (ένας από τους ηγέτες της οποίας ήταν ο κ. Κλάδης), δημιούργησαν τα πρώτα εμπόδια στα πανεπιστήμια, για να ανταποκριθούν στον πραγματικό, εκσυγχρονιστικό τους ρόλο: Στην υποχρέωσή τους, δηλαδή, να παράγουν την απαραίτητη γνώση και το κατάλληλο επιστημονικό δυναμικό. Ο νόμος 1268/82 (νόμος-πλαίσιο), είναι αλήθεια, διέλυσε τις αποστεωμένες δομές του παραδοσιακού πανεπιστημίου και άνοιξε ένα δρόμο, που αν ακολουθούνταν με συνέπεια, θα οδηγούσε σε ριζικές αλλαγές στην Ανώτατη Εκπαίδευση και θα προσάρμοζε τη διδασκαλία και έρευνα στις δυνατότητες και τις ανάγκες μιας κοινωνίας που αναπτύσσεται, εκσυγχρονίζεται και εκδημοκρατίζεται. Όμως και εδώ και μάλιστα στην αποφασιστικότερη στιγμή, επενέβη το πνεύμα Κλάδη. Τη σύνταξη του νόμου-πλαισίου ανέλαβε η συντεχνία των βοηθών, που έκρυψε πίσω από κάθε του άρθρο τη φωτογραφία των συντακτών του και στο σύνολο του νόμου επέβαλε τα συμφέροντα και τις επιλογές μιας ομάδας ανθρώπων που η μόνη της σχέση με τα πανεπιστήμια ήταν μία τυχαία "σύμβαση", που τις περισσότερες φορές είχε υπογραφεί σε καιρούς χαλεπούς για τα πανεπιστήμια και τη δημοκρατία.

Καθηγητής Α.Ε.Ι. σημαίνει τώρα όχι προσφορά στην επιστήμη αλλά υπομονή να περάσουν: Δύο χρόνια στη θέση του λέκτορα, τρία χρόνια στη θέση του επίκουρου και άλλα τρία χρόνια στη θέση του αναπληρωτή: Σύνολο οκτώ χρόνια. Για τα μέλη όμως της συντεχνίας των βοηθών έχουν μείνει ανοιχτά παράθυρα, που τους επιτρέπουν να πραγματοποιήσουν το άλμα από τη θέση του λέκτορα στη θέση του αναπληρωτή καθηγητή σε διάστημα ενός περίπου χρόνου.

Από τα παράθυρα αυτά έχουν περάσει αρκετοί, σε κάθε όμως περίπτωση οι

εμπνευστές των αντίστοιχων άρθρων του νόμου. Ο νόμος-πλαίσιο, έτσι όπως αυτός τελικά ψηφίστηκε και ισχύει και το χειρότερο, έτσι όπως εφαρμόζεται, έχει οδηγήσει στο ακριβώς αντίθετο από εκείνο που τουλάχιστον η εισηγητική έκθεση δήλωνε, ότι ήθελε να επιτύχει: Τον εκσυγχρονισμό δηλαδή και τον εκδημοκρατισμό της Ανώτατης Παιδείας.

Είναι αλήθεια ότι από ορισμένες πλευρές προβλήθηκε και προβάλλεται ακόμη κάποια αντίσταση στην ολοκληρωτική ισοπέδωση που επιχειρείται. Τα αποτελέσματα, όμως, της αντίστασης αυτής είναι είτε μηδαμινά, είτε ανύπαρκτα. Δεν κατάφερε π.χ. η πανεπιστημιακή κοινότητα να αποτρέψει την εφαρμογή του εξωφρενικού, για μια πολιτισμένη χώρα, θεσμού του αποκλειστικού πανεπιστημιακού συγγράμματος, που επέβαλε στα Α.Ε.Ι. ο πρώην γ. γραμματέας του υπ. Παιδείας καθηγητής κ. Μπέης και που με μανία υπερασπίστηκαν, σαν κατακτημένο δικαίωμα, οι φοιτητές. Τα όργανα των πανεπιστημίων έχουν μεταβληθεί σε χώρους φτηνής κομματικής συναλλαγής, με πρωταγωνιστές: Τις κομματικές οργανώσεις και καθηγητές-φορείς του πνεύματος Κλάδη.

Τα φαινόμενα διάλυσης που εκδηλώνονται στα ελληνικά Α.Ε.Ι. μπορούν ακόμα να ανακοπούν και τα πανεπιστήμια να οδηγηθούν στο δρόμο της ανάνεωσης, εάν η πανεπιστημιακή κοινότητα, το σύνολο δηλαδή των ανθρώπων, που έχουν αφιερώσει τη ζωή τους στο πανεπιστήμιο και δεν ασκούν το επάγγελμα του πανεπιστημιακού ως πάρεργο, προβάλλει και επιμένει στην αξίωση δημοκρατικής, στη σωστή σημασία του όρου, αναδιοργάνωσης των Α.Ε.Ι. και συμβάλλει στην κατάργηση των συντεχνιακών και αναχρονιστικών άρθρων του νόμου-πλαίσιου. Επί πλέον, αυτή η πανεπιστημιακή κοινότητα οφείλει να απαιτήσει την αναθεώρηση του νόμου-πλαίσιου και την προσαρμογή του στις δυνατότητες και τις ανάγκες της ελληνικής κοινωνίας.

Για να πετύχει όμως κάτι τέτοιο, χρειάζεται, πέρα από την κινητοποίηση και συνδρομή της πανεπιστημιακής κοινότητας και η θετική στάση του κράτους. Η εγκύκλιος Κλάδη δεν αφήνει μεγάλα περιθώρια αισιοδοξίας, τουλάχιστον όσον αφορά τη στάση της κυβέρνησης.

Ομολογώ ότι οι πάρα πάνω γραμμές γράφτηκαν κάτω από το βάρος της αγανάκτησης, που μου προκάλεσε η δημοσίευση της εγκυκλίου του κ. Κλάδη. Επαναλαμβάνω: Όχι διότι δεν γνώριζα ότι αυτά συμβαίνουν, αλλά διότι δεν μπορούσα να φανταστώ ότι σε μια ευνομούμενη χώρα ήταν δυνατό αυτή η πολιτική άλωσης θεσμών και εξαγοράς συνειδήσεων θα γινόταν η επίσημη πολιτική μιας δημοκρατικής κυβέρνησης.

Θέλω να τονίσω, ότι οι πάρα πάνω γραμμές, στο μέτρο που καταγγέλλουν

ορισμένες νοοτροπίες και στάσεις πανεπιστημιακών, αφορούν μια μειοψηφία (δυστυχώς όμως αρκετά πολυάριθμη) και, εν πάση περιπτώσει, δεν θέλουν να καταδικάσουν κάθε πανεπιστημιακό που συμμετέχει σε όργανα, θεσμούς ή άλλου είδους δραστηριότητες, σε τομείς που έχουν άμεση ή έμμεση σχέση με την ανώτατη παιδεία και την εκπαίδευση γενικά. Εφιστώ όμως την προσοχή των καλοπροαίρετων συναδέλφων, μετά τη δημοσίευση της εγκυκλίου του κ. Κλάδη, ιδιαίτερα επί των σημείων: 2.1 (Διοίκησης Επιτροπών), 2.2 (Διοικητικά Συμβούλια), 2.3 (Επιτροπές διενέργειας εξετάσεων), 2.4 (Επιτροπές διενέργειας διαγωνισμών για προμήθεια εξοπλισμών!), αλλά προ πάντων μετά τη δημοσίευση των σημείων: 3.1-11, στα οποία αποδεικνύεται ότι τίποτε δεν μπορεί να είναι πια καθαρό στα Α.Ε.Ι., ότι τα πάντα: Εκλογές, αξιολογήσεις, συγγραφές βιβλίων, επιτροπές αξιολόγησης τίτλων σπουδών(!), ακόμα και οι εξετάσεις του Ι.Κ.Υ. θα είναι κατευθυνόμενες, οι καλοπροαίρετοι συνάδελφοι θα πρέπει αμέσως να παραιτηθούν από κάθε όργανο, επιτροπή, θεσμό κ.τ.λ. και να καταγγείλουν τον τρόπο που το Υπουργείο Παιδείας τους διασύρει. Και κάτι άλλο: Να πουν και στη δημοσιότητα ορισμένα από τα τόσα φοβερά, που διηγούνται στις προσωπικές τους συζητήσεις γύρω απ' αυτά που είδαν, βλέπουν και ανέχθηκαν. Ίσως έτσι αποκατασταθεί ένα ελάχιστο ηρεμίας και αμοιβαίας εμπιστοσύνης στα ελληνικά πανεπιστήμια, που αποτελεί προϋπόθεση για να αναλάβει η πανεπιστημιακή κοινότητα ενωμένη την ευθύνη υπεράσπισης του χώρου της αρμοδιότητάς της: τα Α.Ε.Ι.

Χαρακτηριστικές περικοπές  
από εκτεταμένο άρθρο των καθηγητών  
κ.κ. Δ. Κλάδη και Ι. Πανούση, υπό τον τίτλο  
“Η κρίση στα ΑΕΙ”, με υπότιτλο “Mea culpa”.

Το Βήμα, 17 Σεπτεμβρίου 1989

... Εάν δε κανείς αμφιβάλλει για την ορθότητα της άποψης ότι όλοι οι παραπάνω παράγοντες, πανεπιστημιακοί και εξωπανεπιστημιακοί, ατομικής ή συλλογικής ευθύνης, δεν επέδειξαν την απαιτούμενη ωριμότητα και ετοιμότητα, δεν έχουμε παρά να τους παραπέμψουμε σε συγκεκριμένα παραδείγματα, δυστυχώς ευρύτατα γνωστά:

– Στον τρόπο με τον οποίο οι Γενικές Συνελεύσεις Τμημάτων και Τομέων εγκρίνουν τα προτεινόμενα **συγγράμματα** με αμοιβαίες παραχωρήσεις μεταξύ των διδασκόντων-συγγραφέων και με την ανοχή ή τη συνενοχή των παρισταμένων εκπροσώπων των φοιτητών.

– Στην ευκολία με την οποία τα συλλογικά πανεπιστημιακά όργανα υποκύπτουν στην - ομολογουμένως μεγάλη σε ορισμένες περιπτώσεις - κοινωνική πίεση για **μετεγγραφές**.

– Στις συναλλαγές και στην αυθαιρεσία που εξακολουθεί να υφίσταται στις **δικασίες εκλογής διδακτικού προσωπικού** παρά τη διαφάνεια των σχετικών διαδικασιών, με την ανοχή και πάλι ή τη συνενοχή των εκπροσώπων των φοιτητών.

– Στη διαμόρφωση **νοοτροπίας ήσσονος προσπάθειας** και διευκολύνσεων στη μεγάλη πλειοψηφία των φοιτητών.

– Στην αναγωγή της **εξέλιξης τους στις ανώτερες βαθμίδες** ως του μοναδικού στόχου και της μοναδικής έγνοιας των μελών του διδακτικού προσωπικού των χαμηλότερων βαθμίδων.

– Στην **ελάχιστη έως μηδενική συμβολή** των περισσότερων εκπροσώπων της τοπικής αυτοδιοίκησης αλλά και άλλων κοινωνικών φορέων στις διαδικασίες του Συμβουλίου Ανώτατης Παιδείας...

... Η δική μας ευθύνη έγκειται στο ότι συμβάλαμε στη διαμόρφωση αυτού του κλίματος σιγά-σιγά τα χρόνια πριν από το 1982 και, ίσως περισσότερο, γιατί δεν μπορέσαμε να αποστασιοποιηθούμε από αυτό το κλίμα τόσο κατά την περίοδο της

διαμόρφωσης του Νόμου Πλαισίου όσο και στη συνέχεια, κατά την περίοδο της εφαρμογής του.

Θα μπορούσαμε στο σημείο αυτό να αναζητήσουμε δικαιολογίες για τους εαυτούς μας ή και για ένα ολόκληρο κίνημα μέσα στα Πανεπιστήμιά μας, που διαμορφώθηκε, αναπτύχθηκε και λειτούργησε με τέτοια χαρακτηριστικά. Σίγουρα υπάρχουν δικαιολογίες και μάλιστα σοβαρές. Όπως άλλωστε υπάρχουν τεράστιες ευθύνες και προς άλλες πλευρές. Εδώ όμως μας ενδιαφέρουν οι δικές μας ευθύνες. Και βέβαια γνωρίζουμε πολύ καλά ότι η **βαρύτητα των ευθυνών για κάποιες επιλογές είναι τόσο μεγαλύτερη όσο σοβαρότερες είναι οι επιπτώσεις αυτών των επιλογών**. Και σε τέτοιες περιπτώσεις καμία δικαιολογία, οσοδήποτε σοβαρή, δεν μπορεί να περιορίσει τη βαρύτητα των ευθυνών.

Όλα αυτά τελικά είχαν σαν αποτέλεσμα να διαμορφωθεί, να προωθηθεί στη Βουλή και να ψηφιστεί ο Νόμος Πλαίσιο το 1982 μέσα σε **συνθήκες πολέμου και μάχης**, οι οποίες, όπως ήταν φυσικό, διατηρήθηκαν και κατά τα πρώτα χρόνια εφαρμογής του. Και βέβαια οι πολεμικές αυτές συνθήκες μέσα σε κλίμα ρεβανσισμού και συντεχνιασμού, σε συνδυασμό και με τα όσα ήδη αναφέρθηκαν περί **μη-ωριμότητας και μη-ετοιμότητας** δεν μπορούσαν παρά να οδηγήσουν τα πράγματα εκεί που τα οδήγησαν...

...Το πνεύμα όμως του συντεχνιασμού που είχε αναπτυχθεί στις διάφορες ομάδες άρχισε να εκδηλώνεται στη συνέχεια, στη φάση εφαρμογής του Νόμου Πλαισίου, και άρχισε σιγά-σιγά να επηρεάζει και τις αποφάσεις των οργάνων - που στο μεταξύ είχαν αποκτήσει συλλογικό χαρακτήρα - αλλά και την ίδια τη λειτουργία του Πανεπιστημίου. Το φαινόμενο άρχισε σιγά-σιγά να εξαπλώνεται και ταυτόχρονα εμφανίστηκαν και παράγωγα φαινόμενα. Ένα από αυτά είναι η **αναδιάρθρωση ομάδων και συμφερόντων**. Χαρακτηριστικό παράδειγμα: Ένα Τμήμα λειτουργεί πλέον με χαρακτηριστικά ομάδας με κοινά συμφέροντα όταν πρόκειται να γίνει η κατανομή των πιστώσεων ενός Πανεπιστημίου στα Τμήματα. Το Τμήμα είναι πλέον μία ομάδα η οποία περιλαμβάνει όλες τις ομάδες και τα άτομα που λειτουργούν στο πλαίσιο του Τμήματος (διδακτικό, προσωπικό, φοιτητές, κ.λ.π.) και βέβαια έχει συμφέροντα εν πολλοίς αντίθετα προς άλλα Τμήματα, τα οποία βεβαίως είναι έτοιμο να διεκδικήσει ακόμα και ερήμην των γενικότερων συμφερόντων του Πανεπιστημίου.

Εκτός όμως από το παράγωγο φαινόμενο της **νέας ομαδοποίησης**, που μοιραία πολλαπλασιάζει τις δυσμενείς επιπτώσεις του πνεύματος συντεχνιασμού στη λειτουργία του Πανεπιστημίου, θέλουμε να σταθούμε ιδιαίτερα σε ένα άλλο φαινόμενο, το οποίο επίσης το θεωρούμε παράγωγο του συντεχνιασμού. Πρόκειται για το φαινόμενο της **προβολής του ατομικού συμφέροντος** ερήμην ή και εις βάρος οποιωνδήποτε

ποτε αρχών αλλά και οποιωνδήποτε αναγκαιοτήτων που μπορεί να αφορούν το σύνολο. Θεωρούμε το φαινόμενο ιδιαίτερα επικίνδυνο, πολύ περισσότερο μάλιστα που έχει εξαπλωθεί σε όλες τις ομάδες, από τους Καθηγητές μέχρι τους φοιτητές...

...Η εικόνα που προσπαθήσαμε να περιγράψουμε σημαίνει με απλά λόγια ότι μιλάμε για ένα σύστημα που βρίσκεται σε κρίση και του οποίου όμως όλοι οι παράγοντες έχουν προσαρμοστεί με τα χαρακτηριστικά αυτής της κρίσης, έχουν βολευτεί, **τολμάμε να πούμε, με την κρίση**. Κι αυτό είναι κάτι που συνεχώς θα αναπαράγει την κρίση. Αφού το βόλεμα με την κρίση γίνεται το πιο επικίνδυνο χαρακτηριστικό της κρίσης. Πώς αλλιώς λοιπόν μπορεί να αντιμετωπιστεί η κρίση από το να χτυπηθεί και να εξαφανιστεί αυτό ακριβώς το βόλεμα; Γι' αυτό και οι λύσεις θα έχουν τεράστιο πολιτικό κόστος. Και γι' αυτό κάθε λύση διαφορετικού χαρακτήρα δεν χτυπάει ούτε την ίδια την κρίση ούτε τα στοιχεία που την αναπαράγουν...

Περικοπές από το άρθρο του καθηγητή  
κ. Γ. Λιάνη υπό τον τίτλο  
“*Mea culpa για τα ΑΕΓ*” και με υπότιτλο  
“*Γιατί απέτυχε ο Νόμος-Πλαίσιο*”.

Το Βήμα, 1 Οκτωβρίου 1989

...Οι κ.κ. Κλάδης και Πανούσης, επιμελητές τότε στα ΑΕΙ, είχαν αποσπασθεί με δική μου απόφαση στο υπουργείο Παιδείας με αποκλειστικό έργο την ταξινόμηση των διάφορων άρθρων του σχεδίου που είχα ετοιμάσει για τις μεταρρυθμίσεις στα Πανεπιστήμια, τη διατύπωσή τους σε νομική γλώσσα και την καταγραφή των πληθών ειδικών περιπτώσεων που έπρεπε να ρυθμισθούν με μεταβατικές διατάξεις. Εξάλλου στην τελική διατύπωση του Νόμου-Πλαίσου συνέβαλαν και επιφανείς νομομαθείς και πανεπιστημιακοί. Αναφέρω (και πάλι για την ιστορία) ότι είχα συνηχή επαφή με τους συνταγματολόγους καθηγητές κκ. Δημήτρη Τσάτσο και Βαγγέλη Βενιζέλο, για τη διασφάλιση της συνταγματικότητας των διαφόρων ρυθμίσεων που εισήγαγε ο Νόμος-Πλαίσιο. Ο ίδιος ο πρωθυπουργός Ανδρέας Παπανδρέου είχε ζητήσει επίσης τη γνώμη των συνταγματολόγων καθηγητών κκ. Αριστόβουλου Μάνεση και Δημήτρη Τσάτσου για τη συνταγματικότητα των διατάξεων του Νόμου. Δεν αμφιβάλω ότι η βοήθεια των κκ. Κλάδη και Πανούση στην προετοιμασία του Νομοσχεδίου ήταν σημαντική, αλλά θα ήταν υπερβολή να χαρακτηρισθούν ως “συντάκτες” του Νόμου-Πλαίσου. Αντά ως προς την ιστορία...

...Το υπουργείο Παιδείας, αφού καθυστέρησε επί μία τριετία να ενεργοποιήσει τα σχετικά άρθρα του Ν. 1268/82, υποχωρώντας τελικά στις πολλαπλές αντιδράσεις, πέρασε το 1985 από τη Βουλή τροπολογία που καταργεί τον θεσμό των Μεταπτυχιακών Σχολών. Η ενέργεια εκείνη όχι μόνο ματαίωσε τη δυνατότητα δημιουργίας μιας αξιοκρατικής πανεπιστημιακής ιεραρχίας αλλά ήταν και τροχοπέδη για ανάπτυξη της έρευνας στα Πανεπιστήμια που παραμένει σε απαράδεκτα εμβρυακά επίπεδα...

...Άλλη βασική καινοτομία του νόμου ήταν η κατάργηση της καθηγητικής έδρας, η θέσπιση τεσσάρων βαθμίδων διδακτικού προσωπικού με αυστηρά καθορισμένα ακαδημαϊκά κριτήρια και η αποδέσμευση της κατανομής του προσωπικού και της ταχύτητας εξέλιξης των πανεπιστημιακών δασκάλων από κλειστούς αριθμούς θέσεων στις διάφορες βαθμίδες. Προς τον σκοπό αυτόν ο Νόμος εισάγει την

έννοια της πανεπιστημιακής εξέλιξης. Η καινοτομία αυτή στηριζόταν στην αρχή ότι η εξέλιξη ενός ακαδημαϊκού επιστήμονα θα πρέπει να στηρίζεται στην ποιότητα του έργου του και μόνο και όχι στην ύπαρξη ή απουσία οργανικών θέσεων για την προαγωγή του. Με μεταβατικές διατάξεις δώσαμε τη δυνατότητα στους επιμελητές που υπηρετούσαν (και που είχαν στο μεταξύ μονιμοποιηθεί επί κυβερνήσεως Ν.Δ.) να περάσουν αμέσως από τη διαδικασία κρίσης για εξέλιξη στη βαθμίδα του Επίκουρου Καθηγητή. Ομολογώ τώρα ότι ενώ η διάταξη αυτή ήταν θεωρητικά σωστή, στην πράξη έγινε τέτοια ανελέητη κατάχρηση που τελικά στέρησε από τον νόμο το μεταρρυθμιστικό του πνεύμα. Η καταστρατήγηση αυτή οφείλεται σε συνδυασμένες ενέργειες των κομμάτων, των παλιών καθηγητών και της συντεχνίας των επιμελητών και βοηθών. Μέσα σε λίγους μήνες δεν έμεινε επιμελητής που να μην κριθεί από τους καθηγητές κατάλληλος για προαγωγή. Ολόκληρο το σώμα των καθηγητών που ψήφισε, ενώ μας είχε κατακρίνει γιατί με τον νόμο δίναμε την ευκαιρία καθηγητοποίησης στους επιμελητές, όχι μόνο δεν έκανε χρήση των ανστηρών κριτηρίων του νόμου για την προαγωγή μόνο των κατάλληλων αλλά αντίθετα παραβίασε βάνανυσα πολλές φορές κάθε λογική. Η περίπτωση που βαρύνει το ΠΑΣΟΚ και ανέφερα κριτικά πιο πάνω ήταν μια παρονυχίδα στο όργιο παρεμβάσεων και πιέσεων για βόλεμα όλων, που οδήγησε ουσιαστικά σε ακαδημαϊκή ισοπέδωση. Αξίζει να σημειωθεί ότι παράλληλα με τη διάβρωση του Νόμου-Πλαίσιου από τους Τακτικούς Καθηγητές οι τελευταίοι έκαναν προσφυγή στο Συμβούλιο Επικρατείας αμφισβητώντας καθολικά τη συνταγματικότητα του Νόμου, πράγμα που παρέλυσε για μεγάλο διάστημα την εκπαιδευτική διαδικασία. Οι καθηγητές κκ. Δ. Τσάτσος και Ε. Βενιζέλος υπερασπίστηκαν με επιτυχία τον Νόμο που κηρύχθηκε συνταγματικός από το Σ.τ.Ε. εκτός από τη διάταξη για τους επιμελητές. Θα πρέπει να τονισθεί η ευθύνη του υπουργείου Παιδείας στην καθολική καθηγητοποίηση. Ο Νόμος έδινε δυνατότητες στο υπουργείο να αρνηθεί να κυρώσει όλες τις κρίσεις προαγωγών που δεν πληρούσαν τα προβλεπόμενα κριτήρια...

...Το ΠΑΣΟΚ αλλά και τα άλλα κόμματα της αριστεράς που είχαν την εποχή της ψήφισης του Νόμου-Πλαίσιου τη συντριπτική πλειοψηφία της φοιτητικής νεολαίας (η ΔΑΠ τον καιρό εκείνον ανέρχονταν σε 15%) όχι μόνο δεν προσπάθησαν να πείσουν τους φοιτητές να προασπίσουν τον δημοκρατικό χάρτη της Ανώτατης Παιδείας αλλά αντίθετα συναγωνίστηκαν στο να κατευθύνουν το φοιτητικό κίνημα στη συνεχή κατάκτηση προνομίων που στηρίζονταν στην αρχή της ελάχιστης προσπάθειας του φοιτητή στην πανεπιστημιακή του μόρφωση. Όλες οι διεκδικήσεις εστιάζονταν πώς να διευκολυνθούν οι αμελείς φοιτητές χωρίς κανέναν να νοιάζεται για τη δύστυχη μειοψηφία των επιμελών και σοβαρών φοιτητών που πλήττον ζώντας μέσα στην πνευ-

ματική έρημο των Πανεπιστημίων μας. Αργότερα που η νεολαία της Ν.Δ. αυξήθηκε ακολούθησε και αυτή το παράδειγμα των άλλων παρατάξεων. Για να δοθεί και μια ιδεολογική κάλυψη της φοιτητικής αντίληψης για ήσσονα προσπάθεια, εφευρέθηκε και το γελοίο σύνθημα "κάτω η εντατικοποίηση των σπουδών". Έτσι οι φοιτητές μας δικαιολογούσαν την εκπαιδευτική τους αδράνεια στο ότι η απόκτηση γνώσεων μέσα από το πρόγραμμα σπουδών τους με το σημερινό κοινωνικό σύστημα προάγει τα οργανωμένα συμφέροντα. Έτσι οι παρατάξεις του αριστερού χώρου υιοθέτησαν την εξωφρενική αρχή ότι η μάχη ενάντια στην άρχουσα τάξη και τα διεθνή μονοπώλια γίνεται με αγράμματους φοιτητές...

Από το άρθρο του καθηγητή  
κ. Δ. Μαρωνίτη με τον τίτλο  
“Το μεγάλο σκάνδαλο της ανώτατης παιδείας”.

Το Βήμα, 15 Οκτωβρίου 1989

Όπως κι αν έχει το πράγμα, ύστερα από το αποκαλυπτικό αυτό άρθρο του κ. Λιάνη, θα πρέπει να προστεθεί στα αποκρουόμενα από το ΠΑΣΟΚ σκάνδαλα (δημητριακό, τραπεζιτικό και τηλεπικοινωνιακό) και το (αποδεκτό από την παράταξή του;) κατάφωρο σκάνδαλο εις βάρος της Ανώτατης Παιδείας, το οποίο έρχεται στο φως ελαφρά τη καρδιά από επιφανές στέλεχος της πασοκικής εξουσίας.

Ότι περί σκανδάλου πρόκειται το δείχνουν οι ίδιες οι εξομολογήσεις του κ. Λιάνη, καθώς περιγράφει τη διαδοχική έκπτωση του Νόμου-Πλαισίου, τόσο στη φάση της σύνταξής του όσο και προπάντων στην περίοδο της εφαρμογής του. Καταλογίζω τις κυριότερες από τις ανατριχιαστικές αυτές περιγραφές, συντομεύοντας κατ' ανάγκην την έκτασή τους, αλλά κατεβάζοντας μάλλον τον πένθιμο τόνο τους, ο οποίος, πρέπει να πω, μου φαίνεται συχνά υπερβολικός...

...Ο Νόμος-Πλαίσιο 1268 του 1982 στηρίζεται σε μια αβασάνιστη υπόθεση εργασίας, που ήθελε τον φοιτητικό πληθυσμό στο σύνολό του προοδευτικό (πασοκικό ή φιλοπασοκικό). Η ισχύη ακόμη τότε μειοψηφία φοιτητών, που περιδεής υποδήλωνε τη συμπάθειά της για τη ΝΔ, θεωρήθηκε αμελητέο ποσοστό. Έτσι ο φοιτητικός κόσμος εκτιμήθηκε ως ο κύριος μοχλός για την πασοκική και φιλοπασοκική εκπόρθηση των Πανεπιστημίων. Αποτέλεσμα πάντως αυτής της προεκτίμησης υπήρξαν και τα υπερβολικά (πρακτικώς άνω του 50 τοις εκατόν) ποσοστά συμμετοχής των φοιτητών σε κρίσιμα εκλεκτορικά σώματα και Γενικές Συνελεύσεις, τα οποία καλούνταν να αναδείξουν πρυτανικές αρχές, προέδρους Τμημάτων και κοσμήτορες Σχολών.

Αυτό το σχέδιο επιχείρησης στην πρώτη τετραετία της πασοκικής δεσποτείας απέδωσε, καθώς και τα κόμματα της Αριστεράς, το καθένα με τον τρόπο του (άλλο περισσότερο και άλλο λιγότερο) συνέβαλαν με τη στάση τους στο στημένο παιχνίδι της “προοδευτικής συμπαράταξης” μέσα στον πανεπιστημιακό χώρο, δίχως να υποπευνούνται το τίμημα που πλήρωναν στη μονοκομματική εξουσία και πολιτική.

Γρήγορα όμως η συμμαχική αυτή συμπάθεια Αριστεράς και ΠΑΣΟΚ μέσα στα Πανεπιστήμια άρχισε να ξηλώνει και καθώς ο φοιτητικός κόσμος της ΝΔ ψήλωνε αφύσικα και απροσδόκητα, οι στυλοβάτες και οι υπηρέτες της κυβερνητικής εκπαι-

δευτικής πολιτικής προαισθάνθηκαν τον κλονισμό της εξουσίας τους ή και την επικείμενη κατάρρευσή της. Από τότε εξάλλου εμφανίζονται και οι πρώτες διαφυγές και μεταμέλειες των πρωταγωνιστών του Νόμου-Πλαισίου 1268.

Στο μεταξύ όμως οι κυβερνητικοί και φιλοκυβερνητικοί φοιτητές διεκδίκησαν και εν πολλοίς επέβαλαν το δικό τους μοντέλο σπουδών - αυτό για το οποίο σήμερα κόπτεται και θρηνεί ο κ. Λιάνης.

Αναγκαίο συμπλήρωμα της φοιτητοπατερικής αυτής λογικής υπήρξε και η αντικαθηγητική εμπάθεια των εμπνευστών και εκτελεστών του επίμαχου Νόμου. Οι καθηγητές των θριαμβευτικά καταργημένων εδρών θεωρήθηκαν DE FACTO συντηρητικοί ή και καθυστερημένοι, με την εξαίρεση εκείνων που έδωσαν αμέσως γην και ύδωρ στη νέα εξουσία, ασχέτως προς το πολιτικό και ακαδημαϊκό τους παρελθόν.

Ενάλωτοι σε άμεσο ή έμμεσο προσηλυτισμό κρίθηκαν μόνον οι κατώτερες βαθμίδες του Διδακτικού και Ερευνητικού Προσωπικού - νεότευκτοι Λέκτορες και Επίκουροι. Αυτός είναι και ο πραγματικός λόγος για τα προνόμια και τις ευκολίες που έδωσε στην ανερχόμενη τάξη διδασκόντων ο Ν.1268 με τις αρχικές διατάξεις και τις ενδιάμεσες τροποποιήσεις του. Έτσι, ή περίπου έτσι, πήγαν περίπατο οι αξιοκρατικές υποσχέσεις του νέου θεσμικού πλαισίου, εκεί προπάντων που δεν υπήρξε σθεναρή αντίσταση και στοιχειώδης, ακαδημαϊκή και ανθρώπινη, αξιοπρέπεια.

Εν τούτοις η άνετη άνοδος πολλών λεκτόρων και επικούρων στις αμέσως επόμενες βαθμίδες εξάτιμιζε καθ' οδόν την προοδευτική τους όρεξη, φέροντας στο φως τον καταγωγικό συντηρητισμό των περισσότερων. Αποτέλεσμα: και εδώ το προσχεδιασμένο ειδύλλιο υποχώρησε ή και εξελίχθηκε σε λανθάνουσα διαμάχη με το πασοκικό κατεστημένο...

Ακολουθεί άρθρο του καθηγητή  
κ. Ηλία Κατσούλη με τίτλο  
“Νόμος-πλαίσιο. Άμεση ανάγκη αναθεώρησης”.

Ελευθεροτυπία, 21 Σεπτεμβρίου 1989

Το γεγονός ότι η παιδεία γενικά και η ανώτατη παιδεία ειδικότερα, δεν έχει αποτελέσει μέρος της συμφωνίας των δύο κομμάτων που στηρίζουν την κυβέρνηση Τζαννετάκη, δεν πρέπει να οδηγήσει στο εσφαλμένο συμπέρασμα, ότι η εν γένει κατάσταση στο εκπαιδευτικό σύστημα της χώρας μας δεν προβληματίζει τα κόμματα αυτά και ότι τέλος πάντων δεν θεωρούν την κατάσταση αυτή τόσο κρίσιμη, ώστε να χρειάζεται άμεση επέμβαση της Πολιτείας. Αντίθετα, η απόφαση της ΝΔ και του Συνασπισμού, να μη θέσουν τα προβλήματα της παιδείας στην ατζέντα της σημερινής κυβέρνησης, οφείλεται στην αναγνώριση των δυσκολιών που θα αντιμετώπιζε τώρα μια ενδεχόμενη προσπάθεια επίλυσής τους και γι' αυτό δεν θέλησαν να δεσμεύσουν την επόμενη κυβέρνηση με αποφάσεις ή και ρυθμίσεις, που δεν μπορούν παρά να είναι γενικού χαρακτήρα, εφόσον είναι γνωστό ότι τα δύο κόμματα διαφορετικά αντιλαμβάνονται τα προβλήματα της παιδείας και σε διαφορετικές αποφάσεις ως προς τους αναγκαίους τρόπους και μέσα επίλυσής τους έχουν καταλήξει.

Στο άρθρο μου αυτό θέλω να προβάλω, ακόμη μια φορά, και να δικαιολογήσω την πρότασή μου, να αναλάβει η σημερινή ηγεσία του υπουργείου Παιδείας την ευθύνη να προετοιμάσει, συναινετικά, το έδαφος για την αντιμετώπιση των προβλημάτων της παιδείας από την επόμενη κυβέρνηση. Νομίζω ότι η σημερινή πολιτική πραγματικότητα (έλλειψη αυτοδυναμίας ενός κόμματος) ευνοεί τη διαμόρφωση ενός γενικότερου συναινετικού πλαισίου, στο οποίο θα μπορούσε - και θα έπρεπε - να κινηθεί μια μονοκομματική κυβέρνηση, που ενδεχομένως θα προέλθει από τις προσεχείς εκλογές.

Οι σκέψεις και οι προτάσεις που θα ακολουθήσουν αναφέρονται στην πανεπιστημιακή εκπαίδευση, ειδικότερα στο θεσμικό πλαίσιο που διέπει τη δομή και λειτουργία των ΑΕΙ. Τον νόμο 1268/82 γνωστό και ως Νόμο-πλαίσιο. Παίρνοντας αφορμή από την “αυτοκριτική” που δημοσίευσαν δύο από τους τέσσερις(!) συντάκτες του 1268/82 και τις προτάσεις που κάνουν για το ξεπέρασμα των αναγνωρισμένων πια αδιεξόδων στα οποία έχει οδηγήσει ο Νόμος-πλαίσιο (βλ. ΤΟ ΒΗΜΑ

17.9.89) θα ήθελα να στρέψω, καταρχήν, την προσοχή της δημοσιότητας στο πνεύμα που διείπε από την αρχή τις ρυθμίσεις του 1268/82.

Είναι αλήθεια, ότι ο Νόμος-Πλαίσιο άλλαξε τη δομή και λειτουργία των ελληνικών ΑΕΙ, που ρύθμιζε ένας νόμος του 1932, όπως είναι επίσης αλήθεια, ότι πολλές από τις αλλαγές που επέβαλε ο 1268/82 ήταν αναγκαίες και ανταποκρίνονταν στις νέες καταστάσεις που είχε δημιουργήσει η μαζικοποίηση των ελληνικών πανεπιστημίων. Παρ' όλα αυτά, συνολικά εξεταζόμενος μέσα από τις εμπειρίες της επταετούς εφαρμογής του, μπορούμε να ισχυριστούμε, ότι οι νέες καταστάσεις που δημιούργησε και που παγιώθηκαν στα επτά αυτά χρόνια έχουν οδηγήσει στη διαμόρφωση ενός πλέγματος συμφερόντων και σε μια αντίληψη τόσο του ρόλου της ανώτατης εκπαίδευσης όσο και εκείνων που συμμετέχουν σ' αυτήν είτε ως διδάσκοντες είτε ως διδασκόμενοι, που, αν διατηρηθεί, θα οδηγήσει σε μαρασμό ολόκληρη την παιδεία στην Ελλάδα. Εκείνο, λοιπόν, που χρειάζεται να γίνει, είναι: Στη βάση της αρχικής αντίληψης του εκδημοκρατισμού των ΑΕΙ να καταργηθούν συναινετικά όλες εκείνες οι ρυθμίσεις του 1268/82, που έχουν οδηγήσει στα σημερινά αδιέξοδα. Εδώ ο εκδημοκρατισμός των ΑΕΙ δεν γίνεται, βέβαια, αποδεκτός στη βάση της λαϊκιστικής ισοπεδωτικής αντίληψης, που επικράτησε μετά την εφαρμογή του νόμου, αλλά στη βάση της σύγχρονης αντίληψης της δημοκρατίας, που διασφαλίζει μεν τις συνθήκες της ισότητας στην εκπαιδευτική και ερευνητική διαδικασία, κρίνει, όμως, τους συμμετέχοντες σ' αυτήν σύμφωνα με το εύρος και την ποιότητα της συμμετοχής τους.

Θα πρέπει να γίνει συνείδηση σε όλους, ότι: Σκοπός των ΑΕΙ ήταν και είναι η διάδοση της υπάρχουσας και η παραγωγή νέας γνώσης. Στη βάση αυτών των δύο παραμέτρων της γνώσης, χτίζουν οι σύγχρονες κοινωνίες το μέλλον τους. Ικανοί να διαδώσουν, αλλά και να παράξουν γνώση είναι επιστήμονες, που ζουν από και για την επιστήμη, πράγμα που κάνει αναγκαία την εξασφάλιση όλων των απαραίτητων μέσων και την ανάθεση της επιστημονικής ευθύνης στους πραγματικούς επιστήμονες.

Για να γίνει αυτό και για να απελευθερωθεί η επιστημονική διαδικασία, αλλά και η εκπαίδευση από τις παραμορφωτικές επιδράσεις του καθεστώτος που διαμόρφωσε ο 1268/82, θα πρέπει να γίνουν δραστικές επεμβάσεις σ' όλο το θεσμικό πλαίσιο, στη βάση μιας νέας, σύγχρονης αντίληψης του ρόλου των ΑΕΙ. Εάν ισχύσει και στην Ελλάδα αυτό που διεθνώς γίνεται αποδεκτό: Ότι δηλαδή η ευθύνη της έρευνας και της διδασκαλίας ανήκει σ' αυτούς που υπεύθυνα και αποκλειστικά ασχολούνται μ' αυτήν, τότε είναι αυτονόητο, ότι σ' αυτούς τους ίδιους ανήκει και η κύρια ευθύνη της λειτουργίας των ΑΕΙ. Όμως οι ρυθμίσεις που επέβαλε ο 1268/82 και το καθεστώς που διαμορφώθηκε στη συνέχεια στη βάση αυτών των ρυθμίσεων,

απορρίπτουν όλα τα μέχρι τώρα γνωστά και διεθνώς αποδεκτά, αναφορικά με τις ευθύνες των φορέων της πανεπιστημιακής κοινότητας.

Συγκεκριμένα: Τα αποφασιστικά όργανα των ΑΕΙ, οι γενικές συνελεύσεις, ελέγχονται από τους φοιτητές (δηλαδή από τις κομματικές τους οργανώσεις) και από τους βοηθούς, από δύο κατηγορίες δηλαδή της πανεπιστημιακής κοινότητας, στις οποίες δεν ανήκει καμιά από τις βασικές ευθύνες: της έρευνας και της διδασκαλίας. Οι γενικές συνελεύσεις τμημάτων, σχολών και ΑΕΙ, που εκλέγουν τα αποφασιστικά διοικητικά όργανα: προέδρους, κοσμήτορες, πρυτάνεις, κυριολεκτικά κυριαρχούνται από τους φοιτητές - κομματικούς εκπροσώπους, που ψηφίζουν μόνο με (μικρο)κομματικά κριτήρια, με αποτέλεσμα οι εκλογές των κύριων οργάνων να καταλήγουν συνήθως σε μια ατέλειωτη συναλλαγή, από την οποία, τις περισσότερες φορές, κερδισμένοι βγαίνουν οι πιο ευέλικτοι ευκαιριοκράτες. Το φαινόμενο του οππορτουнизμού, αλλά και της υποταγής στις επιθυμίες και επιλογές οργανωμένων μειοψηφιών εκεί έχει τη ρίζα του. Λαμβανομένου υπόψη του γεγονότος, ότι ο νόμος-πλαίσιο, όπως και άλλοι νόμοι και υπουργικές αποφάσεις, έχουν μεταθέσει το σύνολο της ευθύνης - χωρίς δυνατότητα ελέγχου και ανάκλησης - στους πρυτάνεις και επιπλέον έχουν παραχωρήσει το δικαίωμα ανανέωσης της θητείας τους μέχρι δύο φορές (δυννητική δηλαδή διάρκεια της θητείας ενός πρύτανη εννέα ολόκληρα χρόνια (!) στη διάρκεια των οποίων, βέβαια, ο πρύτανης χάνει κάθε επαφή με την επιστήμη) και λαμβανομένου υπόψη του γεγονότος, ότι η εκλογή ενός πρύτανη είναι, τις περισσότερες φορές, κομματική απόφαση, οι πρυτάνεις είναι, σε τελευταία ανάλυση, πολιτικά -κομματικά πρόσωπα, με όλες τις συνέπειες που τέτοιες εξαρτήσεις συνεπάγονται για την παιδεία.

Γι' αυτό θα πρέπει να επανεξεταστούν: τόσο οι αρμοδιότητες των πρυτάνεων (ένα όργανο που θα τους ελέγχει και σε ορισμένες, ακραίες έστω περιπτώσεις θα τους ανακαλεί, θα πρέπει να υπάρχει) όσο και ο ανώτατος χρόνος της θητείας τους.

Επίσης στη βάση της αρχής της ευθύνης των φορέων της διδασκαλίας και της έρευνας θα πρέπει να ρυθμιστούν η σύσταση, η λειτουργία και οι αρμοδιότητες των πανεπιστημιακών οργάνων, όπως επίσης και η σύσταση των εκλεκτορικών σωμάτων για την εκλογή των οργάνων των πανεπιστημίων.

Μαζί με την κομματικοποίηση των πανεπιστημίων και τις αποφασιστικές αρμοδιότητες που ο 1268/82 αναγνωρίζει στις οργανωμένες φοιτητικές μειοψηφίες, κύρια αιτία - ίσως η κυριότερη - των σημερινών αδιεξόδων στα ΑΕΙ είναι η διαμόρφωση και παγίωση ενός προνομιακού καθεστώτος για τους ήδη υπηρετούντες επιστημονικούς βοηθούς και μέλη του ΔΕΠ, με παράλληλη μείωση, μέχρι εξαφάνισης, των ουσιαστικών - με επιστημονικά κριτήρια - προϋποθέσεων για την κατάληψη μιας θέσης ΔΕΠ

και την ανέλιξη στις ανώτερες βαθμίδες. Το καθεστώς αυτό που επιβάλλει την σε τακτά χρονικά διαστήματα (2-3 χρόνια) κρίση για εξέλιξη στην αμέσως ανώτερη βαθμίδα, έχει οδηγήσει από τη μια μεριά σε αδράνεια την επιστημονική ζωή στα πανεπιστήμια (όλοι ασχολούνται με τις κρίσεις για εξέλιξη) και από την άλλη υποχρεώνει όλους εκείνους που θέλουν να εξελιχθούν, να παρουσιάσουν ένα κάποιο έργο, με αποτέλεσμα η ποιότητα της επιστημονικής παραγωγής να μειώνεται όλο και περισσότερο, ενώ συγχρόνως ευδοκμεί η αντιγραφή, δηλαδή η κλοπή ξένης πνευματικής ιδιοκτησίας και μάλιστα ατιμώρητα.

Η προνομιακή μεταχείριση των ήδη υπηρετούντων στις διάφορες βαθμίδες του διδακτικού προσωπικού, η μονιμοποίηση και η υπαλληλοποίηση όλων, ανεξαρτήτως προσόντων και πραγματικής επιθυμίας να εργασθούν για την επιστήμη, έχει, πέραν των πολλών καταστρεπτικών συνεπειών, που ήδη εθίγησαν έστω και επιγραμματικά πιο πάνω και μια άλλη, ίσως πιο καταστρεπτική για την επιστήμη συνέπεια: αποκλείει την ανανέωση της γνώσης, γιατί, σε τελευταία ανάλυση αποκλείει από τα πανεπιστήμια όλους τους νέους ανθρώπους, που τελικά αποτελούν και τους φορείς της νέας γνώσης. Πολλές σχολές έχουν ήδη καλύψει - εφόσον διατηρηθεί αυτή η προνομιακή μεταχείριση των ήδη υπηρετούντων ΔΕΠ - τις ανάγκες τους σε διδακτικό προσωπικό για τα επόμενο 20-30 χρόνια ! Στο διάστημα αυτό, οι νέοι επιστήμονες και η νέα γνώση θα βρουν τις πόρτες των ελληνικών πανεπιστημίων ερμητικά κλεισμένες. Θα μπορούσα να αναφερθώ και σ' ένα σωρό άλλες αδυναμίες του υπάρχοντος θεσμικού πλαισίου για τα ΑΕΙ.

Θα μπορούσα να αναφερθώ στον μοναδικό στα παγκόσμια επιστημονικά χρονικά θεσμό, του ενός και μοναδικού (δωρεάν) συγγράμματος, που κυριολεκτικά έχει αποσαθρώσει τη διδασκαλία, θα μπορούσα να αναφερθώ στην έλλειψη και της στοιχειώδους μέριμνας για την οργάνωση σύμφωνα με τις μεταβαλλόμενες ανάγκες της κοινωνίας μας, των προπτυχιακών σπουδών, θα μπορούσα να αναφερθώ στην παντελή έλλειψη μεταπτυχιακών προγραμμάτων και στην ανυπαρξία της έρευνας κ.λπ., κ.λπ.

Σκοπός αυτού του άρθρου δεν ήταν να θίξει όλες τις αδυναμίες του 1268/82 για τα ΑΕΙ. Σκοπός αυτού του άρθρου, όπως και άλλων πολλών που έχουν δημοσιευθεί σ' αυτή τη στήλη πάνω στο ίδιο θέμα, ήταν να δείξει την ανάγκη να επιληφθεί η Πολιτεία, το αρμόδιο Υπουργείο Παιδείας, αμέσως αυτού του θέματος και να δρομολογήσει τις διαδικασίες αλλαγής του θεσμικού πλαισίου, για την οποία βέβαια υπεύθυνη θα είναι η κυβέρνηση στην οποία ο ελληνικός λαός θα δώσει την εμπιστοσύνη του στις επόμενες εκλογές. Μέχρι τότε προτείνω στους τωρινούς αρμόδιους στο Υπουργείο Παιδείας: να προχωρήσουν στη σύσταση μιας επιτροπής, στην οποία θα

συμμετέχουν, αντιπροσωπευτικά, όλα τα κόμματα, εκπρόσωποι της πανεπιστημιακής κοινότητας μαζί με ειδικούς και γνώστες των προβλημάτων της ανώτατης παιδείας και των αναγκών της ελληνικής κοινωνίας, και φυσικά, οι αρμόδιοι του υπουργείου.

Αυτή η επιτροπή –της οποίας οι απόψεις, βέβαια, δεν μπορούν να δεσμεύσουν την επόμενη κυβέρνηση– να καταθέσει τις προτάσεις της για την αλλαγή του θεσμικού πλαισίου για τα ΑΕΙ μέχρι τα Χριστούγεννα. Στη συνέχεια και εφόσον η κυβέρνηση και τα κόμματα δεχτούν, κατ' αρχήν, τις προτάσεις της επιτροπής, σαν βάση για τις περαιτέρω αναζητήσεις, να τεθούν οι προτάσεις αυτές υπόψη της πανεπιστημιακής κοινότητας και γενικά όλων των ενδιαφερομένων και αφού συζητηθούν, να κατατεθεί, με ευθύνη της κυβερνήσεως, σχέδιο νόμου, το οποίο θα πρέπει να συζητηθεί και να ψηφισθεί μέχρι το καλοκαίρι. Από το ακαδημαϊκό έτος 1990-91 τα ΑΕΙ θα πρέπει να λειτουργούν στη βάση ενός νέου νόμου-πλαισίου.

Ακολουθούν δύο άρθρα του καθηγητή

κ. Δ. Τσάτσου με τίτλο

“Δημόσιος έλεγχος στους καθηγητές των ΑΕΙ” και “Το ένα βιβλίο και τα πολλά συμφέροντα”.

Το Βήμα, 1 Ιανουαρίου 1995 και 9 Απριλίου 1995

### **Δημόσιος έλεγχος στους καθηγητές των ΑΕΙ**

κ. Δημ. Τσάτσου

1. Ας μην κρυβόμαστε: πρέπει ή να έχεις τα μέσα ή να αποτερείς προκλητικό μνημείο πνευματικής ανεπάρκειας για να ... μη γίνεις πρωτοβάθμιος (“τακτικός”) καθηγητής πανεπιστημίου στην Ελλάδα. Αλλά καμιά φορά και τότε γίνεσαι. Η από μέρους όλων μας κάκιστη εφαρμογή της σχετικής πανεπιστημιακής νομοθεσίας (που πρέπει επειγόντως να επανεξεταστεί) αρχίζει να δημιουργεί συνωστισμό πρωτοβάθμιων καθηγητών, πολλοί από τους οποίους δεν έχουν σχέση με αυτό που λέγεται επιστήμη. (η διατύπωση είναι επεικής.) Αν, σπανίως, κάποιοι δεν γίνονται ή τους καθυστερούν, αυτό δεν σημαίνει πάντοτε ποιοτικό έλεγχο. Σημαίνει πως δεν ανήκουν στην πλειοψηφούσα κλίκα. Αν πάλι ο υποψήφιος είναι σοβαρός επιστήμονας, τότε οι κριτές, πολλές φορές, δεν μπορούν όχι να κρίνουν αλλά ούτε και να καταλάβουν επιστημονικά κείμενα (αφήστε που οι εκθέσεις γράφονται συνήθως ... από τους ίδιους τους υποψήφιους).

2. Το κακό όμως δεν σταματάει εδώ. Ετσι και γίνεις πρωτοβάθμιος (“τακτικός”) καθηγητής, δεν υπόκεισαι πλέον σε κρίση. Εξασφαλίστηκες. Πολλοί λοιπόν γράφουν κάποιες “παραδόσεις” που –καθώς διανέμονται υποχρεωτικά– αποφέρουν κέρδη ή είναι χρήσιμες ως διαπραγματευτικό χαρτί στο γενικότερο “ακαδημαϊκό αλισβερίσι”. Πόσοι είναι οι “πρωτοβάθμιοι” που –μετά την “εξασφάλιση”– μελετούν, ερευνούν, γράφουν, δημοσιεύουν;

Και αυτό είτε γιατί, ενώ μπορούν, ασχολούνται με άλλα είτε γιατί γνωρίζουν ότι όσο λιγότερο δημοσιεύουν τόσο λιγότερο εκτίθενται. (αυτοί οι τελευταίοι είναι πιο επικίνδυνοι για τους φοιτητές από κάτι άλλους που γράφουν απλά για να διανείμουν .... και όποιον πάρει ο Χάρος...).

3. Από ότι ακούστηκε στο Υπουργείο Παιδείας υπάρχει σοβαρή μελέτη για την επανεξέταση θεμάτων οργάνωσης των πανεπιστημίων. Όταν υπάρξει δημόσια πολι-

τική πρόταση για συζήτηση νομίζω πως πρέπει να θεσπιστεί ο δημόσιος έλεγχος της επιστημονικής δημιουργίας των “εξασφαλισμένων” (οι άλλοι κατ’ ανάγκην γράφουν, για να πάρουν την προαγωγή τους στον επόμενο βαθμό). Συγκεκριμένα η νομοθεσία πρέπει, κατά τη γνώμη μου, να προβλέψει τα εξής:

α) κάθε δύο χρόνια ο πρωτοβάθμιος να οφείλει να υποβάλει κατάλογο πρωτότυπων δημοσιευμάτων του που να αποδεικνύει και τη διεθνή του ενημέρωση και απολογισμό της άλλης ερευνητικής του δραστηριότητας. Κατά την αρχή της εφαρμογής του μέτρου όλοι οι πρωτοβάθμιοι να υποχρεούνται να εκθέσουν τη δράση τους από την εκλογή τους και μετά. Ο πρωτοβάθμιος δεν αρκεί να διδάσκει. Δεν είναι φροντιστής. Οφείλει να είναι ενήμερος και να εμπνέει προβληματισμό. Οφείλει να καλλιεργεί την επιστήμη.

β) σε απολογισμό να υποχρεούνται όλοι, και εκείνοι που δεν εργάστηκαν, αναφέροντας τους λόγους της επιστημονικής τους απραξίας.

γ) οι απολογισμοί αυτοί να δημοσιεύονται υποχρεωτικά από τις πρυτανικές αρχές κάθε ιδρύματος και να είναι στη διάθεση του κάθε ενδιαφερομένου.

δ) υποχρέωση απολογισμού να έχουν όλοι, δηλαδή και εκείνοι οι καθηγητές που λόγω υπουργικής ή βουλευτικής ή άλλης ιδιότητας βρίσκονται σε αναστολή, διότι οι τελευταίοι λαμβάνουν μισθό ενώ δεν τους επιτρέπεται η διδασκαλία. Τους επιτρέπεται όμως η έρευνα και η συγγραφή. Αν δεν το μπορούν, υπάρχει και η παραίτηση από το καθηγητικό αξίωμα.

4. Στην Ελλάδα το να κοροϊδεύεις την κοινωνία αποτελεί αδιαφιλονίκητη κατάσταση.

Τουλάχιστον να εξασφαλισθεί η δυνατότητα για την κοινωνία να πληροφορείται ποιοι την κοροϊδεύουν.

## Το ένα βιβλίο και τα πολλά συμφέροντα

κ. Δημ. Τσάτσου

1. Αναφέρομαι σ’ έναν ελληνικό πνευματικό και ακαδημαϊκό πρωτογονισμό, στον “θεσμό” που προβλέπει ότι ο διδάσκων δηλώνει προς δωρεάν διανομή το επίσημο, μοναδικό, δεσμευτικό και για τις εξετάσεις κρίσιμο πανεπιστημιακό “αναγνωστικό” του, που του το ακριβοπληρώνει το κράτος. Στο θέμα έχω αναφερθεί και στο παρελθόν αλλά μόνο παρεμπιπτόντως. Σήμερα το κάνω κύριο θέμα μου.

2. Ο φοιτητής λοιπόν επικοινωνεί με τον συγκεκριμένο κάθε φορά κλάδο ή μάθημα με ΕΝΑ βιβλίο, εκείνο που έγραψε ή πάντως υπέδειξε ο διδάσκων. Ο θεσμός αυτός του ενός “αναγνωστικού” έχει μεταξύ άλλων και τις εξής συνέπειες: α) Ο φοιτητής μένει, στην καλύτερη των περιπτώσεων, μονόπλευρα ενημερωμένος, συχνά όμως, λόγω “ποιότητας” του “αναγνωστικού”, με διαστρεβλωμένη ή πρωτόγονη ή και εσφαλμένη εικόνα του αντικειμένου. β) Ο φοιτητής δεν οδηγείται σε αυτό που λέγεται κριτική σκέψη, αφού σπουδάζει μόνο την υποχρεωτική άποψη. γ) Τελικά δηλαδή υποχρεούται να μείνει τόσοσ όσος είναι ο διδάσκων. Οι συνέπειες αυτού του τελευταίου εξαρτώνται βέβαια από το πού, δηλαδή σε ποιανού τα χέρια θα πέσει. Μπορεί να έχει τύχη. Αν όμως πέσει σε κανένα από τα προϊόντα της “εν μια νυκτί καθηγητοποίησης” των πάντων ή των παραγώγων τους ..., τότε σε συνδυασμό με το ένα βιβλίο ο Θεός να φυλάει!

3. Βέβαια είπαμε: “Μη θίγεται τα κακώς κείμενα”. Διότι εδώ βρισκόμαστε μπροστά σε μια συμμαχία όλων των ενδιαφερομένων. Συγκεκριμένα:

(α) Πρώτος ενδιαφερόμενος είναι ο διδάσκων. Κι εδώ δεν αναφέρομαι στους πραγματικούς, τους μορφωμένους δασκάλους, που προσφέρουν βιβλία επιπέδου, σ’ αυτούς που πρώτα ερευνούν και μετά γράφουν, που είναι επιστήμονες και δύναται να εμπνεύσουν επιστημονική ανησυχία, έστω με την απαράδεκτη μέθοδο του ενός βιβλίου. Αναφέρομαι στους εκατοντάδες που στο πόδι γράφουν κάποια απαράδεκτα “αναγνώσματα”. Αν το κράτος δεν τους ακριβοαγόραζε το “βιβλίο” τους,

δεν θα πουλούσαν ούτε ένα! Οι τύποι αυτοί άλλωστε, εκτός από το οικονομικό συμφέρον (αυτό το έχουμε όλοι, όσων τα βιβλία διανέμονται), με την αποκλειστικότητα του δικού τους αναγνωστικού κατορθώνουν (όχι πάντοτε!) και επιβιώνουν στο μάθημά τους και στις εξετάσεις, αφού αρκεί να γνωρίζουν μόνο αυτά που οι ίδιοι έχουν γράψει. Αν ο φοιτητής βέβαια τους απαντήσει “εκτός αναγνωστικού” τον απορρίπτουν γιατί συνήθως δεν είναι σε θέση να κρίνουν την απάντηση.

(β) Δεύτερος ενδιαφερόμενος είναι ο ίδιος ο φοιτητής. Τον μάθαμε να αποβλέπει στο πτυχίο και όχι στη γνώση. Τον συνηθίσαμε να θεωρεί κατοχυρωμένο δικαίωμά του τον εύκολο δρόμο, τον μη επιστημονικό, τον δρόμο του “ενός αναγνωστικού”. Εκμανλισμός. Η ημιμάθεια είναι το νέο μεγάλο ιδανικό των φοιτητών, που βρίσκονται πια σε ενιαίο αγωνιστικό μέτωπο με τους εμπορευόμενους το αναγνωστικό τους. Διότι για σκεφτείτε ακόμη κάτι πολύ σημαντικό: Τι βαθιά κρίση θα περάσει το άλλο κατοχυρωμένο φοιτητικό δικαίωμα, το “δικαίωμα στην αντιγραφή”, αν χαθεί η κατάκτηση του ενός αναγνωστικού. Αντί για ένα σκονάκι θα χρειαζόμαστε δέκα! Ε, και η φοιτητική υπομονή στην καταπίεση έχει το όριά της. Ας μην τη βάλουμε σε τόσο δεινή δοκιμασία!

(γ) Τρίτη ομάδα ενδιαφερομένων είναι τα πολιτικά κόμματα και οι φοιτητικές οργανώσεις. Γι’ αυτούς τόσο οι ενδιαφερόμενοι συγγραφείς όσο και οι φοιτητές είναι πολιτικοί πελάτες. Κι εδώ ισχύει ο κανόνας: “Υπέρτατος νόμος η θέληση του πελάτη”.

(δ) Τέταρτος ενδιαφερόμενος: Λένε για τον εκδότη. Γιατί όμως; Αν το υπουργείο προσφέρει στον φοιτητή την οικονομική δυνατότητα, από έναν κατάλογο βιβλίων που θα υποδεικνύει ο διδάσκων, να διαλέξει ένα ή δύο, από πού θ’ αγοραστούν τα βιβλία; Πάλι από τους εκδότες.

4. Τέλος, μπαίνει και το εξής ερώτημα: Τι ποσά δίνει κατ’ έτος το κράτος για την αγορά των προτεινόμενων αναγνωστικών; Μήπως το ποσό αυτό θα αρκούσε για τη δημιουργία βιβλιοθηκών με επαρκή αριθμό βιβλίων; Αλλά και αν τελικά ο πρωτογονισμός του ενός βιβλίου δεν μπορεί να καταργηθεί αμέσως, ας επιχειρηθεί τουλάχιστον τούτο: να δοθεί κάποιος χρόνος ενημέρωσης του φοιτητή για το “τι υπάρχει σχετικό στην αγορά” και μετά να επιλέξει αυτός το ένα αυτό βιβλίο. Θα ήταν ένα μεταβατικό στάδιο προς την αποκατάσταση της ομαλότητας. Είμαι μάλιστα βέβαιος πως, έτσι, τα απολύτως απαράδεκτα αναγνωστικά θα αποβληθούν από τους ίδιους τους φοιτητές. Βέβαια αυτό σε μερικούς “διδάσκοντες” θα δημιουργήσει προβλήματα. Η “διδασκαλία” τους και, κυρίως, οι εξετάσεις θα πρέπει να κινούνται και πέρα από το “χαπάκι” που οι ίδιοι κατασκεύασαν. Οι καιροί θα γίνουν για μερικούς δύσκολοι.

5. Όμως είμαι απαισιόδοξος. Κάτι που το θέλει “και ο γαμπρός και η νύφη” (και ο διδάσκων και ο διδασκόμενος) και είναι με “αγώνες!”... κατοχυρωμένο, δύσκολο το αλλάζεις. Θα πουν, για όποιον το επιχειρήσει, πως είναι αυταρχικός, αντι-φοιτητικός, και ότι προσβάλλει την... ακαδημαϊκή ελευθερία. Στον τόπο αυτές άνετα ό,τι θέλεις. Θα το περάσεις. Αρκεί να έχεις υπομονή στην ...αγωνιστική... επανάληψη.

Άρθρο του κ. Αντώνη Καρακούση με τίτλο  
“Οι πανεπιστημιακοί και η κρίση των ΑΕΙ”.

Η Καθημερινή, 26 Οκτωβρίου 2003

**Π**ριν από χρόνια ένας παλιός φίλος συνεβούλευε τον τότε τελειόφοιτο του Λυκείου του γιο του να μην μπει στον κόπο να δώσει εξετάσεις εισαγωγής στα ΑΕΙ και να αναζητήσει κάποιο πανεπιστήμιο του εξωτερικού, έχοντας εδραιωμένη πεποίθηση για το επίπεδο σπουδών στη χώρα μας. Ο μικρός δεν ήθελε να ακούσει κουβέντα. Όπως και η μητέρα του που τον ήθελε κοντά της. Έτσι ο νεαρός ακολούθησε τη συνήθη οδό. Έδωσε εξετάσεις, επέτυχε και μετά πέντε έτη έλαβε το πτυχίο του Παντείου και δεν ήξερε τι να το κάνει. Αποφάσισε να συνεχίσει σπουδές μεταπτυχιακές. Κατέληξε έτσι προσφάτως σε ένα από τα καλά βρετανικά πανεπιστήμια, για να εξομολογηθεί, έπειτα από λίγες εβδομάδες εκπαιδευτικής εμπειρίας στο γονιό του, πόσο δίκιο είχε όταν τον προέτρεπε να πάει κατευθείαν στο εξωτερικό. “Τώρα κατάλαβα, όταν είδα να ασχολούνται μαζί μου πέντε καθηγητές, να παρακολουθούν την επίδοσή μου και να είναι εκεί όταν τους χρειαζόμουν, πως έχασα πέντε αποδοτικά χρόνια από τη ζωή μου”, είπε ο νέος μεταπτυχιακός φοιτητής, που σε όλη τη θητεία στο Πάντειο δεν έτυχε να συναντήσει καθηγητή.

Ο πρόλογος δεν είναι άσχετος με τη συνεχιζόμενη επί εβδομάδες ιδιότυπη αποχή των πανεπιστημιακών καθηγητών από το εκπαιδευτικό έργο, η οποία καθιστά ακόμη προβληματικότερη τη σύγκριση με τα ισχύοντα στα καθ’ ημάς. Ενώ λοιπόν αλλού άλλα επικρατούν, εδώ οι “πνευματικοί πατέρες” της ανώτατης εκπαίδευσης απέχουν των καθηκόντων τους, δεν εμφανίζονται στο πανεπιστήμιο, απασχολούνται με πλήθος άλλων αντικειμένων, κρατούν σε κατάσταση ομηρείας χιλιάδες φοιτητές, προσθέτουν έξοδα σε μεγάλη μερίδα ελληνικών οικογενειών και σπεύδουν να εισπράξουν τον μισθό τους, ωσάν να μη συμβαίνει τίποτε. Αλλά να ήταν μόνο αυτό. Αρνούνται κάθε έννοια αξιολόγησης, επιμένουν σε ένα περιβάλλον στο οποίο κυριαρχεί η αξιολόγηση των νέων και διεκδικούν συνεχώς γενικευμένες αυξήσεις αποδοχών, ίδιες για όλους, ωσάν το έργο τους να είναι κοινό, όπως εκείνο των ανειδίκευτων εργατών. Μια λογική ισοπέδωσης κυριαρχεί στο ελληνικό πανεπιστήμιο και είναι αυτή που αναπαράγει την εμφανή πια δια γυμνού οφθαλμού διαρκή κρίση και υποχώρηση. Με τέσσερις πέντε δουλειές ο καθένας, απασχολούμενοι οι περισσότεροι με οτιδήποτε άλλο εκτός του εκπαιδευτικού έργου, δείχνουν αυτόν τον καιρό την παθογένεια της ανώτατης παιδείας, μεταφέροντας τα χειρότερα μηνύματα στην ελληνική κοινωνία. Και στα παι-

διά που κατέβαλαν τόση προσπάθεια για να μπουν στο πανεπιστήμιο μεταφέρουν την απογοήτευση, την αποστασιοποίηση και τέλος την απομάκρυνση από τη σπουδή. Ήδη οι εξετάσεις του Σεπτεμβρίου έχουν ξεπεραστεί, το εξάμηνο κινδυνεύει, με ό,τι αυτό συνεπάγεται σε χρόνο και χρήμα. Καμία αίσθηση κοινωνικής ευθύνης, κανένα αίσθημα υποχρέωσης στο εκπαιδευτικό έργο, καμία φροντίδα για τόσους νέους και νέες. Είναι τούτα όμως στοιχεία που δεν ταιριάζουν σε πνευματικούς άνδρες, σε πρόσωπα που φέρουν τον τίτλο του ακαδημαϊκού λειτουργού και είναι επιφορτισμένα με τη μετάδοση γνώσης υψηλού επιπέδου. Προκαλούν το κοινό αίσθημα με τη στάση τους και επιτρέπουν την ευθεία αμφισβήτηση απ’ όλους.

Σε άλλες εποχές θα υπήρχαν ίσως κάποιες φωνές διαμαρτυρίας από τον ίδιο το χώρο της πανεπιστημιακής κοινότητας. Θα υπήρχαν δάσκαλοι να υψώσουν το ανάστημά τους και να αντισταθούν στο κλίμα κατάπτωσης των ΑΕΙ. Σήμερα δυστυχώς απουσιάζουν τέτοιες προσωπικότητες, γι’ αυτό κυριαρχούν αντιλήψεις τόσο ισοπεδωτικές, χαρακτηριστικές της παθογένειας της ελληνικής κοινωνίας, που έχει προσβάλει και τα ανώτατα στρώματά της. Αυτήν τη στιγμή θα περίμενε κανείς από τους πανεπιστημιακούς δασκάλους, από τους ηγέτες του πνεύματος να υψώνουν φωνή, να αποτελούν καταφύγιο ιδεών δημιουργικών, όχι μόνο για το πανεπιστήμιο, αλλά για την ίδια τη χώρα. Απουσιάζουν επιδεικτικά, έχουν καταναλωθεί από το αλισβερίσι με την πολιτική για πέντε δέκα προγραμματάκια, για το φανταχτερό σαλόνι και τα πολλά τετραγωνικά με κήπο και πισίνα. Και έτσι εχάθη το πνεύμα, αράχνιασε το αμφιθέατρο και μαζί τους γενιές δημιουργικές, νέα παιδιά με όνειρα και μεράκια για γνώση και σπουδή.

## ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

## Ανώτατη Παιδεία: Ένα χρονικό

Στέφανος Μαθθίας

*Επίτιμος Πρόεδρος του Αρείου Πάγου*

Όλοι μιλούν σήμερα στον τόπο μας για την κακή κατάσταση που κρατεί στην ανώτατη εκπαίδευση, τόσο στη νομοθεσία και στη διοικητική πρακτική όσο και μέσα στα ίδια τα πανεπιστήμια και τα λοιπά ανώτατα εκπαιδευτικά ιδρύματα (ΑΕΙ).

Τα ζητήματα που πρέπει να αντιμετωπιστούν είναι πολλά:

1. Να κατοχυρωθεί νομοθετικά η κατά το άρθρο 16 παρ.5 του Συντάγματος “πλήρης αυτοδιοίκηση” των ΑΕΙ και να περιοριστεί το κράτος αποκλειστικά στην ψήφιση των οικείων οργανωτικών νόμων και στην “εποπτεία”, που η ίδια συνταγματική διάταξη του επιφυλάσσει.
2. Να αναμορφωθεί η σύνθεση των πανεπιστημιακών οργάνων, ώστε αυτά να απαλλαγούν από εξωτερικές επιρροές, και να καταστούν ακομματικά και αποτελεσματικά (με περιορισμό των φοιτητών σε ρόλο γνωμοδοτικό). Η παρουσία και ο ρόλος των φοιτητών στα πανεπιστημιακά όργανα θα πρέπει να περιοριστούν στην προώθηση των ειδικών φοιτητικών αιτημάτων.
3. Να διασφαλιστεί η κατά την παρ.1 του ίδιου άρθρου του Συντάγματος “ακαδημαϊκή ελευθερία” των πανεπιστημιακών καθηγητών, και, παράλληλα, να περιοριστεί νομοθετικά η εξωπανεπιστημιακή επαγγελματική απασχόλησή τους.
4. Να καθοριστούν τα τυπικά και ουσιαστικά προσόντα για το διορισμό και την εξέλιξη του ΔΕΠ έτσι ώστε να εξασφαλίζεται ισονομία για όλους τους υποψηφίους και αξιόπιστες διαδικασίες. Να καταργηθούν όλες οι διατάξεις που επιτρέπουν κλειστές ή προνομιακές επιλογές ή προαγωγές.
5. Να καθιερωθεί αποτελεσματικό σύστημα εσωτερικής και εξωτερικής αξιολόγησης του διδακτικού και ερευνητικού έργου των ΑΕΙ εν γένει και των διδασκόντων σ’ αυτά, κατά τα διεθνή πρότυπα.
6. Να συνδεθεί η ανώτατη εκπαίδευση με την οικονομία, ώστε να περιοριστεί το φαινόμενο της “ανεργίας των πτυχιούχων”.

7. Να οριοθετηθεί και να ρυθμιστεί νομοθετικά, με βάση την αποκτηθείσα πείρα, το “πανεπιστημιακό άσυλο”, προκειμένου να σταματήσουν οι καταχρήσεις που παρατηρούνται σήμερα.
8. Να ρυθμιστεί η λειτουργία μη κερδοσκοπικών “ιδιωτικών πανεπιστημίων” και παραρτημάτων (κέντρων) ξένων πανεπιστημίων στη χώρα μας υπό τον αυστηρό και συνεχή έλεγχο του κράτους, και να αναγνωριστούν τα διπλώματα από πανεπιστήμια άλλων χωρών μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης, σύμφωνα με την κοινοτική νομοθεσία και με τη νομολογία του Δικαστηρίου των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων.

Αν και η λύση των ζωτικών αυτών ζητημάτων δεν έχει οικονομικό κόστος, παραμένουν σε εκκρεμότητα κατά την τελευταία 25ετία και κρατούν την ανώτατη εκπαίδευση σε θεσμική και οργανωτική αποτελμάτωση. Καμιά Κυβέρνηση δεν θέλησε να τα αντιμετωπίσει. Αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι η υπάρχουσα κατάσταση εξυπηρετεί τα συντεχνιακά συμφέροντα και βολεύει όλους εκείνους που έχουν εξασφαλίσει για τον εαυτό τους μια προνομιακή όσο και μόνιμη θέση στα πανεπιστήμια. Έστω κι αν μια απόπειρα εξυγίανσης θα προκαλούσε συνασπισμένες αντιδράσεις και “πολιτικό κόστος” η πολιτεία έχει καθήκον να αναλάβει πρωτοβουλίες στην κατεύθυνση αυτή. Υπεκφυγές όπως τις έχουμε ζήσει τα τελευταία χρόνια δεν βοηθούν, αντίθετα διογκώνουν τα προβλήματα και δυσχεραίνουν τη λύση τους.

Η “Κίνηση Πολιτών για μια Ανοιχτή Κοινωνία” έχει επανειλημμένα εκδηλώσει την ευαισθησία της απέναντι στα ζητήματα που ταλανίζουν την ανώτατη παιδεία μας. Τον Μάιο του 2003 είχε οργανώσει στο αμφιθέατρο του Εθνικού Ιδρύματος Ερευνών δημόσια επιστημονική συζήτηση με το θέμα: “Αξιολόγηση των Ελληνικών Πανεπιστημίων. Τάσεις και Προοπτικές”. Και στις 29 Ιανουαρίου 2004 οργάνωσε δημόσια εκδήλωση για την Ανώτατη Εκπαίδευση στην Ελλάδα, τα πρακτικά της οποίας περιέχονται στο παρόν τεύχος.

Από τις μεστές εισηγήσεις γνωστών καθηγητών και διανοουμένων, από τις αυθόρμητες παρεμβάσεις ακροατών και από την ευρεία συμμετοχή του κοινού αποδεικνύεται ότι τις ανησυχίες για την πορεία της ανώτατης εκπαίδευσης στη χώρα μας συμμερίζονται πολλοί και ότι οι ανησυχίες αυτές έχουν ενταθεί. Πράγματι, μέσα στον διεθνή ανταγωνισμό, που στην εποχή μας έχει λάβει διαστάσεις επικράτησης, η χώρα μας καθυστερεί, με κίνδυνο η ανώτατη παιδεία μας να φθίνει. Οι πιο προικισμένοι νέοι μας απογοητεύονται, πολλοί από αυτούς ξενιτεύονται. Έτσι οδηγούμαστε σε εθνική παρακμή.

Με τις σκέψεις αυτές είναι αναγκαίο να προχωρήσουμε σε βαθύτερη διερεύνηση και συνειδητοποίηση των προβλημάτων, αναζητώντας τα αίτια της παρατηρούμενης στασιμότητας.

Η “Κίνηση Πολιτών”, αξιοποιώντας μερικά από τα σπουδαιότερα άρθρα που έχουν δημοσιευθεί κατά την τελευταία 20ετία στον ημερήσιο τύπο, παρουσιάζει εδώ μια αναδρομή, που αποκαλύπτει ορισμένα τουλάχιστον από τα κυριότερα αίτια. Η επίγνωσή τους θα βοηθήσει, ελπίζουμε, να τα αντιμετωπίσουμε.

Υπενθυμίζεται ότι κατά το έτος 1982 είχε δημοσιευθεί ο νόμος 1268, χαρακτηριζόμενος ως Νόμος-πλαίσιο για την ανώτατη παιδεία. Με τον νόμο αυτό αναμορφώθηκε η όλη δομή της ανώτατης εκπαίδευσης, μεταβλήθηκε ριζοσπαστικά η σύνθεση των πανεπιστημιακών οργάνων και των εκλεκτορικών σωμάτων στα οποία το Σύνταγμα εμπιστεύεται την “αυτοδιοίκηση” των πανεπιστημίων, καθώς και ο τρόπος ανάδειξης των πρυτανικών και λοιπών πανεπιστημιακών αρχών. Γενικότερα ο νόμος αυτός “άλλαξε το συσχετισμό δυνάμεων μεταξύ των ενδοπανεπιστημιακών ομάδων και καθιέρωσε νέες σχέσεις εξουσίας” (Παν. Μαντζούφας: *Ακαδημαϊκή Ελευθερία*, Εκδόσεις Σάκκουλα, 1997, σελ.271 επ.).

Ο νόμος 1268/1982 καταρτίστηκε από ομάδα τεχνοκρατών και χαρακτηρίζεται από λεπτομερείς, “ασφυκτικές” ρυθμίσεις οι οποίες συμπληρώθηκαν με διατάγματα και υπουργικές αποφάσεις που εκδόθηκαν βάσει πληθώρας εξουσιοδοτικών διατάξεων. Με την εξαντλητική ρύθμιση κάθε σχεδόν πτυχής της πανεπιστημιακής ζωής περιορίστηκε δραστικά η διοικητική αυτοτέλεια των πανεπιστημίων και άνοιξε ο δρόμος για συνεχείς, ασυμβίβαστες προς την “αυτοδιοίκηση” των ΑΕΙ, παρεμβάσεις του υπουργείου παιδείας. Επιπλέον μεταφέρθηκαν μέσα στα ΑΕΙ κομματικές επιρροές και αντιπαλότητες και καλλιεργήθηκαν συντεχνιακές επιδιώξεις. Με τις μεταβατικές διατάξεις του ο νόμος 1268/82 ενέταξε χωρίς αξιολόγηση και κρίση το υφιστάμενο βοηθητικό διδακτικό προσωπικό στις νέες πανεπιστημιακές δομές και προέβλεψε την ισότιμη συμμετοχή του σε κρίσιμες αποφάσεις και επιλογές.

Ειδικότερα, η εκλογή των πρυτάνεων ανατέθηκε σε ειδικό εκλεκτορικό σώμα στο οποίο προβλέφθηκε η συμμετοχή όλων των μελών του διδακτικού προσωπικού του ΑΕΙ, ίσου αριθμού φοιτητών και σε σημαντικό ποσοστό εκπροσώπων των ειδικών μεταπτυχιακών υποτρόφων, του ειδικού εκπαιδευτικού και του ειδικού διοικητικού και τεχνικού προσωπικού ! Σε όλα τα μέλη του διδακτικού προσωπικού (καθηγητές, αναπληρωτές, επίκουρους και λέκτορες) αναγνωρίστηκαν ισότιμα δικαιώματα συμμετοχής στη συγκρότηση των πανεπιστημιακών οργάνων της σχολής και του τμήματος.

Ακολούθησε δικαστική αμφισβήτηση της συνταγματικότητας πολλών διατάξε-

ων του νόμου, η οποία απέδωσε περιορισμένα αποτελέσματα. Κρίθηκε πάντως ότι το προσωπικό των ΑΕΙ πρέπει να επιλέγεται από όργανα των ιδίων, δεν επιτρέπεται συνεπώς να διορίζεται από κρατικά όργανα. Η τακτική των εντάξεων με νομοθετική διάταξη αποκρούστηκε, ενώ αποδοκιμάστηκαν οι προσωποπαγείς διαδικασίες καθώς και οι κλειστές (μεταξύ περιορισμένου αριθμού υποψηφίων) διαδικασίες επιλογής και κρίσεων για την εξέλιξη των πανεπιστημιακών. Νομολογήθηκε επίσης ότι το διδακτικό και ερευνητικό προσωπικό πρέπει να επιλέγεται και να αξιολογείται με διαφάνεια, με αντικειμενικά και αξιοκρατικά κριτήρια. Το Ανώτατο Ειδικό Διαστήριο έκρινε αντισυνταγματικές τις διατάξεις του νόμου 1268/1982 οι οποίες προέβλεπαν ισότιμη συμμετοχή των λεκτόρων στα εκλεκτορικά σώματα για την εκλογή των πρυτανικών αρχών και των προέδρων των Τμημάτων. Η Κυβέρνηση “αντέδρασε” με το νόμο 1566/1985. Ακολούθησαν αλλεπάλλες δευτερεύουσας σημασίας και εμβολωματικές τροποποιήσεις καθώς και ο πιο φιλόδοξος νόμος 2083/1992, ο οποίος ρύθμισε τις σχέσεις μεταξύ λεκτόρων και επίκουρων καθηγητών αφενός και αναπληρωτών καθηγητών και καθηγητών, αφετέρου, περαιτέρω δε ενίσχυσε τις εξουσίες της διοίκησης και τις δυνατότητές της να ασκεί έλεγχο ουσίας και να επηρεάζει την πανεπιστημιακή ζωή. Όμως, ο νόμος 2083/1992 καταργήθηκε με την αλλαγή κυβερνήσεως το 1993 και στη θέση του επανήλθε, ελαφρά τροποποιημένο, το καθεστώς του 1268/82.

Επικράτησε έτσι επί μια 20ετία και πλέον, έως και σήμερα, μια λαϊκότροπη νομοθετική και διοικητική επεμβατικότητα εις βάρος των ΑΕΙ και των κατά παράδοση οργάνων που εξέφραζαν και ασκούσαν την πανεπιστημιακή “αυτοδιοίκηση”. Ορισμένοι επωφελήθηκαν ενώ άλλοι έχασαν. Σε θεσμικό επίπεδο έχασε το Πανεπιστήμιο που έγινε πεδίο αμφισβητήσεων και αντιπαράθεσης. Συνακόλουθα έχασαν η διδασκαλία, η έρευνα, η επιστήμη, γενικότερα, η ελληνική κοινωνία στο σύνολό της.

## ΟΙ ΣΧΕΤΙΚΕΣ ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΑΝΩΤΑΤΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΔΙΑΤΑΞΕΙΣ ΤΟΥ ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΟΣ

### Άρθρο 16

1. Η τέχνη και η επιστήμη, η έρευνα και η διδασκαλία είναι ελεύθερες, η ανάπτυξη και η προαγωγή τους αποτελεί υποχρέωση του Κράτους. Η ακαδημαϊκή ελευθερία και η ελευθερία της διδασκαλίας δεν απαλλάσσουν από το καθήκον της υπακοής στο Σύνταγμα.

2. Η παιδεία αποτελεί βασική αποστολή του Κράτους και έχει σκοπό την ηθική, πνευματική, επαγγελματική και φυσική αγωγή των Ελλήνων, την ανάπτυξη της εθνικής και θρησκευτικής συνείδησης και τη διάπλυσή τους σε ελεύθερους και υπεύθυνους πολίτες.

3. Τα έτη υποχρεωτικής φοίτησης δεν μπορεί να είναι λιγότερα από εννέα.

4. Όλοι οι Έλληνες έχουν δικαίωμα δωρεάν παιδείας, σε όλες τις βαθμίδες της, στα κρατικά εκπαιδευτήρια. Το Κράτος ενισχύει τους σπουδαστές που διακρίνονται, καθώς και αυτούς που έχουν ανάγκη από βοήθεια ή ειδική προστασία, ανάλογα με τις ικανότητές τους.

5. Η ανώτατη εκπαίδευση παρέχεται αποκλειστικά από ιδρύματα που αποτελούν νομικά πρόσωπα δημοσίου δικαίου με πλήρη αυτοδιοίκηση. Τα ιδρύματα αυτά τελούν υπό την εποπτεία του Κράτους, έχουν δικαίωμα να ενισχύονται οικονομικά από αυτό και λειτουργούν σύμφωνα με τους νόμους που αφορούν τους οργανισμούς τους. Συγχώνευση ή κατάτμηση ανώτατων εκπαιδευτικών ιδρυμάτων μπορεί να γίνει και κατά παρέκκλιση από κάθε αντίθετη διάταξη, όπως νόμος ορίζει.

Ειδικός νόμος ορίζει όσα αφορούν τους φοιτητικούς συλλόγους και τη συμμετοχή των σπουδαστών σ' αυτούς.

6. Οι καθηγητές των ανώτατων εκπαιδευτικών ιδρυμάτων είναι δημόσιοι λειτουργοί. Το υπόλοιπο διδακτικό προσωπικό τους επιτελεί επίσης δημόσιο λειτουργήμα, με τις προϋποθέσεις που νόμος ορίζει. Τα σχετικά με την κατάσταση όλων αυτών των προσώπων καθορίζονται από τους οργανισμούς των οικείων ιδρυμάτων.

Οι καθηγητές των ανώτατων εκπαιδευτικών ιδρυμάτων δεν μπορούν να παυ-

θούν προτού λήξει σύμφωνα με το νόμο ο χρόνος υπηρεσίας τους παρά μόνο με τις ουσιαστικές προϋποθέσεις που προβλέπονται στο άρθρο 88 παράγραφος 4 και ύστερα από απόφαση συμβουλίου που αποτελείται κατά πλειοψηφία από ανώτατους δικαστικούς λειτουργούς, όπως νόμος ορίζει.

Νόμος ορίζει το όριο της ηλικίας των καθηγητών των ανώτατων εκπαιδευτικών ιδρυμάτων. Έως ότου εκδοθεί ο νόμος αυτός οι καθηγητές που υπηρετούν αποχωρούν αυτοδικαίως μόλις λήξει το ακαδημαϊκό έτος μέσα στο οποίο συμπληρώνουν το εξηκοστό έβδομο έτος της ηλικίας τους.

7. Η επαγγελματική και κάθε άλλη ειδική εκπαίδευση παρέχεται από το Κράτος και με σχολές ανώτερης βαθμίδας για χρονικό διάστημα όχι μεγαλύτερο από τρία χρόνια, όπως προβλέπεται ειδικότερα από το νόμο, που ορίζει και τα επαγγελματικά δικαιώματα όσων αποφοιτούν από τις σχολές αυτές.

8. Νόμος ορίζει τις προϋποθέσεις και τους όρους χορήγησης άδειας για την ίδρυση και λειτουργία εκπαιδευτηρίων που δεν ανήκουν στο Κράτος, τα σχετικά με την εποπτεία που ασκείται πάνω σ' αυτά, καθώς και την υπηρεσιακή κατάσταση του διδακτικού προσωπικού τους.

Η σύσταση ανώτατων σχολών από ιδιώτες απαγορεύεται.

## Η “ΚΙΝΗΣΗ ΠΟΛΙΤΩΝ” για μια Ανοιχτή Κοινωνία

είναι:

- Μη Κυβερνητική Οργάνωση – κίνηση ενεργών πολιτών
- με τη νομική μορφή του Σωματείου
- χωρίς κομματικό ή κερδοσκοπικό χαρακτήρα
- που εδρεύει στην Αθήνα  
(Ευφρονίου 5-7, Παγκράτι, e-mail: kinpol@comind.gr,  
Home page: www.comind.gr/kinisipoliton)
- και έχει 1.000 μέλη σε όλη την Ελλάδα

### *Οι σκοποί της Κίνησης Πολιτών είναι:*

- Να συμβάλλει στη δημιουργία της συνείδησης και πρακτικής αποδοχής ότι το μέλλον του τόπου εξαρτάται από όλους ανεξαιρέτως τους Έλληνες, η υπεύθυνη φωνή των οποίων πρέπει να διατυπώνεται και να ακούγεται συνεχώς και η θέληση των οποίων πρέπει να καθοδηγεί τα κόμματα και την Κυβέρνηση.
- Να συνεισφέρει στον δημόσιο έλεγχο των πολιτικών δυνάμεων και του κράτους για την περιφρούρηση των καλώς εννοουμένων δικαιωμάτων των πολιτών. Να υποστηρίζει και να συμμετέχει σε οποιαδήποτε δραστηριότητα που θα ενδυναμώνει και θα επεκτείνει τις ατομικές ελευθερίες.
- Να συγκροτεί έναν δίαιλο ουσιαστικής και αμφίδρομης επικοινωνίας μεταξύ πολιτικών κομμάτων και κοινωνίας.
- Να συμβάλλει στην αποτελεσματικότητα της πολιτικής και κυβερνητικής δράσης προς το συμφέρον του πολίτη.

### *Οι στόχοι μας*

Κατά συνέπεια για την υλοποίηση των παραπάνω σκοπών η Κίνηση Πολιτών έχει θέσει τους εξής στόχους:

- Να επιδιώκει και να αναπτύσσει σταθερό και αποτελεσματικό διάλογο με πρόσωπα, οργανώσεις, πολιτικά κόμματα και την Κυβέρνηση για θέματα τοπικής, εθνικής και ευρωπαϊκής σημασίας που αφορούν στην οικοδόμηση μιας εκσυγχρονιστικής, ελεύθερης, ειρηνικής κοινωνίας και μιας βιώσιμης και ισχυρής οικονομίας, να αναπτύσσει τη συνεργασία με πρόσωπα και οργανώσεις με ανάλογες επιδιώξεις.
- Να εργάζεται για τη διαμόρφωση μιας σύγχρονης και δημοκρατικής ελληνικής κοινωνίας στο πλαίσιο των νέων ευρωπαϊκών και διεθνών αντιλήψεων, ικανής να δραστηριοποιήσει και να συντονίσει τους προβληματιζόμενους και υπεύθυνους πολίτες από κάθε σημείο της χώρας.
- Να δημιουργεί τις προϋποθέσεις ώστε να προάγεται συνεχώς η ορθή λειτουργία της δημοκρατίας, με τη θέσπιση κανόνων που εξασφαλίζουν την ανόθευτη και άμεση συμμετοχή όλων των Ελλήνων στις δημοκρατικές διαδικασίες και οδηγούν στην εκλογή των φορέων της συντεταγμένης πολιτείας.
- Να ερευνά και να αναλύει πολιτικά, οικονομικά, κοινωνικά και άλλα προβλήματα που αφορούν στο εσωτερικό, την ευρωπαϊκή και διεθνή θέση της χώρας, καθώς και να εκπονεί και να προβάλλει προτάσεις και προγραμματικές λύσεις για την προαγωγή του συμφέροντος του συνόλου της ελληνικής κοινωνίας.
- Να παρέχει σε μη κομματική βάση οποιεσδήποτε πληροφορίες, αναλύσεις, εκθέσεις, σε τοπικά, εθνικά και ευρωπαϊκά θέματα για την ενημέρωση και εκπαίδευση των πολιτών και την προαγωγή της συναίνεσης και ενότητας των Ελλήνων.